

NAUKI PRAWNE

Barbara Mielnik

Współczesny status prawny Nilu

Współczesny status prawny Nilu

Acta Universitatis Wratislaviensis
No 4373

Barbara Mielnik

Współczesny status prawny Nilu

WYDAWNICTWO UNIwersYTETU WROCLAWSKIEGO
WROCLAW 2025

Barbara Mielnik

Współczesny status prawny Nilu

Recenzent: Jakub Kociubiński

Redakcja: Agnieszka Anulewicz

Skład i łamanie: Radosław Fiedosichin

Projekt i opracowanie graficzne okładki: Małgorzata Szalyga
na podstawie projektu Grupy Projektor

Ilustracja na okładce: Freepik.com

© Uniwersytet Wrocławski 2025

ISBN: 978-83-68619-68-3 (PDF)

ISSN: 3071-6748 (AUWr online)

Uniwersytet
Wrocławski

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego
ul. Fryderyka Joliot-Curie 12, 50-383 Wrocław
tel. 71 375 76 84, e-mail: wydawnictwo@uwr.edu.pl

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział I. Geneza i zakres obowiązywania porozumień międzynarodowych dotyczących Nilu	11
Wprowadzenie	11
1.1. Od XIX wieku do zakończenia I wojny światowej	12
1.2. Okres usamodzielniania się państw dorzecza do roku 1959	20
1.3 Sytuacja po 1959 roku	31
Podsumowanie	37
Rozdział II. Współpraca na rzecz ustanowienia jednolitego reżimu prawnego dla Nilu	39
Wprowadzenie	39
2.1 Komisja Współpracy Technicznej na rzecz Promocji i Rozwoju Nilu	40
2.2 Inicjatywa Dorzecza Nilu	47
2.3 Ramowa Umowa o Współpracy w Dorzeczu Nilu	51
Podsumowanie	58
Rozdział III. Współpraca w regionie po przyjęciu umowy ramowej	59
Wprowadzenie	59
3.1. Aktywność Inicjatywy Dorzecza Nilu	61
3.2. Kryzys wywołany budową Wielkiej Zapory Odrodzenia Etiopii	69
Podsumowanie	78
Zakończenie	81
Bibliografia	87

Wstęp

Warunki geograficzne czynią z Nilu jedną z najważniejszych rzek świata. Dzieje się tak z kilku powodów. Po pierwsze, Nil ma 6700 kilometrów długości, co czyni go najdłuższą rzeką na świecie¹, a całe dorzecze Nilu zajmuje 10% kontynentu afrykańskiego². Trudno jest Nil traktować jako jedną rzekę, gdyż bardziej przypomina on system składający się z dwóch głównych źródeł: Nilu Białego i Nilu Błękitnego. Od XIX wieku, w którym zbadano źródła Nilu, uważa się, że początkiem Nilu Białego jest rzeka Kagera wpływająca do Jeziora Wiktorii, z samego jeziora zaś wypływa tak zwany Nil Wiktorii. Wpływa on do jeziora Kioga, następnie do Jeziora Alberta i od tego momentu rzeka określana jest mianem Nilu Alberta. Nil Alberta zmienia nazwę na Nil Górski po połączeniu z rzeką Aswa. Poniżej Dżuby w Sudanie Południowym rozgałęzia się na liczne odnogi i zasila bagna Al-Sudd. Szacuje się, że z powodu położenia bagien w tej strefie klimatycznej i ich wielkości na tym odcinku rzeka traci nawet około 55% (niektórzy mówią nawet o dwóch trzecich) swoich zasobów podczas pory suchej. Ponowne połączenie wód Nilu po przepłynięciu przez Al-Sudd następuje w Jeziorze No. Następnie Nil, już pod nazwą Nil Biały, zasilany jest przez Sobat³. Od tego momentu jako jednolita rzeka płynie aż Chartumu, gdzie łączy się z Nilem Błękitnym. Uznaje się, że pomimo

1 Niektóre badania dowodzą, że to Nil zajmuje drugie miejsce w tym rankingu – pierwszy jest południowoamerykański system rzek Amazonki i Ukajali.

2 S. O. McKenzie, *Egypt's Choice: From the Nile Basin Treaty to the Cooperative Framework Agreement, an International Legal Analysis*, Transnational Law and Contemporary Problems 2012–2013, nr 27, s. 573.

3 Nazwa pochodzi od białych osadów niesionych z wyżyny etiopskiej, które zabarwiają wodę Nilu.

znacznej utraty wody w okolicach Al-Sudd Nil Biały stanowi stały dopływ o dość zrównoważonym poziomie.

Drugą rzeką będącą głównym dopływem Nilu jest Nil Błękitny (rodzima etiopska nazwa to *Abay* – ojciec rzek), który ma swój początek w Jeziorze Tana w Etiopii. Do jeziora wpada kilka rzek, a za najważniejszą uważa się Gilgel Abay (*Lesser Abay River*, czyli „mniejszy ojciec rzek”). Zlewisko Nilu Błękitnego obejmuje jedną piątą terytorium całego państwa, odcinek rzeki płynącej przez samą Etiopię bez licznych dopływów wynosi zaś ponad 950 kilometrów (całkowita długość Nilu Błękitnego szacowana jest na około 1500 kilometrów). Łącznie Nil Błękitny ma na terytorium tego państwa aż dziewiętnaście większych i mniejszych dopływów. Na uwagę zasługuje fakt, że poziom wody w tych rzekach jest ściśle uzależniony od okresowych opadów⁴. Bywa więc bardzo wysoki, co może prowadzić do powodzi, jak i bardzo niski, kiedy życie ludzi i zwierząt w całym dorzeczu staje się zagrożone. Nil Błękitny i jego dopływy najbardziej zasobne w wodę są podczas dwóch pór deszczowych: od marca do kwietnia oraz od czerwca do sierpnia. Ilość opadów pozwala zaopatrzyć w wodę Sudan i Egipt, jednak sama Etiopia do tej pory słabo wykorzystywała swój potencjał. Rzeką na terytorium Etiopii płynie po rozległym płaskowyżu, draży w nim doliny i wraz z innymi rzekami tworzy największe zlewisko rzeczne kraju. Na rzece zakończono prace przy budowie zapory, tak zwanej GERD (Wielka Zapora Odrodzenia Etiopii), która zamyka wody Nilu Błękitnego niespełna 20 kilometrów od granicy z Sudanem.

Od Chartumu Nil płynie już bez większych przeszkód przez pustynne tereny Sudanu i Egiptu. Jedynym dużym dopływem na tym odcinku jest rzeka Atbara (mająca także swe źródła w Etiopii), która łączy się z Nilem na wysokości miejscowości o tej samej nazwie. Poziom jej wód jest także uzależniony od obfitości deszczu w Etiopii⁵. Na pograniczu Sudanu Nil wpływa do jednego z największych sztucznych jezior na świecie, Jeziora Namera, które jest zamknięte zaporą asuańską⁶. Około 83% jeziora znajduje się po stronie egipskiej, pozostałe zaś 17% zbiornika znajduje się po stronie sudańskiej. Budowa zapory, ukończona w 1971 roku, miała na celu uregulowanie Nilu, tak aby zapobiec niszczycielskim powodziom w Egipcie, wspomóc nawadnianie pól uprawnych oraz wykorzystać budowlę

⁴ Opady występują dwa razy do roku. Podczas marca i kwietnia to tzw. krótka pora deszczowa; bardziej obfita trwa zazwyczaj od maja do października.

⁵ Przez znaczącą część roku Atbara jest niewielkim strumykiem, a dopiero w czasie pory deszczowej osiąga głębokość nawet pięciu metrów.

⁶ Nazwa „Jezioro Namera” jest używana przez Egipcjan. Sudańczycy nazywają je „Jezioro Nubijskim” (od nazwy historycznej krainy Nubii).

do zaprojektowania jednej z większych w Afryce hydroelektrowni. Po przekroczeniu Wielkiej Zapory Asuańskiej rzeka płynie dalej już jednostajnie i dopiero przed ujściem do Morza Śródziemnego tworzy rozległą deltę. Od momentu połączenia się z Atbarą (w Sudanie) Nil nie posiada już żadnych stałych dopływów, stąd też Egipt jest niemal całkowicie od niego uzależniony.

Nil jest wyjątkową rzeką. Płynąc w zasadzie niemal w linii prostej (Nil Biały) z południa na północ, przecina wszystkie typy klimatu charakterystyczne dla Afryki⁷. Zlewisko Nilu jest uznawane za trzecie co do wielkości na świecie, jeśli weźmie się pod uwagę długość rzeki oraz system jej dopływów. Pomimo swej imponującej długości Nil nie jest rzeką, która pod względem ilości wody byłaby szczególnie zasobna. Szacuje się, że ilość słodkiej wody niesionej przez rzekę (84 miliardy metrów sześciennych) jest w rzeczywistości bardzo mała w porównaniu z innymi rzekami. Roczne wypływy z Nilu stanowią 2% systemu Amazonii i Orinoko, 15% Missisipi i 20% Mekongu⁸. Biorąc pod uwagę stale zwiększającą się populację żyjącą w dorzeczu, może się wkrótce okazać, że mieszkańcy regionu zostaną dotknięci brakiem wody pitnej i nie będą w stanie nawodnić pól niezbędnych do uprawy zbóż. Prowadzone badania dotyczące przyrostu populacji w państwach dorzecza wskazują, że: „zwiększa się ona w tempie 3% rocznie i osiągnęła ok. 850 mln w 2025 r. (w porównaniu z 245 mln w 1990 r.), co prawdopodobnie pogorszy niedobór wody w rejonie dorzecza Nilu”⁹. Wraz z takimi zmianami zwiększy się niebezpieczeństwo pojawienia się głodu, chorób zakaźnych, a nawet konfliktu zbrojnego.

Nil, pomimo ogromnego znaczenia dla całego regionu Afryki Wschodniej i rogu Afryki, nie doczekał się kompleksowej umowy, która by regulowała jego sytuację prawną. Państwa, choć podejmowały w tym kierunku wysiłki, nie były w stanie wypracować wspólnego porozumienia. Prowadzi to do licznych napięć w regionie oraz nieskoordynowanych ze sobą działań państw dorzecza. Inicjatywy mają zabezpieczyć interesy poszczególnych krajów w zasadzie bez liczenia się z możliwością zaistnienia negatywnych skutków dla innych podmiotów położonych w dolnej części rzeki. Egipt i Sudan żądają całkowitej i nieograniczonej kontroli nad wodami Nilu, gdyż ich istnienie jest od tego w znaczącym stopniu uzależnione.

7 A. Swain, *Challenges for water sharing in the Nile basin: changing geo-politics and changing climate*, „Hydrological Sciences Journal” 2011, nr 56 (4), s. 688.

8 *Shared Water Resources in Sudan. Nile River*, 31.08.2021, źródło internet: <https://water.fanack.com/sudan/shared-water-resources-in-sudan/> [dostęp: 15.06.2019].

9 M. E. Tekuya, *Governing the Nile under Climatic Uncertainty: The Need for Climate-Proof Basin-Wide Treaty*, „Natural Resources Journal” 2019, nr 51, s. 325.

Wykorzystanie istniejących instrumentów międzynarodowych, takich jak choćby konwencja ONZ z 1997 roku, jest również utrudnione, gdyż nie wszystkie państwa dorzecza są jej stronami, a na podstawie współczesnego stanu stosunków międzynarodowych trudno by ją było uznać za zbiór norm o charakterze zwyczajowym wiążących wszystkich. Ponieważ Nil tylko na niektórych odcinkach jest rzeką żeglowną, nie można go uznać za rzekę międzynarodową w rozumieniu zasad wypracowanych od czasu Kongresu Wiedeńskiego.

Działania podejmowane w dorzeczu Nilu stanowią przedmiot badań naukowych i geopolitycznych oraz wzbudzają naturalne zainteresowanie ze strony organizacji międzynarodowych. Zajmując się aktualnym stanem prawnym regionu, trzeba poddać analizie porozumienia i umowy zawierane w przeszłości, nawet te z okresu epoki kolonialnej, gdyż niektóre państwa wywodzą z nich swoje współczesne uprawnienia. Sukcesja państw odnośnie do umów zawartych jeszcze w okresie kolonialnym budzi sporo kontrowersji, nie wspominając o tym, iż wiele z nich ewidentnie godzi w interesy obecnie niepodległych państw. Interesujące są prace podejmowane przez państwa dorzecza od lat dziewięćdziesiątych XX wieku zwieńczone utworzeniem Inicjatywy Dorzecza Nilu aż po umowę opracowaną w 2009 roku. Ostatnie lata to także znaczące zmiany układu sił w regionie, osłabienie hegemonii Egiptu, powstanie nowych państw i liczne konflikty wewnętrzne.

Rozdział I. Geneza i zakres obowiązywania porozumień międzynarodowych dotyczących Nilu

Wprowadzenie

Nil, pomimo swej wyjątkowości, nie posiada kompleksowych instrumentów międzynarodowych regulujących jego status, które byłyby uznawane przez wszystkie państwa leżące w dorzeczu. Sytuacja ta często jest tłumaczona przez istnienie sprzecznych interesów i potrzeb reprezentowanych przez państwa. Przede wszystkim dorzecze Nilu jest szczególnie ważne dla jedenastu państw leżących w rejonie północno-wschodniej części kontynentu afrykańskiego. Wody Nilu powinny więc być wykorzystywane w zależności od potrzeb wszystkich tych państw w celu irygacji pól, poprawy warunków życia i stworzenia infrastruktury pozwalającej na korzystanie z energii rzeki.

Nil, jak wspomniano powyżej, jest rzeką o stosunkowo niewielkiej ilości wody, której poziom dodatkowo jest uzależniony od okresowych opadów, co jest szczególnie ważne dla Nilu Błękitnego i położonych wzdłuż niego państw: Etiopii, Sudanu i Egiptu. Egipt i Sudan znajdują się w wyjątkowej sytuacji hydrologicznej, gdyż większa część ich terytoriów to obszary pustynne, charakteryzujące się jednym z największych deficytów wody na świecie pod względem warunków naturalnych¹⁰. Całkowite uzależnienie Egiptu i Sudanu od Nilu stwarza wyjątkowo napiętą

¹⁰ A. I. Khedr, H. E. Ghannam, A. S. Talab, *Water Scarcity Review; Challenges and Future Prospects, A Case Study in Egypt*, „Egyptian Journal of Aquatic Biology and Fisheries” 2025, nr 29 (5), s. 328.

sytuację podczas realizacji projektów przez państwa górnego biegu, mogące chociażby w minimalny lub nawet teoretyczny sposób ograniczyć ilość wody przepływającej przez ich terytoria. Historycznie rzecz ujmując, można zauważyć, że Egipt od czasów antycznych opierał swoją gospodarkę – zwłaszcza rolnictwo – na wodach Nilu. Zdanie wygłoszone przez Herodota „Nil to Egipt, a Egipt to Nil” wiele mówi nie tylko o przeszłości, ale i o współczesnym nastawieniu władz państwa do ewentualnych zmian w zakresie dostępu do wody. Ponad 97% słodkiej wody w Egipcie pochodzi z Nilu¹¹, a kraj nie ma żadnych możliwości dywersyfikacji w tym zakresie, choć w ostatnim okresie można zaobserwować intensywne prace nad odsalaniem wody morskiej¹². Podobna – choć nie aż tak dramatyczna – sytuacja jest w Sudanie.

1.1. Od XIX wieku do zakończenia pierwszej wojny światowej

Nil jako życiodajna rzeka znajdował się w centrum uwagi antycznego świata, gdyż na jego brzegach wyrosła cywilizacja egipska mająca ogromny wpływ na społeczności rozwijające się w basenie Morza Śródziemnego. Egipt od początku swego istnienia uzależniony był od jedynej rzeki płynącej przez jego terytorium, dążył więc do opanowania obszarów położonych w górnym biegu rzeki i zbadania źródeł Nilu, jednak z różnych powodów nie udało mu się tego dokonać. Wyprawy prowadzone w starożytności wzdłuż Nilu Białego dotarły do bagien Al-Sudd, dostęp do początków Nilu Błękitnego był zaś chroniony przez niezbyt sprzyjające Egipcjom ludy, które w późniejszym okresie utworzyły Aksum (przyszłą Abisynię).

Okresowo podnoszący się poziom wody z jednej strony dawał życiodajne zaopatrzenie dla irygacji pól, z drugiej prowadził do katastrofalnych powodzi, co było dla starożytnych Egipcjan pewną zagadką. Przynajmniej dla części z nich oczywiste było jednak, że ich dobrobyt uzależniony jest w pewnym stopniu od sąsiadów, którzy kontrolują górny bieg rzeki (Egipcjanie nie byli w stanie przeprowadzić badań dotyczących opadów

¹¹ K. Wiebe, *The Nile River: Potential for Conflict and Cooperation in the Face of Water Degradation*, „Natural Resources Journal” 2001, nr 41, s. 734.

¹² A. F. Batisha, *Water Desalination Industry in Egypt*, Eleventh International Water Technology Conference 2007, Sharm El-Sheikh, Egypt, s. 337–349, źródło internet: https://www.researchgate.net/publication/237255021_WATER_DESALINATION_INDUSTRY_IN_EGYPT, [dostęp: 10.09.2025].

na Wyżynie Abisyńskiej). Na przestrzeni wieków panujący w Egipcie władcy – czy to samodzielnie, czy w granicach innych organizmów państwowych – usiłowali podporządkować sobie te tereny, a w XIX wieku także poddać je islamizacji. Okazało się to jednak niemożliwe, gdyż nie sprzyjały temu warunki geograficzne i klimatyczne. W późniejszym okresie spory z rosnącą w siłę Abisynią wielokrotnie kończyły się na groźbach zamknięcia wód Nilu Błękitnego i w konsekwencji pozbawienia Egiptu dostępu do jego zasobów (tajemnicą pozostaje, czy Abisynia byłaby w stanie to technicznie wykonać)¹³. Ostrzeżenia takie były kierowane najczęściej na gruncie konfliktów religijnych, gdy Egipcjanie na przykład ograniczali prawa Koptów lub nie przepuszczali do Etiopii chrześcijan¹⁴.

W XIX wieku, gdy zaostrzyła się polityka kolonizacyjna i dochodziło do konfliktów zbrojnych w rejonie, wyraźnie dostrzegano niemożność uzyskania przewagi przez Egipt nawet przy wsparciu potęg kolonialnych. Uzasadniano to różnicami w zakresie uzbrojenia, ukształtowania terenu i drastycznymi różnicami klimatycznymi. Jak stwierdzono „wielbłądy nie przeżyją w chłodnym klimacie Etiopii, a muły w suchym klimacie Sudanu i Egiptu”¹⁵. Nie zmienia to jednak faktu, iż Egipt, który miał ambicję stać się afrykańskim mocarstwem w drugiej połowie XIX wieku, postanowił rozpocząć inwazję na Etiopię w 1874 roku. Jej celem była nie tylko chęć zdominowania regionu, lecz także plany opanowania źródeł Nilu Błękitnego¹⁶. Wojna nie trwała zbyt długo (1874–1876) i w rezultacie doprowadziła do klęski Egiptu większej, niż przewidywali sami panujący¹⁷. Etiopii nie tylko nie udało się podbić; państwo egipskie, osłabione wojną, stało się łatwym łupem dla mocarstw europejskich, co w konsekwencji przyczyniło się do jego uzależnienia od Francji i Wielkiej Brytanii.

Europa XIX wieku to oczywiście teatr wielu konfliktów zbrojnych, ale także forum wielostronnej dyplomacji, która swoim zasięgiem wykraçała poza Stary Kontynent. Oprócz działań mających na celu zdobycie

¹³ R. Pankhurst, *An Introduction to the Economic History of Ethiopia*, London 1961, s. 269.

¹⁴ T. Mekonnen, *The Blue Nile Issue: a History of Hydropolitics 1884–1974*, marzec 2004, źródło internet: <http://etd.aau.edu.et/handle/123456789/782>, [dostęp: 4.04.2021].

¹⁵ E. Alshebir, *The Politics of the Nile Basin*, Johannesburg 2009, s. 11, źródło internet: <https://core.ac.uk/download/pdf/39666211.pdf>, [dostęp: 10.05.2021].

¹⁶ D. Kandie, *Egypt and the Hydro-Politics of the Blue Nile River*, *Northeast African Studies* 1999, nr 6, cz. 1–2, (New Series), s. 145: „Etiopia, zdyscyplinowana administracja i armia, a także przyjaciel mocarstw europejskich, stanowi zagrożenie dla Egiptu. Egipt musi albo przejąć Etiopię i zislamizować ją, albo utrzymać ją w anarchii i nędzy”. Opinię taką wyraził Szwajcar W. Munziger w służbie Egiptu.

¹⁷ J. Kalpakian, *Ethiopia and the Blue Nile Development Plans and Their Implications Downstream*, „Air and Space Power Journal-Africa and Francophonie”, druga połowa 2015, s. 51.

przewagi na morzach i w zakresie zdolności wojskowych starano się także ustalić strefy wpływów i podzielić cały „niecywilizowany” świat między państwa europejskie. Dobrym przykładem na to jest choćby oficjalny podział kontynentu afrykańskiego usankcjonowany podczas kongresu w Berlinie w 1885 roku, gdy uznano prawo państw europejskich do podboju Afryki na podstawie prawa silniejszego. Oprócz dokonanego zawłaszczenia terytoriów afrykańskich państwa europejskie ustanowiły na kontynencie nowe granice, podjęły także starania mające na celu rozwiązać problemy sporne, jakimi były chociażby kwestie wykorzystania rzek. Zagadnienie to, bardzo istotne dla niektórych państw, zostało ujęte również w akcie berlińskim¹⁸: Kongo i Niger są w nim podporządkowane reżimowi charakterystycznemu dla europejskich „rzek międzynarodowych”¹⁹. Z powodu jednak zawilej sytuacji politycznej najważniejsza rzeka dla północno-wschodniej Afryki nie została objęta żadną umową czy wewnętrzną regulacją. Przeszkodą był nie tylko brak żeglowności na rzece, ale także niezajomość jej źródeł. Choć Nil Biały uważany był w XIX wieku za główne źródło zasobów wodnych Nilu i znajdował się niemal pod wyłączną kontrolą brytyjską, to jednak ekspedycje naukowe najpierw musiały zbadać właściwości rzeki, jej źródła i wpływ na gospodarkę obszarów objętych zwierzchnictwem. Jako że dostęp do Etiopii był znacznie ograniczony, z powodów politycznych wyjątkową troską imperiów kolonialnych objęty był Egipt.

W XIX wieku Egipt oficjalnie był częścią Imperium Osmańskiego, ale sytuacja polityczna w regionie uległa drastycznej zmianie po otwarciu Kanału Sueskiego w 1869 roku²⁰. Już wcześniej pewne przywileje w Egipcie miała Francja, wpływy Turcji zaś były coraz słabsze. Francja jako jedno z nielicznych państw europejskich, od początku wspierała także pomysł budowy Kanału Sueskiego. Rząd brytyjski nie był tym projektem wstępnie zainteresowany, ale w związku z reformą statusu Indii nawet częściowa kontrola nad regionem Kanału nabrała dla Korony wielkiego znaczenia. W celu wzmocnienia swej dominacji na terytoriach istotnych dla właściwego funkcjonowania Kanału Wielka Brytania mocno zaangażowała

18 General Act of the Berlin Conference on West Africa, 26.02.1885, źródło internet: <https://loveman.sdsu.edu/docs/1885GeneralActBerlinConference.pdf>, [dostęp: 4.08.2021].

19 D. A. Caponera, *The Law of International Water Resources*, FAO Rome 1980, s. 4.

20 Początkowo w projekcie uczestniczyły głównie Francja (kapitał prywatny) i Egipt. W 1875 r. kłopoty finansowe zmusiły nowego wicekróla do sprzedaży swoich udziałów, które natychmiast wykupił rząd brytyjski. Do tego roku akcje utrzymywały się poniżej ceny emisyjnej 500 franków za sztukę. Źródło: Britannica internet <https://www.britannica.com/topic/Suez-Canal/International-status>, [dostęp 17.06.2025].

się w sprawy egipskie²¹. Kluczowym dla zapewnienia swobody żeglugi stało się przejście zwierzchnictwa nad Egiptem kosztem innych państw europejskich i Turcji. W 1882 roku Wielka Brytania ustanowiła nad nim nieoficjalny protektorat w miejsce dzielonego z Francją od 1876 roku. Imperium brytyjskie w Egipcie było obecne politycznie i militarnie do 1956 roku, choć oficjalnie Egipt usamodzielniał się już w 1922 roku. Najstarsze umowy międzynarodowe dotyczące Nilu, których celem było uregulowanie statusu rzeki i sposobu korzystania z jej zasobów, zawierały głównie państwa kolonialne, przy czym Wielka Brytania odgrywała rolę dominującą.

Dla Wielkiej Brytanii było oczywiste, że Egipt i Sudan od czasów starożytnych były zależne od Nilu. W XIX wieku Korona, będąca panem tej części globu, skupiła się na poszerzaniu i umacnianiu swoich interesów w regionie. Mając na uwadze znaczenie Kanału Sueskiego, głównym celem polityki brytyjskiej stała się stabilizacja polityczna w Egipcie oraz dążenie do uzależnienia go od Korony. Jednym z instrumentów mającym temu służyć było podjęcie starań o uregulowanie i zagwarantowanie Egiptowi, który dążył do usamodzielnienia się, prawa do wyłącznego wykorzystywania wód Nilu. Wielka Brytania, przyjmując rozmaite rozwiązania, ignorowała przy tym potrzeby innych własnych kolonii i terytoriów zależnych położonych w regionie doliny Nilu Białego. Dostęp Egiptu do wód Nilu miały polepszyć i zabezpieczyć jednocześnie liczne prace hydrologiczne prowadzone przez Brytyjczyków²². Pierwszą, tak zwaną Starą Zaporę Asuańską, zbudowano już w 1902 roku, a podniesiono ją podczas prac w 1912 roku. Kolejne działania wzmacniające i podnoszące tamę podjęto w 1934 roku, jednak konstrukcja była w stanie pomieścić jedynie niewielką część corocznych wylewów Nilu²³. Zazwyczaj w „przeciętnym” roku (pod względem opadów) prawie 40% rocznego przepływu wody spływało niewykorzystane do morza pomiędzy sierpniem a październikiem. Pierwotnie Zapora Asuańska została zaprojektowana z zasuwami na całej długości, które były szeroko otwierane w sezonie powodziowym, aby umożliwić przepływ wód i odprowadzenie ogromnego ładunku mułu do morza (wraz z mułem na polach uprawnych

21 J. D. Azarva, *Conflict on the Nile: International Watercourse Law and the Elusive Effort to Create a Transboundary Water Regime in the Nile Basin*, „Temple International and Comparative Law Journal” 2011, nr 25, s. 466.

22 A. H. Garretson, *The Nile River System*, „Proceedings of the American Society of International Law at its annual meeting (1921–1969)” 1960, nr 54, s. 139.

23 R. C. Hodges, *The Egypt – Sudan Permanent Joint Technical Commission for Nile Water*, „Canadian Water Resources Journal” 1979, nr 4, s. 78.

pozostawało wiele składników osadowych użyźniających ziemię uprawną w Egipcie). Jednak w XX wieku w Egipcie produkcja rolna nie nadążała za eksplozją demograficzną, a cykle powodzi i suszy, zarówno roczne, jak i długoterminowe znacząco utrudniały przewidywanie zbiorów.

Przygotowane przez Brytyjczyków projekty były realizowane przez władze egipskie także po odzyskaniu niepodległości. Wielka Brytania, zabezpieczając swoje interesy w rejonie Kanału, zawarła również wiele umów międzynarodowych z mocarstwami europejskimi i pozaeuropejskimi, w których te ostatnie zaakceptowały ograniczenia w korzystaniu z Nilu i jego dopływów²⁴. Dzięki temu Nil stał się jedynym źródłem nawadniania Egiptu, a wszystkie plany i prace inżynierskie wykonywane przez Brytyjczyków skupiały się tylko na tym aspekcie, nawet kosztem Sudanu. Świadczyć o tym może zarzucenie planu rozbudowy systemu irygacyjnego w Sudanie między Nilem Białym a Błękitnym w latach dwudziestych XX wieku na mocy porozumienia z Egiptem z 1929 roku. Po pierwszej wojnie światowej Wielka Brytania panowała w tej części Afryki, przez którą przepływał Nil Biały, a pod przynajmniej częściową jej kontrolą znajdował się współczesny Egipt, Sudan, Uganda, Kenia i Tanzania.

Nil Błękitny ma swoje źródła w Etiopii. Abisynia (dawna nazwa Etiopii), na której terytorium znajdują się źródła Nilu Błękitnego, od początku swego istnienia pozostawała państwem niepodległym i nie została trwale zajęta przez państwa europejskie. Jednak już od połowy XIX wieku musiała zmagać się z ekspansją Włoch, które dążyły do uczynienia z niej swojego protektoratu. Korzystając z uzgodnień przyjętych w Berlinie, Włochy po zajęciu Erytrei 2 maja 1889 roku podpisały z Etiopią traktat

24 Wielka Brytania uregulowała tę kwestię z Francją i Włochami, M. S. Helal, *Inheriting International Rivers: State Succession to Territorial Obligations, South Sudan and the 1959 Nile Waters Agreement*, *Emory Law Review* 2013, nr 27, s. 916–917. W sumie zawarto pięć porozumień z mocarstwami europejskimi gwarantujących Egiptowi szczególną pozycję w eksploatacji rzeki: Protocol Between Great Britain and Italy for the Demarcation of their respective Spheres of Influence in East Africa from Ras Kasar to the Blue Nile. 15.04.1891, źródło internet, <https://www.ethiopians.com/abay/engin.html> [dostęp 19.11.2025.]; https://m.marefa.org/images/b/bd/Treaty_of_Addis_Ababa_1902.pdf, źródło internet: <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1902/TS0016.pdf>, [dostęp: 10.07.2025]; Agreement and Declaration between Great Britain, France, and Italy, respecting Abyssinia, 13.12.1906, źródło internet: <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&id=FRUS.FRUS1907v01&entity=FRUS.FRUS1907v01.p0691&size=text>, [dostęp: 10.06.2025]; Agreement Between Great Britain and His Majesty King Leopold II, Sovereign of the Independent State of the Congo, Independent State of the Congo – Great Britain, 9.05.1906, źródło internet: <http://gis.nacse.org/tfdd/tfdddocs/40ENG.pdf>, [dostęp: 10.07.2016]; Exchange of Notes Between the United Kingdom and Italy Respecting Concessions for a Barrage at Lake Tsana and a Railway Across Abyssinia from Eritrea to Italian Somaliland, Rome, 14 i 20.12.1925, źródło internet: <http://www.internationalwaterlaw.org/documents/regionaldocs/lake-tsana.html>, [dostęp: 10.06.2016].

z Wuchale²⁵. Umowa była zawarta w języku amharyckim i włoskim, a najwięcej rozbieżności zawierał artykuł 17, na mocy którego w wersji amharyckiej Etiopia mogła korzystać z pomocy Włoch, realizując swoją politykę zagraniczną, w wersji włoskiej zaś Włochy stawały się wyłącznym przedstawicielem Etiopii w relacjach z państwami europejskimi (*Art. 17. Sua Maestà il Re dei Re d’Etiopia consente di servirsi del Governo di Sua Maestà il Re d’Italia per tutte le trattazioni di affari che avesse con altre potenze o governi*). Większość państw po otrzymaniu noty od króla Włoch wyraziła aprobatę dla zawartej umowy, ale cesarz Etiopii zerwał porozumienie cztery lata później w 1893 roku, gdyż strona etiopska nie uznała włoskiej wersji językowej. Ta „przypadkowa niezgodność” naruszała samodzielność Etiopii i ograniczała jej zdolność do brania udziału w stosunkach międzynarodowych. Ostatecznie sytuacja powyższa doprowadziła do wybuchu kolejnego konfliktu zbrojnego, w którym Włochy poniosły klęskę w bitwie pod Adwa (*Adua*) 1 marca 1896 roku, co powstrzymało czasowo europejskie mocarstwo od dalszej ekspansji. Jeszcze zanim sprawa się wyjaśniła, Włochy – korzystając z niejasnego statusu prawnego Etiopii, pomimo braku efektywnej lub tylko politycznej kontroli nad terytorium będącym przedmiotem umowy – w 1891 roku zawarły z Wielką Brytanią porozumienie dotyczące rzeki Atbara. Zgodnie z nim Włochy zobowiązywały się do powstrzymania od jakichkolwiek prac na rzece, między innymi budowy instalacji, które mogłyby ograniczyć przepływ wody do Nilu²⁶. Abisynia jako państwo nadbrzeżne nie była stroną porozumienia, pomimo że Atbara ma swoje źródła w tym kraju i przepływała głównie przez jego terytorium²⁷.

Pomimo początkowych porażek mocarstw europejskich dążących do opanowania terytorium Etiopii w 1902 roku podjęto kolejną próbę unormowania zasad korzystania z Nilu Błękitnego. Tym razem stronami umowy były Etiopia, Wielka Brytania i Królestwo Włoch jako pełnoprawni

25 Treaty of friendship and trade between the kingdom of Italy and the Empire of Ethiopia (Treaty of Wuchale), In witness whereof, Count Pietro Antonelli on behalf of His Majesty the King of Italy, His Majesty the King of King Menelik of Ethiopia, in his own name, signed and affixed their seal to this Treaty, at the camp Uccialli of 25 miazia 1881 corresponding to May 2, 1889, For His Majesty the King of Italy Pietro Antonelli Ratification of MS, Monza, 29.09.1889, źródło internet: https://gspi.unipr.it/sites/st26/files/allegatiparagrafo/17-02-2015/documenti_-_treaty_of_wuchale_1889.pdf, [dostęp: 10.10.2020].

26 Protocols Between the Governments of Great Britain and Italy, for the Demarcation of Their Respective Spheres of Influence in Eastern Africa, Protocol No. 2, Italy–Great Britain, 14.04.1891, British and Foreign State Papers, nr 83, s. 21.

27 E. Alshebir, *op. cit.*, s. 74.

partnerzy²⁸. Umowa składała się z dwóch części: etiopsko-brytyjskiej i etiopsko-brytyjsko-włoskiej. W pierwszej określono przede wszystkim przebieg granicy między Etiopią a Sudanem, nawiązując w artykule 3 do Nilu Błękitnego, jeziora Tana oraz Sobatu. Dosłowne brzmienie artykułu 3: „Jego Wysokość Cesarz Menelek II, Król Królów Etiopii, zobowiązuje się wobec Rządu Jego Brytyjskiej Mości, że nie będzie budował ani nie zezwoli na budowę żadnych prac na Nilu Błękitnym, jeziorze Tana lub Sobat, które zatrzymałyby przepływ ich rzek do Nilu, chyba że za zgodą Rządu Jego Brytyjskiej Mości i Rządu Sudanu”. Jak wynika z powyższego, Cesarz Etiopii zobowiązywał się do zaniechania budowy jakichkolwiek konstrukcji mających na celu zatrzymanie czy ograniczanie przepływu wód rzeki. Gdyby doszło do podjęcia prac w tym kierunku, to powinny być one konsultowane z Wielką Brytanią lub Sudanem. Egipt w tym artykule nie został wspomniany, choć miał być beneficjentem porozumienia. W późniejszym okresie Brytyjczycy próbowali – podobnie zresztą jak Egipt – interpretować artykuł 3 jako zobowiązanie do powstrzymania się od budowania jakichkolwiek instalacji na Nilu Błękitnym, Jeziorze Tana i rzece Sobat. Ponieważ porozumienie budziło wiele kontrowersji w samej Etiopii, nie zostało ono ostatecznie ratyfikowane, co było uzasadniane właśnie rozbieżnościami co do jego wykładni. W późniejszym okresie Etiopia nawet argumentowała, że umowa ta jest nieważna, gdyż została zawarta z państwem kolonialnym występującym w imieniu innego podmiotu.

Mocarstwa europejskie, pomimo wcześniejszych nieudanych starań o sprawowanie kontroli nad doliną Nilu Błękitnego, postanowiły – korzystając ze swej uprzywilejowanej pozycji na arenie międzynarodowej – podjąć kolejną próbę wymuszenia na Etiopii uznania ich praw. W 1906 roku Wielka Brytania, Francja i Włochy, obawiając się nieco rozwoju sytuacji wewnętrznej w Etiopii, zawarły kolejną umowę gwarantującą między innymi prawa brytyjskie w całej dolinie Nilu Błękitnego²⁹. W artykule 4 znalazło się stwierdzenie: „w celu ochrony: a. interesów Wielkiej Brytanii i Egiptu w dorzeczu Nilu, w szczególności w zakresie regulacji wód tej rzeki i jej dopływów (z należytym uwzględnieniem interesów lokalnych)”.

²⁸ Treaty between the United Kingdom and Ethiopia, and between the United Kingdom, Italy, and Ethiopia, relative to the frontiers between the Soudan, Ethiopia, and Eretria. Signed at Addis Ababa, 15.05.1902, źródło internet: <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1902/TS0016.pdf>, [dostęp: 10.07.2016].

²⁹ Agreement and Declaration between Great Britain, France, and Italy, respecting Abyssinia, 13.12.1906, źródło internet: https://gspi.unipr.it/sites/st26/files/allegatiparagrafo/17-02-2015/agreement_on_ethiopia_1906.pdf, [dostęp: 12.08.2021].

W umowie tej, w przeciwieństwie do poprzedniej, wskazano już Egipt jako to państwo, które obok Wielkiej Brytanii powinno mieć szczególne uprawnienia w zakresie kontrolowania doliny Nilu. Co ciekawe, europejskie mocarstwa powoływały się w tym porozumieniu na inne wcześniejsze umowy odrzucone przez Etiopię i uznały je za obowiązujące. Sam Cesarz Menelek II nie brał udziału w negocjacjach, ani nie był stroną porozumienia, co spowodowało niemal natychmiastową reakcję po jego stronie. Wszystkie mocarstwa europejskie zostały poinformowane o tym, że Etiopia nie jest stroną umowy. Menelek II stwierdził także, że umowa ta nie ogranicza jakichkolwiek praw suwerennych Etiopii³⁰.

Wszystkie oświadczenia ogłaszane przez Etiopię od drugiej połowy XIX wieku zdawały się niezauważane przez państwa europejskie, które były zdeterminowane nadal prowadzić swą politykę kolonialną. Już po pierwszej wojnie światowej nastąpiła ponowna próba opanowania doliny Nilu Błękitnego podjęta przez Włochy i Wielką Brytanię. Bazując na umowie z 1906 roku, rozpoczęto negocjacje zakończone wymianą not odnośnie do – najogólniej rzecz ujmując – udzielenia zgody Brytyjczykom na wykorzystanie terenów dookoła jeziora Tana i zbudowania na nim zapory oraz ustanowienia koncesji dla Włoch w celu poprowadzenia linii kolejowej przez terytorium Etiopii. Do wstępnego porozumienia między stronami europejskimi doszło w grudniu 1925 roku³¹. Oba państwa o efektach swych prac poinformowały Ligę Narodów i Etiopię, co nie zmienia faktu, że sama zainteresowana nie brała udziału w rozmowach. Ponadto Wielka Brytania i Włochy ani formalnie, ani faktycznie nie miały żadnych praw do dysponowania prawami suwerennymi Etiopii. Nie sprawowały bowiem żadnej realnej kontroli nad terenem wokół jeziora Tana czy na obszarze, przez który miała być poprowadzona linia kolejowa. Etiopia, zaniepokojona rozwojem sytuacji, energicznie zainteresowała wówczas na forum Ligi Narodów³², co skutecznie uniemożliwiło wejście w życie porozumienia³³.

30 E. Alshebir, *op. cit.*, s. 76.

31 Exchange of Notes Between the United Kingdom and Italy Respecting Concessions for a Barrage at Lake Tsana and a Railway Across Abyssinia from Eritrea to Italian Somaliland, 20.12.1925, źródło internet: <http://www.internationalwaterlaw.org/documents/regionaldocs/lake-tsana.html>, [dostęp: 10.06.2016].

32 Wymiana not w tej sprawie trwała mniej więcej od połowy czerwca 1926 r. do końca lipca 1926 r. Interwencja Etiopii była dość zdecydowana i jak się okazało skuteczna. Patrz szerzej: https://biblio-archiw.unog.ch/Dateien/CouncilMSD/C-428-M-161-1926-VII_EN.pdf, [dostęp: 10.08.2025].

33 E. Alshebir, *op. cit.*, s. 77.

1.2. Okres usamodzielniania się państw dorzecza do roku 1959

Po pierwszej wojnie światowej doszło do znaczących zmian w polityce światowej, co wyraźnie widać było w wielu krajach świata, w których wzmocnione zostały tendencje niepodległościowe. Dostrzegając te trendy także w Egipcie, Wielka Brytania usiłowała w owym czasie nieco je osłabić, przeprowadzając pewne zmiany polityczne dotyczące udziału Egipcjan w zarządzaniu krajem oraz dając gwarancje pełnego wykorzystania wód Nilu przez Egipt. Ulegając naciskom ze strony Egipcjan, w 1922 roku formalnie uznano niepodległość Egiptu, choć była to deklaracja pozorna, gdyż Wielka Brytania zastrzegła sobie wiele praw, nie wycofała się militarnie z obszaru kraju i nadal zachowała wyłączną kontrolę nad Kanałem Sueskim. Chcąc uspokoić nastroje w Egipcie, w 1929 roku Korona Brytyjska zawarła szczególną umowę w formie wymiany not³⁴. Formalnie brały w niej udział dwa podmioty: Egipt (choć nadal częściowo pod protektoratem brytyjskim) i Wielka Brytania w imieniu swoich kolonii, głównie Sudanu, który był przecież kondominium brytyjsko-egipskim³⁵. Wpływy egipskie były jedynie nominalne i przez cały okres istnienia kondominium zarówno rządzący Sudanem generalny gubernator, jak i wszyscy wyżsi urzędnicy byli nominowani przez Wielką Brytanię. Interesy Sudanu nie były jednak przedmiotem głównej troski Brytyjczyków, mimo że północna część tego państwa miała także ograniczony dostęp do wody i również zależała od Nilu.

Problem sprawowania kontroli nad Egiptem i Nilem po raz kolejny stał się przedmiotem zainteresowania Wielkiej Brytanii oraz dążącego do niepodległości Egiptu. W 1920 roku powołano Komisję ds. Projektów Nilu. Gremium to miało charakter międzynarodowy i zasiadali w nim przedstawiciele Indii, Wielkiej Brytanii i USA. Komisja oszacowała, że ze średniego przepływu rzeki wynoszącego 84 miliardy metrów sześciennych wody na rok, Egipt potrzebuje (biorąc pod uwagę jego rozwój i liczbę ludności) 58 miliardów metrów sześciennych. Sudan, zgodnie z opracowaniem Komisji, miał zaspokoić swoje potrzeby irygacyjne wyłącznie

³⁴ Exchange of Notes between His Majesty's Government in the United Kingdom and the Egyptian Government in regard to the Use of the Waters of the River Nile for Irrigation Purposes, Cairo, 7.05.1929, Treaty Series No. 17 (1929), London: Printed and Published by His Majesty's Stationery Office 1929.

³⁵ Sytuacja Sudanu była dość skomplikowana, gdyż formalnie państwo to na początku XIX w. zostało podbite przez Egipt, a potem, od 1899 r. stało się kondominium dwóch państw.

w oparciu o Nil Błękitny. Ponieważ stan wody w rzece ulegał znacznym wahaniom sięgającym około 25% rocznego przepływu, zasugerowano, że wszelkie zyski lub niedobory w stosunku do średniego przepływu powinny być równo podzielone między Egipt i Sudan. W tym samym roku opublikowano tak zwany Plan Magazynowania Stulecia, będący najbardziej kompleksowym opracowaniem możliwości wykorzystania Nilu Białego³⁶. Jego autorami byli Brytyjczycy. Przewidywał on budowę zbiornika retencyjnego na granicy ugandyjsko-sudańskiej, dodatkowy zbiornik Sennar do nawadniania regionu Gezira na południe od Chartumu oraz jeszcze jeden zbiornik nad Nilem Białym do magazynowania letnich wód powodziowych dla Egiptu.

Egipcjanie byli dość sceptycznie nastawieni do tego planu, ponieważ wszystkie główne instalacje miały znajdować się poza ich terytorium i jurysdykcją. Niektórzy postrzegali ten plan jako brytyjski sposób kontrolowania Egiptu w przypadku uzyskania niepodległości³⁷. W sytuacji zaś, gdy kolonie brytyjskie uzyskiwałyby niezależność, spory dotyczące wykorzystania wody Nilu przeniosłyby się na płaszczyznę międzynarodową i stronami byłaby większa liczba państw, co również mogłoby być niekorzystne. Najważniejszy problem historycznych i suwerennych praw do wody zostałby dodatkowo skomplikowany przez techniczną kwestię, a mianowicie gdzie rzeka powinna być najlepiej kontrolowana – w górnym czy w dolnym biegu. Wobec zaostrenia konfliktu brytyjsko-egipskiego w 1925 roku została powołana do życia nowa specjalna komisja, w której zasiadali przedstawiciele Wielkiej Brytanii i Egiptu³⁸. Celem jej prac ponownie miało być kompleksowe opracowanie sposobu wykorzystania wód Nilu. Zbadano między innymi możliwości powiększenia zasobów wodnych Egiptu poprzez budowę nowej i rozbudowę starej infrastruktury. Prowadzone badania dotyczyły głównie Nilu Białego i jego źródeł. W zasadzie do czasów współczesnych efekt prac tego gremium stanowił dla Egiptu wyznacznik działań w dolinie Nilu Białego.

Zawarta na podstawie raportu Komisji umowa z 1929 roku stała się dla Egiptu podstawą dla domagania się wyłącznych praw do rozporządzania

³⁶ P. L. O. Lumumba, *The Interpretation of the 1929 Treaty and its Legal Relevance and Implications for the Stability of the Region*, *African Sociological Review* 2007, nr 11, cz. 1, s. 12.

³⁷ P. Kameri-Mbote, *From Conflict to Cooperation in the Management of Transboundary Waters, The Nile Experience*, *International Environmental Law Research Centre* 2005, s. 3, źródło internet: <https://www.ielrc.org/content/a0509.pdf>, [dostęp: 10.09.2025].

³⁸ Exchange of Notes between Her Majesty's Government in the United Kingdom and the Egyptian Government on the Use of Waters of the Nile for Irrigation Signed at Cairo, 7.05.1929, źródło internet: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/bi203265.pdf>, [dostęp: 10.08.2025].

zasobami Nilu. Na mocy postanowień umowy wyraźnie potwierdzono, iż w Sudanie nie będą podejmowane żadne prace hydrologiczne mogące ograniczyć ilość wody dopływającej z Nilu Białego i rzeki Sobat do Egiptu. Zobowiązanie to było na tyle istotne, że w imieniu Sudanu zrezygnowano z prawa do budowy nowych instalacji wodnych (z wyjątkiem tych objętych umową). Kontrola nad Kanałem Sueskim była na tyle ważna, że Wielka Brytania podjęła decyzję z całkowitym pominięciem ewentualnych potrzeb innych kolonii położonych w górnym biegu Nilu i nie uwzględniła możliwości ich usamodzielnienia się oraz sytuacji w przyszłości³⁹.

Najważniejsze jednak postanowienie zostało zawarte w artykule 4b, który formalnie dawał Egiptowi prawo do kontrolowania i blokowania budowy jakichkolwiek instalacji przez państwa położone w całym zlewisku Nilu, a które mogłyby naruszać w jego ocenie interesy państwa⁴⁰:

żadne prace i środki irygacyjne lub energetyczne nie będą budowane ani podejmowane na Nilu i jego dopływach lub na jeziorach, z których wypływa, o ile wszystkie znajdują się one w Sudanie lub w krajach pod administracją brytyjską, co mogłoby w sposób istotny naruszyć interesy Egiptu albo zmniejszyć ilość wody docierającej do Egiptu, albo zmienić datę jej przybycia, albo obniżyć jej ilość⁴¹.

Częścią tej umowy był także raport wspomnianej powyżej Komisji⁴². Dodatkowo umowa z 1929 roku przyznała przedstawicielom egipskiej służby irygacyjnej w Sudanie swobodę współpracy z inżynierem rezydentem na zaporze Sennar w celu monitorowania zrzutów wody. Klauzula wyraźnie stanowiła, że prace, które mają być podejmowane w Sudanie na rzecz Egiptu, będą podlegać administracyjnej kontroli rządu egipskiego

39 M. S. Helal, *op. cit.*, s. 916–917. Łącznie zawarto pięć porozumień dotyczących wykorzystania Nilu dających uprzywilejowaną pozycję Egiptowi.

40 A. Chelkeba Worku, *State Succession in International Transboundary Water Obligations: South Sudan and the Nile Water Agreements*, Mizan Law Review, nr 10, s. 105.

41 Exchange of Notes between His Majesty's (Wielka Brytania–Egipt)..., 4(b) Save with the previous agreement of the Egyptian Government, no irrigation or power works or measures are to be constructed or taken on the River Nile and its branches, or on the lakes from which it flows, so far as all these are in the Sudan or in countries under British administration, which would, in such a manner as to entail any prejudice to the interests of Egypt, either reduce the quantity of water arriving in Egypt or modify the date of its arrival, or lower its level.

42 Tekst porozumienia, [w:] A. Okoth-Owiro, *The Nile Treaty, State Succession and International Treaty Commitments: A Case Study of The Nile Water Treaties*, Nairobi 2004, s. 79.

po konsultacji z władzami lokalnymi⁴³. W związku z zasięgiem umowy Etiopia nie została wspomniana w porozumieniu. Rozciągnięcie kontroli Egiptu poza Sudan i kolonie brytyjskie, zwłaszcza odnośnie do Nilu Błękitnego poza terytorium Sudanu, jest nadużyciem. Interpretacja ta wydaje się zbyt daleko idąca, choć rząd Etiopii formalnie umowy nie oprotestował (jak to miało miejsce we wcześniejszych przypadkach), uważając, że go nie dotyczy. Realizując swoją politykę, przystąpił do opracowywania projektu dotyczącego budowy zapory na Jeziorze Tana w oparciu o wsparcie USA. Inwestycja ta nie została jednak zrealizowana⁴⁴, podobnie jak i inne plany hydrologiczne. Później, pod okupacją włoską rozpoczętą w 1935 roku, prowadzono liczne prace w zakresie irygacji pól. Kwestię magazynowania wody pominięto.

Egipt po drugiej wojnie światowej uzyskał niemal pełną niepodległość, a wojska brytyjskie wycofały się z jego terytorium, zachowując tylko pełną militarną kontrolę nad Kanałem Sueskim. Po przewrocie politycznym z 1952 roku Wielka Brytania musiała zmierzyć się z nową sytuacją polityczną i ostatecznie w 1954 roku podpisała już z nowym rządem egipskim umowę przewidującą wycofanie wojska ze strefy kanału i przekazanie pełnej kontroli nad nim państwu egipskiemu. Cała operacja miała trwać 20 miesięcy, jednak Brytyjczykom zapewniono prawo do powrotu i wzmocnienia swojej obecności militarnej w bazach wojskowych wzdłuż Kanału, gdyby doszło do wojny, a ochrona Kanału wymagałaby większego zabezpieczenia. Jednak Brytyjczycy wraz z Francją i Izraelem zdecydowali się na podjęcie militarnej próby przywrócenia kontroli nad Kanałem. Po krótkim konflikcie zbrojnym, gdy państwa te nie otrzymały wsparcia ze strony USA i wobec sprzeciwu ZSRR postanowiły się wycofać. Ostatecznie w ciągu roku wszystkie obce oddziały wojskowe opuściły Egipt, który uzyskał pełną kontrolę nad własnym terytorium i Kanałem Sueskim. Wydarzenia te otworzyły nie tylko nową kartę w historii Egiptu, ale również stanowiły początek próby wybudowania przez to państwo hegemonii w całej dolinie Nilu na podstawie rzekomego tytułu historycznego i starożytnych odwiecznych praw do Nilu.

W Egipcie kontynuacją dawnych planów dotyczących zapory w Asuanie była koncepcja budowy nowej, tak zwanej wysokiej tamy, tuż powyżej istniejącego kanału. Pomysł ten był szczególnie popierany przez

⁴³ J. Kieyah, D. Kang'ethe, *The Nile Agreement of 1929: Legal and Economic Analysis*, KIP-PRA Working Paper 2012, nr 19, s. 12, źródło internet: <https://repository.kippra.or.ke/server/api/core/bitstreams/bf97de9e-5491-4deb-9bed-632716051e36/content>, [dostęp: 12.08.2025].

⁴⁴ T. Mekonnen, *op. cit.*, s. 90.

polityków, gdyż tama miała być położona głównie na terytorium Egiptu, a jej budowa nie wymagała konsultacji z państwami położonymi w górnym biegu rzeki⁴⁵. Ponadto pomysł mógł być zrealizowany dość szybko, bez skomplikowanych wielostronnych negocjacji międzynarodowych. Dodatkowo cała energia elektryczna pochodząca z elektrowni wodnej znajdującej się na zaporze należałaby do Egiptu. To ogromne przedsięwzięcie zostało starannie zaplanowane przy zaangażowaniu ZSRR, ale wymagało zgody niepodległego już Sudanu, gdyż część mającego powstać jeziora znajdowałaby się na jego terytorium.

Sytuacja polityczna, która uległa zmianie w tym regionie Afryki, a zwłaszcza postępujący proces dekolonizacji wymagały podjęcia nowych działań zabezpieczających dostęp do wody dla państw nadbrzeżnych. Podział wód między Egipt a obszary znajdujące się pod kontrolą kolonialną Wielkiej Brytanii budził w okresie dekolonizacji spore kontrowersje dotyczące chociażby kwestii obowiązywania umów zawieranych w imieniu terytoriów zależnych po uzyskaniu przez nie niepodległości. Sudan, traktujący Egipt w sposób szczególnie uprzywilejowany, zaledwie dwa lata po odzyskaniu niepodległości i niepokojach wewnętrznych podniósł kwestię alokacji wody. Jego roczny udział na podstawie umowy z 1929 roku wynosił zaledwie cztery miliardy metrów sześciennych, co stanowiło współczynnik alokacji określony na poziomie 22:1. Po uzyskaniu niepodległości w 1956 roku już dwa lata później nowy rząd zdecydował się podważyć porozumienie z 1929 roku⁴⁶. W opinii rządu sudańskiego umowa ta miała nie być „ani realną, ani dyspozytywną umową”. Był to raczej „polityczny rozejm [...], praktyczny układ roboczy dla inżynierów do administrowania Nilem, dopóki politycy nie będą mogli określić jego przeznaczenia”, a zatem jego moc wiążąca powinna zostać podważona⁴⁷. Z tego powodu Sudan rozpoczął nowe negocjacje z Egiptem, które zakończono w 1959 roku. W międzyczasie doszło jednak do przewrotu wojskowego w Sudanie, co zaważyło ostatecznie na przebiegu rozmów z Egiptem.

⁴⁵ M. S. Tayie, *Impact of the International Context on the Political and Legal Dimensions of the Aswan High Dam (1952–1960)*, Springer International Publishing AG 2018, 27.04.2018, s. 422, źródło internet: https://www.researchgate.net/publication/324777344_Impact_of_the_International_Context_on_the_Political_and_Legal_Dimensions_of_the_Aswan_High_Dam_1952-1960, [dostęp: 10.08.2015].

⁴⁶ D. Z. Mekonnen, *The Nile Basin Cooperative Framework Agreement Negotiations and the Adoption of a “Water Security” Paradigm: Flight into Obscurity or a Logical Cul-de-sac?*, „The European Journal of International Law”, nr 21, cz. 2, s. 434.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 433.

Traktat dotyczący alokacji wody Nilu zawarty między Egiptem a Sudanem miał wymiar symboliczny, jako że podpisały go dwa niepodległe afrykańskie państwa⁴⁸. Pomimo wcześniejszych zapowiedzi obydwa rządy w nowej umowie uznały porozumienie z 1929 roku i potwierdziły jego moc wiążącą. W preambule do umowy czytamy:

Ponieważ rzeka Nil wymaga projektów zapewniających pełną kontrolę nad nią i zwiększenie wydajności w celu pełnego wykorzystania jej wód przez Republikę Sudanu i Arabską Republikę Egiptu, opartych na innych niż obecnie stosowane ustaleniach technicznych; a także, że prace te wymagają do ich realizacji i administrowania pełnego porozumienia i współpracy między obiema republikami w celu uregulowania korzyści i wykorzystania wód Nilu w sposób, który zabezpiecza obecne i przyszłe potrzeby obu krajów; a także, że umowa dotycząca wód Nilu zawarta w 1929 r. przewidywała jedynie częściowe wykorzystanie wód Nilu i nie obejmowała całkowitej kontroli nad rzeką; obie republiki uzgodniły...

Nowa umowa rewidująca wcześniejsze ustalenia zawiera preambułę i pięć części⁴⁹.

Istotne jest, że po raz kolejny Egipt i Sudan nie wzięły pod uwagę interesów terenów znajdujących się pod kolonialną kontrolą Wielkiej Brytanii w górnym biegu Nilu Białego ani Etiopii będącej źródłem Nilu Błękitnego, dzieląc między siebie zasoby rzeki⁵⁰. Specyfika tej umowy polegała na tym, że „choć jest ona czysto dwustronna, ma na celu podział całego przepływu Nilu do Egiptu i Sudanu, z wyłączeniem interesów jakiegokolwiek innego nadbrzeżnego, w szczególności Etiopii”⁵¹. Nawet Wielka Brytania sprawująca kontrolę nad Kenią, Tanzanią i Ugandą skarżyła się na egipsko-sudańską umowę dwustronną i domagała się własnego udziału w każdym procesie negocjacyjnym, który doprowadziłby do korzystniejszego dla wszystkich porozumienia. Wielka Brytania wysłała w związku z tym noty dyplomatyczne do Etiopii, Belgijskiego Konga, Sudanu i Egiptu, w których zastrzegła prawa trzech swoich kolonii w Afryce Wschodniej do korzystania z Nilu. Jednocześnie zaproponowała zwołanie międzynarodowej konferencji w celu ustanowienia Urzędu ds. Wód

⁴⁸ Agreement between United Arab Republic and the Republic of Sudan for the full Utilization of the Nile Waters, Signed at Cairo, November 8, 1959, and Protocol Concerning the Establishment of Permanent Joint Technical Committee signed at Cairo, January 17, 1960, źródło internet : http://www.internationalwaterlaw.org/documents/regionaldocs/UAR_Sudan1959_and_Protocol1960.pdf, [dostęp: 4.10.2024].

⁴⁹ M. S. Helal, *op. cit.*, s. 927.

⁵⁰ S. O. McKenzie, *op. cit.*, s. 582.

⁵¹ D. Z. Mekonnen, *op. cit.*, s. 435.

Nilu i ostatecznego ustalenia praw i obowiązków krajów nadbrzeżnych⁵². Tego niestety wówczas nie udało się zrealizować. Nastroje polityczne nawet w samym Sudanie były dość sceptyczne i o ile umowa ta była dla rządu koniecznością, to sudańscy negocjatorzy byli głęboko niezadowoleni, gdy otrzymali – jak uważali – niesprawiedliwie małą część całkowitego przydziału wody. Uznali, że traktat przyznał im „egipską dotację”, a nie ich sprawiedliwy udział w tym, co miało być porozumieniem między równymi partnerami.

Zgodnie z artykułem 2 ustęp 4 traktatu Egipt mógł przejąć część wód Nilu, czyli 48 miliardów metrów sześciennych. Dla Republiki Sudanu przeznaczono zaś pozostałe cztery miliardy metrów sześciennych zgodnie z pomiarami w Asuanie. Sudan, wykorzystując swój udział w wodach Nilu, otrzymał prawo do rozbudowy instalacji pod nazwą Zapora w Roseires oraz innych instalacji po wcześniejszych uzgodnieniach z Egiptem. Ważna część umowy poświęcona była budowie tamy w Asuanie i nowego zbiornika wodnego, który swoim terytorium miał obejmować część terytorium Egiptu oraz Sudanu. Tak zwane korzyści netto z mającego powstać zbiornika Sudd el Aali miały być rozdzielane między oba państwa w stosunku czternaście i pół dla Sudanu do siedem i pół dla Egiptu, o ile średni naturalny dopływ wody z rzeki będzie się mieścił w granicach wartości granicznej (część II artykuł 4). Oznaczało to, że dopóki obliczone średnie naturalne dopływy wody z rzeki będą wynosić 84 miliardy metrów sześciennych rocznie, a średnia wartość rocznych strat wody z magazynowania pozostanie równa szacowanej wartości 10 miliardów metrów sześciennych rocznie, korzyści netto ze zbiornika Sudd el Aali wyniosą 22 miliardy metrów sześciennych, z czego 14,5 miliarda zostanie przydzielone Sudanowi, a 7,5 miliarda Egiptowi. Dodając te korzyści do odpowiednich ustanowionych praw, łączny udział w średnim naturalnym źródle wody netto po eksploatacji całego zbiornika Sudd el Aali wyniosłby 18,5 miliardów rocznie dla Sudanu i 55,5 miliardów rocznie dla Egiptu. Jeśli średni naturalny przepływ rzeki przekroczy 84 miliardy rocznie, wówczas wynikający z tego wzrost korzyści netto zostanie równo podzielony między obie Republiki. Egipt zobowiązał się do wypłaty rządowi Republiki Sudanu „kwoty piętnastu milionów funtów egipskich jako pełnego odszkodowania za szkody wyrządzone obecnemu mieniu sudańskiemu, powstałe w wyniku gromadzenia wody w zbiorniku Sudd

⁵² Y. Arsano, *Ethiopia and the Nile Dilemmas of National and Regional Hydropolitics*, ETH Zurich 2007, źródło internet: https://www.files.ethz.ch/isn/31559/Ethiopia_and_the_Nil_compl.pdf, [dostęp: 10.09.2025].

el Aali do poziomu 182 metrów (pomiar geodezyjny). Płatność ta zostanie dokonana zgodnie z ustaleniami obu stron zawartymi w załączonym załączniku”. Zbiornik określany mianem Sudd el Ali to obecne Jezioro Namera.

Sudan zobowiązał się także do budowy wraz z Egiptem nowych instalacji hydrologicznych na obszarze swoich ówczesnych południowych terytoriów. Konstrukcje te miałyby na celu zwiększenie zasobów wodnych rzeki Nil poprzez zapobieganie nadmiernym stratom wody w bagnach Bahr el Gebel, Bahr el Zeraf, Bahr el Gahzal i jej odnogach, rzece Sobat i jej dopływach oraz na Nilu Białym. Zakładano równy podział zarówno kosztów, jak i korzyści z tych projektów między oba państwa. Ponadto umowa wprost przyznawała prawo Egiptowi i Sudanowi do wpływania na decyzje państw górnego Nilu, jeśli planują budowę instalacji na rzece⁵³. Warto podkreślić, że porozumienie dało Egiptowi uprzywilejowaną pozycję nawet w stosunku do Sudanu. Oba państwa zobowiązały się do współpracy, ale postanowienia umowy przede wszystkim wymagały, aby Egipt i Sudan zajmowały jednolite stanowisko podczas wszelkich negocjacji z innymi państwami nadbrzeżnymi Nilu dotyczących korzystania z jego wód. Jeśli takie negocjacje doprowadziłyby do przydziału udziałów w wodach Nilu innym państwom, to „kwota ta zostanie odjęta od udziałów obu republik w równych częściach, obliczonych w Asuanie”⁵⁴.

Porozumienie z 1959 roku powoływało także Stałą Wspólną Komisję Techniczną (dalej: PJTC) do celów dzielenia się wiedzą. W przypadku spadku zasobów wodnych Nilu to właśnie ta instytucja była uprawniona do określenia nowych przydziałów wody⁵⁵. Kluczowym problemem było zbadanie, jak zwiększyć wydajność Nilu poprzez wykorzystanie utraczonych wód, głównie w wyniku parowania. Na forum Komisji uzgodniono, że przyszłe projekty będą opracowywane wspólnie i każde z państw

53 Agreement between United Arab...: 1. In case any question connected with Nile water needs negotiations with the governments of any riparian territories outside the Republic of Sudan and the United Arab Republic, the two Republics shall agree beforehand on a unified view in accordance with the investigations of the problem by the Committee. This unified view shall then form the basis of instructions to be followed by the Committee in the negotiations with the governments concerned. Should such negotiations result in an agreement to construct works on the Nile in territories outside the two Republics, the Permanent Joint Committee shall then assume the responsibility to contact the concerned authorities in those territories, in order to lay down all the technical details in connection with the execution as well as the Working Arrangements and maintenance of the works in question. After agreement on these points with the governments concerned, the Committee shall supervise the execution of the technical provisions of such agreements.

54 M. S. Helal, *op. cit.*, s. 929.

55 A. Chelkeba Worku, *op. cit.*, s. 107.

będzie miało równy udział w kosztach. Komisja składała się z czterech członków z obu państw. Do zadań PJTC należało: (a) opracowywanie projektów mających na celu zwiększenie wydajności Nilu, (b) nadzorowanie realizacji projektów zatwierdzonych przez oba rządy, (c) opracowywanie ustaleń roboczych dotyczących projektów, które mają zostać zrealizowane zarówno w Sudanie, jak i w innych krajach położonych w górnym biegu rzeki, (d) nadzorowanie eksploatacji wspólnie budowanych obiektów i powiązanych umów oraz (e) opracowywanie i przedstawianie obu rządów, w razie potrzeby, ustaleń dotyczących sprawiedliwej redukcji zużycia wody w przypadku, gdy seria lat niskiego przepływu w dorzeczu Nilu zmniejszy przepływ wody poniżej średniego⁵⁶.

Zgodnie z umową Komisja spotykała się przynajmniej dwa razy w roku lub częściej, o ile zachodziła taka potrzeba – naprzemiennie w Kairze i Chartumie. Główną siedzibą Komisji był Chartum, a w skład jej personelu wchodziłi specjaliści z obu krajów. Oddział PJTC znajdował się w Kairze. Warto zauważyć, że dwie zapory na Nilu Białym, Gebel Aulia na południe od Chartumu⁵⁷ i zapora Owen Falls w Ugandzie⁵⁸ kontro-

⁵⁶ R. C. Hodges, *op. cit.*, s. 79.

⁵⁷ Zapora Jebel Aulia została zbudowana w latach 1933–1937 przez Wielką Brytanię na terytorium należącym do kondominium brytyjsko-egipskiego. W chwili powstania była to największa tama na świecie. Początkowo miała być częścią systemu irygacyjnego służącego Egiptowi i przez niego była zarządzana. Od 1977 r. znajduje się pod zarządem Sudanu. H. Darwisheh, *Egyptian – Sudanese relations amidst changing geopolitics*, Jetro-IDE -me-Review (2019–2020), nr 7, s. 57, źródło internet: https://www.jstage.jst.go.jp/article/mercv/7/0/7_Vol.7_E-Art02/_pdf/-char/en, [dostęp: 10.08.2025]. Doniesienia prasowe z końca 2024 r. były bardzo niepokojące, gdyż w wyniku konfliktu domowego tamie groziło zawalenie, co mogło spowodować zalanie Chartumu. Dodatkowym zagrożeniem były obfite deszcze w regionie Jeziora Wiktorii oraz brak kontroli nad tamą. Y. Mohamad, *Sudan's Jebel Aulia Dam faces rising risks amid war and climate extremes*, 9.12.2024, <https://waterpeacesecurity.org/info/blog-09-12-2024-sudans-jebel-aulia-dam-risks-amid-war-and-climate-extremes> [dostęp: 18.08.2025].

⁵⁸ Umowa o Zaporze Owen Falls z 1949 r. była zawarta między Wielką Brytanią a Egiptem: Exchange of Notes Constituting An Agreement Between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of Egypt Regarding Construction of the Owen Falls Dam, Uganda Signed at Cairo 5 December 1949; 5.12.1949, źródło internet: <https://www.internationalwaterlaw.org/documents/regionaldocs/owen-falls-dam2.html>, [dostęp: 10.07.2025]. Przewidywała ona wybudowanie tamy w celu wytwarzania energii elektrycznej dla Ugandy oraz zwiększenie roli Jeziora Wiktorii jako zbiornika retencyjnego dla Egiptu. Przy tamie miał stacjonować egipski inżynier, aby zapewnić zarządzanie zasobami wodnymi zgodnie z umową. Ugandzie nie wolno było podejmować żadnych działań sprzecznych z postanowieniami umowy z 1929 r. Egipt miał wypłacić odszkodowanie za wszelkie szkody spowodowane podniesieniem poziomu jeziora, co nie zostało nigdy zrealizowane. Określała to druga umowa: Exchange of Notes Constituting an Agreement Between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of Egypt Regarding the Construction of the Owen Falls Dam in Uganda, Done in Cairo 16 July 1952 and 5 January 1953; 5.01.1953, źródło internet: <https://www.internationalwaterlaw.org/documents/regional>

lująca ujście Jeziora Wiktorii zostały zbudowane przez międzynarodowe spółki (głównie brytyjskie) i były kontrolowane przez Egipt z wyłączeniem PJTC. Egipt również przechowywał i rejestrował dane z wielu stacji pomiarowych na Nilu Białym, od Jeziora Wiktorii aż do Jeziora Nasera. Jednakże, jak stanowiła umowa, przyszłe systemy miały być już opracowywane i obsługiwane wspólnie przez PJTC⁵⁹.

Sudan i Egipt traktowały Komisję jako ciało o charakterze technicznym, a nie polityczne czy dyplomatyczne. Zadaniem PJTC było także sporządzanie rocznych sprawozdań dokumentujących jej działanie, które zawierały odczyty stanów wód w rzekach dorzecza Nilu przepływających przez terytoria obydwu państw oraz przepływy z poprzedniego roku, informacje o zaporach, rzeczywiste pobory wody przez Sudan, szacowane straty spowodowane parowaniem na różnych odcinkach, stan badań i analiz prowadzonych w ramach różnych programów ochrony lub magazynowania wody w górnym biegu rzeki oraz inne niezbędne i przydatne dane. Prace Komisji były prowadzone przez wiele lat. Podczas jej aktywności opracowano kilka programów oszczędzania wody przez Egipt i Sudan, planowano także budowę kanału Jonglei, a nawet zastanawiano nad podwojeniem w kolejnych latach jego przepustowości. Dodatkowym wsparciem w zakresie pozyskiwania wody miały stać się także projekty obejściowe mające ograniczyć utraty wody poprzez parowanie – jeden dla bagien Machar, leżących na wschód od Nilu w pobliżu granicy z Etiopią i drugi dla grupy dopływów leżących na zachód od Nilu⁶⁰.

Projektem wzbudzającym wiele kontrowersji miała być budowa kanału przez obszar Al-Sudd. Pod tą nazwą kryje się obszar rozległych bagien i jeden z największych na świecie ekosystemów słodkowodnych, zajmujący teren około 57 tysięcy kilometrów kwadratowych⁶¹. Obszar wyznaczony

docs/owen-falls-dam3.html, [dostęp: 10.07.2025]. Umowy te miały zostać poddane przeglądowi 20 lat po ich rozpoczęciu (1961), ale do tego też nie doszło. Uganda, choć odrzuciła wszystkie porozumienia kolonialne z chwilą uzyskania niepodległości, to jednak kontynuowała działania zgodnie z postanowieniami umowy o Zaporze Owen Falls. Uganda Water Action Plan, Water Resources Development and Management, International Aspects, Ministry of Natural Resources, Directorate of Water Development 1995, s. 3, źródło internet: <https://www.ircwash.org/sites/default/files/824-UG-14163.pdf>, [dostęp: 18.08.2015].

⁵⁹ R. C. Hodges, *op. cit.*, s. 79.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 82.

⁶¹ Dane są podane w przybliżeniu, gdyż w zależności od pory roku obszar ten się zmienia. MoEF 2022, A rapid environmental assessment of Sudd wetland ecosystem in South Sudan, Ministry of Environment and Forestry, Government of South Sudan, s. 1., źródło internet: https://www.researchgate.net/publication/362847968_SUDD_WETLAND_ECOSYSTEM_in_South_Sudan, [dostęp: 20.08.2025].

Konwencją Ramsarską⁶² ma ogromne znaczenie środowiskowe, społeczne i gospodarcze dla tych rejonów, Sudanu Południowego i całego dorzecza Nilu. Al-Sudd zamieszkuje około miliona ludzi, którzy są zależni od jego zasobów naturalnych. Często podkreśla się, że wraz z adaptacją społeczności do specyficznych warunków rozwinęły się tam unikalne i niezastąpione kultury. Obszar ten stanowi część systemu wodnego Nilu i jest zasilany przez jezioro Wiktorii oraz sezonowe opady. W interesie Egiptu i Sudanu – jeszcze przed podziałem – było zwiększenie zasobów wody przepływającej do Nilu Białego przez ten teren. Idea budowy kanału ma swoje początki jeszcze w okresie międzywojennym, a bagna Al-Sudd były uznawane za teren, w którym poprzez parowanie Nil Białej traci najwięcej wody. Przed pierwszą i zaraz po drugiej wojnie światowej przygotowywano ekspertyzy dla tego projektu, jednak nie zostały one zrealizowane z powodu braku funduszy⁶³. W 1946 roku została utworzona przez Brytyjczyków tak zwana Grupa badawcza Jonglei, która po raz pierwszy kompleksowo zbadała techniczne możliwości budowy kanału oraz ewentualne jej skutki. Podobne prace były potem podejmowane przez Egipcjan, jednak nie doszło do ich realizacji⁶⁴. Sytuację zmieniła umowa z 1959 roku i powstanie Komisji, która przystąpiła do prac nad inwestycją poprzez analizę głównie technicznych aspektów jej powstania.

W lutym 1974 roku Stały Wspólny Komitet Techniczny zatwierdził projekt ominięcia obszaru Al-Sudd poprzez wykopanie Kanału Jonglei⁶⁵, jednak został on wstrzymany z powodu problemów z bezpieczeństwem w 1983 roku⁶⁶. Prace planowano wznowić w 2008 roku, ale z powodu wojny domowej w zasadzie nie podjęto żadnych działań. Opinie na temat kanału w Sudanie Południowym są natomiast podzielone i na razie trudno przewidzieć, czy projekt kiedykolwiek zostanie wznowiony.

Stała Wspólna Komisja Techniczna była ciałem dwustronnym, a mimo to oba państwa rościły sobie prawo do kontrolowania całej rzeki. Chciały

⁶² Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat Ramsar, Iran, 2.02.1971 as amended by the Protocol of 3.12.1982 and the Amendments of 28.05.1987, źródło internet: https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/current_convention_text_e.pdf. [dostęp: 20.08.2025].

⁶³ P. P. Howell, *The Impact of the Jonglei Canal in the Sudan*, „The Geographical Journal”, listopad 1983, nr 149, cz. 3, s. 1.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 287.

⁶⁵ Y. Wawa, D. Thabo Nyibong, *The Jonglei Canal Project: South Sudan Students' Protest*, „Somaliland Peace and Development Journal” październik 2022, nr 6, s. 11.

⁶⁶ A. K. Wendl, *International Water Rights on the White Nile of the New State of South Sudan*, Boston College International and Comparative Law Review 2016, nr 39, s. 28.

one obserwować, a nawet decydować o wszelkich inicjatywach proponowanych przez inne państwa nadbrzeżne.

1.3. Sytuacja po 1959 roku

Było oczywiste, że reżim prawny wypracowany przez Egipt i Sudan był nie do zaakceptowania dla innych państw nadbrzeżnych, ponieważ w dużej mierze ograniczał prawo nowo powstałych państw do korzystania z ich zasobów naturalnych, a za taki uważano Nil. Od samego początku istniały pewne podstawowe różnice w podejściu do regulacji Nilu pomiędzy górnymi i dolnymi nadbrzeżnymi stanami. Państwa dolnego dorzecza pojawiły się wcześniej na arenie międzynarodowej i w pełni oparły swoją gospodarkę na Nilu jako jedynej rzece przepływającej przez ich terytorium. Państwa górnego dorzecza były zależne od mocarstw europejskich, które wykazywały jedynie ograniczone zainteresowanie rozwojem tych regionów. Z pewnością przyczyniło się to do powstania dwóch grup wśród państw nadbrzeżnych. Pierwsza domaga się ochrony ich „praw pierwszeństwa”, druga sprawiedliwości rozwojowej⁶⁷.

Zmiany polityczne w sercu Afryki i powstanie łącznie dziesięciu (jedenaście po pojawieniu się Sudanu Południowego w 2011 roku) krajów dorzecza przyczyniły się do innego spojrzenia na Nil. Od lat pięćdziesiątych terytoria w dorzeczu Nilu uzyskały niepodległość⁶⁸. Etiopia i państwa Afryki Wschodniej nie uczestniczyły na żadnym etapie negocjacji umowy z 1959 roku. Patrząc na to z punktu widzenia artykułu 34 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów, traktat nie tworzy ani obowiązków, ani praw dla państwa trzeciego bez jego zgody⁶⁹, tak więc negatywna ocena umowy z 1959 roku przez te państwa jest w pełni zrozumiała. Rząd Tanganiki w notatkach skierowanych do rządów Wielkiej Brytanii, Egiptu i Sudanu z dnia 4 lipca 1962 roku w sprawie Porozumień z 1929 roku wyraził swoje stanowisko w następujący sposób: „Rząd Tanganiki doszedł do wniosku, że postanowienia umowy z 1929 r. mające mieć zastosowanie do krajów »pod administracją brytyjską« nie są wiążące dla Tanganiki”⁷⁰. Uganda i Kenia poszły za przykładem Tanganiki i odrzuciły możliwość

⁶⁷ Z. Mengesha, *Application of the Duty Not to Cause Significant Harm in the Context of the Nile River Basin*, „Bahir Dar University Journal of Law” 2014, nr 4, s. 290.

⁶⁸ J. D. Azarva, *op. cit.*, s. 468.

⁶⁹ Z. Mengesha, *op. cit.*, s. 305.

⁷⁰ A. Okoth-Owiro, *op. cit.*, s.14.

podporządkowania się tej umowie jako niewiążącej dla nich z tych samych powodów⁷¹. Mimo różnic w ocenie istniejących dokumentów państwa położone w górnym biegu rzeki nie miały zamiaru odmawiać Egiptowi prawa do wody, ale uznały przyjęte w przeszłości rozwiązania za wyraźnie niesprawiedliwe. Dlatego wezwały do rozpoczęcia nowych rozmów w sprawie reżimu prawnego na Nilu⁷².

Niemal natychmiast po wejściu w życie porozumienia z 1959 roku Egipt i Sudan rozpoczęły konsultacje z państwami górnego biegu w sprawie wspólnego zarządzania rzeką. Dyskusje te ujawniły potrzebę podjęcia badań w celu poprawy dostępnych informacji technicznych na temat hydrologii dorzecza Nilu⁷³. Wszystkie te prace były wspierane przez ONZ i Bank Światowy. Nieco później pod wpływem ONZ powstał nowy projekt o nazwie Hydromet. Był to specjalny program działający w latach 1967–1992⁷⁴, mający na celu prowadzenie badań hydrologicznych na obszarze Wielkich Jezior, czyli w górnym biegu Nilu i jego źródeł. Od początku istnienia projektu brały w nim udział Egipt, Tanzania, Uganda, Kenia i Sudan oraz UNDEP i Bank Światowy. W latach siedemdziesiątych do projektu w roli obserwatorów przystąpiła Etiopia, Rwanda, Burundi, a nawet Demokratyczna Republika Kongo, gdyż badania objęły także ujęcia wody na obszarze jezior położonych na jej terytorium⁷⁵. Głównymi celami Hydrometu, o którym mowa w planie działania przyjętym w 1967 roku, było „zbieranie i analizowanie danych w celu pomocy krajom uczestniczącym w planowaniu alokacji zasobów wodnych”⁷⁶. Hydromet, który rozwijał się w reakcji na nakaz, a nie świadomą decyzję zaangażowanych państw nadbrzeżnych⁷⁷, ostatecznie nie przekształcił się w trwałą formę organizacyjną. Zachęta dla państw do przyłączenia się

71 D. Z. Mekonnen, *op. cit.*, s. 430.

72 Z. Mengesha, *op. cit.*, s. 300.

73 C. M. Carroll, *Past and Future Legal Framework of the Nile River Basin*, Georgetown Environmental Law Review 1999, nr 12, s. 279.

74 J. G. Timmerman, *Transboundary River Basin Management: The Nile Basin Case Study*, Report of the New Water Project 2005, s. 13, źródło internet: http://www.citg.tudelft.nl/fileadmin/Faculteit/CiTG/Over_de_faculteit/Afdelingen/Afdeling_watermanagement/Secities/waterhuishouding/Leerstoelen/Waterbeheer/People/old/Raadgever,_G.T./doc/D131_Nile_Final.pdf, [dostęp: 2.09.2016].

75 Development of a Kagera River Basin transboundary cooperative framework and Management strategy in the four riparian countries of Burundi, Rwanda, Tanzania and Uganda, Final Report, luty 2009, nr 1, s. 31, źródło internet: https://nilebasin.org/sites/default/files/2023-09/Volm1_Cooperative%2520Framework%2520FINAL%2520REPORT.pdf, [dostęp: 20.07.2025].

76 M. S. Helal, *op. cit.*, s. 2.

77 D. Z. Mekonnen, *op. cit.*, s. 424.

do negocjacji w sprawie alokacji wody była swoistą koniecznością, gdyż w razie nieuczestniczenia w pracach tego gremium istniała obawa, że kraje te mogłyby stracić prawa do wykorzystywania wody z Nilu. Inicjatywa w latach siedemdziesiątych stanowiła za to pewną nadzieję dla Egiptu i Sudanu, które usiłowały ustanowić Komisję planistyczną dorzecza Nilu pod auspicjami Hydrometu⁷⁸. Inne państwa nadbrzeżne odmówiły współpracy na tej płaszczyźnie, gdyż obawiały się narzucenia im narracji Egiptu i Nilu w sprawie statusu prawnego rzeki, czym ograniczyły rolę Hydrometu do gromadzenia i analizy danych dotyczących Nilu⁷⁹.

W 1983 roku z inicjatywy Egiptu powstała kolejna grupa pod nazwą Undugu, co w języku swahili oznacza „braterstwo” (*ndugu*). Jej celem było rozwijanie współpracy regionalnej w dziedzinie środowiska, infrastruktury, handlu i kultury. Podstawowym założeniem Undugu było analizowanie na corocznych spotkaniach ministerialnych takich kwestii jak stan wód Nilu, rolnictwo oraz promowanie współpracy gospodarczej, technicznej i naukowej wśród państw nadbrzeżnych. Undugu nie zgromadziło wszystkich niezbędnych państw. Inicjatywa została zaakceptowana przez Egipt, Sudan, Ugandę, Zair (obecnie Demokratyczna Republika Kongo) i nienadbrzeżną Republikę Środkowoafrykańską; Burundi, Rwanda i Tanzania dołączyły później. Etiopia i Kenia zdecydowały się na status obserwatora⁸⁰. Na podkreślenie zasługuje aktywność Egiptu będącego inicjatorem grupy, który angażował się w pracę organizacji, gdyż obawiał się zacieśnienia współpracy między państwami górnego dorzecza, co zagrażałoby jego interesom. Ostatecznie Undugu, której celem było utworzenie Wspólnoty Gospodarczej Dorzecza Nilu⁸¹, nie doprowadziło do podjęcia realnej współpracy między państwami nadbrzeżnymi; zabrakło także sformalizowanej struktury instytucjonalnej. Zaangażowanie we współpracę ze strony różnych krajów także pozostało wiele do życzenia.

Na szczególną uwagę zasługują działania Egiptu w ciągu wielu lat mające na celu powstrzymanie jakichkolwiek inicjatyw mogących osłabić jego pozycję i przez to ograniczyć możliwość korzystania z Nilu. Kraj

78 Development of a Kagera River Basin..., s. 32.

79 C. M. Carroll, *op. cit.*, s. 281.

80 D. Z. Mekonnen, *op. cit.*, s. 426.

81 H. Knaepen, B. Byiers, *Understanding the Nile Basin Initiative Balancing historical rights, national needs and regional interests*, By European Centre for Development Policy Management, grudzień 2017, s. 5, źródło internet: <https://ecdpm.org/wp-content/uploads/NBI-Background-Paper-PEDRO-Political-Economy-Dynamics-Regional-Organisations-Africa-ECDPM-2017.pdf>, [dostęp: 14.02.2024].

angażował się w liczne spory z państwami dorzecza, często nawet podsycając konflikty, aby osłabić je gospodarczo, czy też uniemożliwić wspólne inicjatywy. Egipt, podejmując współpracę, dążył do utrzymania istniejącego status quo i postrzegał własną inicjatywę jako możliwość wywierania wpływu na inne państwa z pozycji hegemonu⁸². Państwo to w zasadzie bez jakiegokolwiek przerwy kontynuowało prace irygacyjne na swoim terytorium oraz przekształcało kolejne obszary w grunty uprawne bez konsultacji z innymi członkami Undugu⁸³.

Nil, a właściwie jego źródła były także elementem wspierającym ewolucję regionalizmu w Afryce Wschodniej, sięgającej początku lat dwudziestych XX wieku. Brytyjskie terytoria kolonialne Kenii, Ugandy i Tanganiki zjednoczyły się przy zachęcie ze strony Korony, tworząc najpierw strefę wolnego handlu, a później (1927) unię celną⁸⁴. Nil był tematem zainteresowania także nowego gremium, jakim była Współpraca Wschodnioafrykańska utworzona w 1967 roku⁸⁵. Wschodnioafrykański Komitet Koordynacyjny ds. Wód Nilu powstał pod wpływem UNDEP w 1967 roku⁸⁶. Inicjatywa ta zrzeszała trzy państwa: Kenię, Tanzanię i Ugandę (Burundi i Rwanda nie brały początkowo udziału w pracach na tym forum). Celem Komitetu było określenie zasad korzystania z wód rzeki Kagera i Jeziora Wiktorii uważanych za początek Nilu Białego, a przede wszystkim zbadanie zasobów rzeki. Już w 1970 roku Komitet przedstawił plany finansowania badań i uzyskał wsparcie od Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (dalej: UNDP)⁸⁷. Pierwsza faza prac obejmująca głównie gromadzenie i analizę danych, ze szczególnym uwzględnieniem turystyki, potencjału hydroenergetycznego, rybołówstwa oraz ewentualnych rozwiązań instytucjonalnych trwała do 1973 roku⁸⁸. Zebrane

⁸² D. Z. Mekonnen, *op. cit.*, s. 426.

⁸³ A. Kazickas, *Competition and cooperation on the Nile River: A Contemporary Analysis of Ethiopian-Egyptian relation*, University of Cape Town 2016, s. 86, źródło internet: <https://open.uct.ac.za/server/api/core/bitstreams/d0f1b432-cf1a-4bf2-8092-286098e60bd5/content>, [dostęp: 2.09.2025].

⁸⁴ B. Cooksey, *Tanzania and the East African Community: A comparative political economy*, Discussion Paper, maj 2016, nr 186, s. 3, źródło internet: <https://ecdpm.org/application/files/5416/5546/8853/ECDPM-Discussion-Paper-186-Tanzania-East-African-Community-Comparative-Political-Economy-2016.pdf>, [dostęp: 12.07.2025].

⁸⁵ Treaty for East African Co-operation, Kampala, Uganda, 6.06.1967, International Legal Materials, wrzesień 1967, nr 6, cz. 5, s. 932–1057.

⁸⁶ P. Kagwanja, *Calming the Waters: The East African Community and Conflict over the Nile Resources*, „Journal of Eastern African Studies”, listopad 2007, nr 1, cz. 3, s. 326.

⁸⁷ Development of a Kagera River Basin..., s. 33.

⁸⁸ R. Mbaziira, N. Senfuma, R. McDonnell, *Institutional development in the Nile equatorial lakes sub-basin: learning from the experience of the Kagera Basin Organization*, Conference

dane, w połączeniu z przedstawionymi przez trzy państwa priorytetami krajowymi, stanowiły podstawę do opracowania Planu Orientacyjnego dla Dorzecza, który został przedstawiony w 1976 roku pod koniec drugiej fazy projektu. Komitet zlecił również specjalne ekspertyzy dotyczące wykorzystania energii wodnej na wodospadach Rusumo na rzece Kagera w przypadku budowy nowej elektrowni wodnej oraz środowiskowych i handlowych implikacji takich działań. Ze wstępnych ustaleń badań jasno wynikało, że wszystkie państwa nadbrzeżne mają wspólne problemy w większości dziedzin rozwoju gospodarczego i społecznego. Wydawało się konieczne powołanie instytucji, za pośrednictwem której można by wykorzystać potencjał rozwojowy dorzecza poprzez wspólną koordynację planowania i eksploatacji zasobów subregionu. Niestety projekt ten, pomimo obiecujących początków, nie został zrealizowany i po niespełna dziesięciu latach z powodów konfliktów politycznych między państwami został zawieszony. Państwa regionu podjęły jednak dalsze inicjatywy – tym bardziej że były przy tym wspierane przez organizacje międzynarodowe. Ich główne plany odnosiły się do promowania rozwoju, zwłaszcza w sektorze energetycznym i ochrony środowiska w tym samym regionie⁸⁹.

Burundi, Rwanda i Tanzania powołały do życia Organizację Dorzecza Rzeki Kagera (dalej: KBO) już w 1977 roku⁹⁰, a Uganda przystąpiła do tej instytucji w 1981 roku. KBO opracowała szereg projektów, które zostały zaprezentowane podczas konferencji międzynarodowej w Paryżu w 1979 roku. Chociaż raport UNDP (1982) wspierający inicjatywę wskazał sektory rolnictwa, energetyki, transportu, środowiska, przemysłu i zdrowia jako priorytetowe obszary współpracy, chroniczny niedobór pieniędzy uniemożliwiły KBO inicjowanie realnych projektów⁹¹. Umowy i ustalenia instytucjonalne musiały zostać gruntownie zrewidowane wobec narastającego napięcia w regionie, które dotyczyło między innymi

Papers 2005, International Water Management Institute, s. 1, źródło internet: <https://nru.uncst.go.ug/server/api/core/bitstreams/2f58afd7-952b-48c7-8263-73a2ba5f25a1/content>, [dostęp: 22.07.2025].

⁸⁹ D. A. Caponera, *Conflicts Over International River Basins in Africa, the Middle East and Asia*, Review of European Community and International Environmental Law 1996, nr 5, s. 98.

⁹⁰ Agreement for the establishment of the Organization for the Management and Development of the Kagera River Basin (with attached map), Concluded at Rusumo, Rwanda, on 24 August 1977, Rwanda, Burundi and United Republic of Tanzania, źródło ONZ, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201089/volume-1089-I-16695-English.pdf>, [data pobrania 10.08.2015]. Do umowy przystąpiła także Uganda.

⁹¹ P. Kagwanja, *op. cit.*, s. 329.

wykorzystania wód dorzecza Nilu⁹² i w zasadzie wstrzymało dalsze postępy w tej dziedzinie aż do 1999 roku, kiedy to powrócono do idei Wschodnioafrykańskiej Wspólnoty Gospodarczej. Ocenia się, że prace KBO były sparaliżowane z powodów politycznych już od drugiej połowy lat osiemdziesiątych. Wpłynęły na to również konflikty zbrojne między państwami członkowskimi oraz zdarzenia wewnętrzne, jakimi były ludobójstwo w Rwandzie w 1994 roku oraz wewnętrzny konflikt w Burundi. Ostatecznie organizacji udało się zrealizować kilka projektów, ale nie dotyczyły one wykorzystania rzeki, a telekomunikacji czy utworzenia w Kigali centrum dokumentacji ekonomicznej, w której zgromadzono ponad osiem tysięcy dokumentów⁹³. Ostatnie spotkania odbyły się 1993 roku, a organizacja została oficjalnie rozwiązana podczas spotkania ministerialnego w 2004 roku⁹⁴. Jej kompetencje zostały przejęte w zasadzie przez dwie nowe inicjatywy: Wschodnioafrykańską Wspólnotę Gospodarczą oraz Inicjatywę Dorzecza Nilu, które zainteresowane były głównie dwoma projektami: elektrownią wodną Rusumo oraz żeglownością na rzece Kagera.

Te wczesne projekty dotyczące współpracy ujawniły przede wszystkim brak zaufania między państwami nadbrzeżnymi. Wiele z nich w ogóle nie podejmowało kooperacji, co najwyżej ograniczając się do wymiany technicznych informacji dotyczących wód Nilu. Ponadto w poszczególnych państwach można było zaobserwować znaczące zróżnicowanie co do zaangażowania w badania dotyczące Nilu – w niektórych były to tysiące osób, w innych kilka, a i tak prace badawcze skupiały się na doraźnych problemach obejmujących terytorium danego kraju. Brak było szerszych badań odnoszących się do międzynarodowego wykorzystania zasobów rzeki oraz zarządzania nią z pożytkiem dla wszystkich. Znaczące zróżnicowanie klimatyczne między państwami dorzecza przyczyniało się do tego, że często miały one zupełnie inne problemy związane z wykorzystaniem wody. Brakowało także umiejętności po stronie zarządzania i wiedzy, które pozwoliłyby na optymalizację wykorzystania zasobów rzeki. Kolejnym problemem był także brak mechanizmu obejmującego całe dorzecze, który umożliwiłby rozwiązywanie sporów dotyczących użytkowania lub dostępu do zasobów.

92 D. A. Caponera, *Conflicts Over International...*, s. 98.

93 R. Mbaziira, N. Senfuma, R. McDonnell, *op. cit.*, s. 3.

94 Development of a Kagera River Basin..., s. 158.

Podsumowanie

Z przedstawionych powyżej informacji wynika, że w przypadku Nilu w zasadzie do lat dziewięćdziesiątych nie podjęto żadnych prac na rzecz wspólnego wykorzystania zasobów rzeki. Z powodu dominacji kolonialnej interesy państw dorzecza początkowo w ogóle nie były brane pod uwagę. Wyjątkową pozycję miał Egipt, który korzystał ze swej szczególnej roli historycznej oraz był podmiotem mogącym kontrolować Kanał Sueski. Doprowadziło to do sytuacji, w której tylko jedno państwo uzyskało uprzywilejowany status w obrębie basenu tej samej rzeki. Przyznanie Egipcjom dominującej pozycji wśród innych państw regionu na podstawie „historycznego prawa do wody” stanowi właściwie naruszenie zasady równości. Biorąc pod uwagę historię Egiptu oraz jego dominację militarną i polityczną w regionie, dla pozostałych państw dorzecza stworzono bardzo niekorzystne warunki do rozwoju. Państwa górnego biegu nie posiadały i nadal nie posiadają zasobów zbliżonych do Egiptu, a dodatkowo targane są licznymi wewnętrznymi problemami, dlatego nigdy nie mogły skutecznie oprzeć się przeważającej sile jednego państwa. Polityka Egiptu była nastawiona na mniej lub bardziej oficjalną ingerencję w politykę krajową poszczególnych państw. Wzmacniało to brak zaufania pomiędzy państwami dorzecza Nilu. Państwa dorzecza, z wyjątkiem Egiptu i Sudanu, dążyły jednak do przeprowadzenia zmian i opracowania regulacji pozwalających im na wykorzystanie potencjału rzeki bez pozbawiania Egiptu i Sudanu dostępu do wody.

Rozdział II. Współpraca na rzecz ustanowienia jednolitego reżimu prawnego dla Nilu

Wprowadzenie

Początek lat pięćdziesiątych w państwach dorzecza był naznaczony licznymi konfliktami międzynarodowymi i domowymi. Zakończenie zimnej wojny i osłabienie wpływu w regionie mocarstw niebędących już z powodów ideologicznych skłonnych do ingerencji w sprawy wewnętrzne państw ujawniło dość ponury obraz. Państwa dolnego i górnego Nilu przestały otrzymywać wsparcie polityczne i wojskowe. Na świecie następował gwałtowny rozwój współpracy i nauki, co dodatkowo pogłębiało kryzys w państwach rozwijających się. Badania wielu instytucji międzynarodowych dowiodły, że niestety sytuacja gospodarcza i społeczna w państwach afrykańskich jest o wiele gorsza, niż przewidywano w okresie dekolonizacji. Niestabilność polityczna, zamachy stanu, korupcja, brak możliwości rozwojowych to tylko część słabości wymienianych w dokumentach. Niestety dorzecze Nilu nie było od nich wolne. W Sudanie trwała wojna, Etiopia w latach osiemdziesiątych utraciła dostęp do morza poprzez usamodzielnienie się Erytrei, w Rwandzie rosło napięcie na tle etnicznym, a Somalia została uznana za państwo upadłe. Budowanie wzajemnego zaufania nie było więc łatwe, jeśli weźmie się pod uwagę fakt, że państwa dorzecza często ingerowały w wewnętrzne spory. Nowe warunki zostały jednak narzucone częściowo przez organizacje międzynarodowe, które wprost zaczęły uzależniać wsparcie od pokojowej współpracy na rzecz rozwoju. Pomoc miała już nie być darowana, ale służyć realizacji konkretnych inwestycji, najlepiej o zasięgu międzynarodowym.

2.1. Komisja Współpracy Technicznej na rzecz Promocji i Rozwoju Nilu (TECCONILE)

Pomimo braku sukcesów wcześniejszych projektów oraz nieraz wręcz wrogich deklaracji w 1993 roku państwa dorzecza Nilu starały się znaleźć nowe rozwiązania, które zabezpieczyłyby interesy wszystkich podmiotów korzystających z rzeki i jej dopływów. Państwa górnego biegu Nilu wciąż upominały się o reformy dotyczące korzystania z rzeki lub wręcz negocjowały wcześniejsze porozumienia pozbawiające je prawa do korzystania z wody bez uprzedniej zgody Egiptu. Postawa Egiptu i Sudanu wobec tych roszczeń była jednoznacznie negatywna, mimo iż w państwach górnego biegu Nilu nastąpił gwałtowny wzrost populacji. Obecnie przewiduje się, że populacja jedenastu krajów dorzecza Nilu wzrośnie z 556 milionów (2020) do 1044 milionów w 2050 roku, przy czym Demokratyczna Republika Konga (197 milionów) będzie miała największą populację tuż przed Etiopią (191 milionów) i Egiptem (138 milionów). W przypadku Demokratycznej Republiki Konga, Ugandy i Burundi liczba ludności ma się zwiększyć ponad dwukrotnie w ciągu 30 lat, podczas gdy wzrost populacji w Egipcie ma spowolnić. Pod względem liczby ludności drugą co do wielkości populacją po Egipcie ma być Uganda⁹⁵. Taki wzrost populacji zamieszkującej dorzecze oznacza coraz większe zapotrzebowanie na wodę pitną i do celów przemysłowych. Już od początku lat dziewięćdziesiątych istnieje zasadnicza zgoda co do tego, że sytuacja prawna dorzecza powinna ulec zmianie. Rozbieżne interesy prezentowane przez państwa sprawiły, że charakter praw do wód Nilu i sposobu ich wykorzystania nie został uzgodniony.

W nowym otwarciu, po ograniczeniu wsparcia ze strony USA i Rosji, państwa dorzecza otrzymywały pomoc głównie ze strony organizacji międzynarodowych i szybko rozwijających się Chin⁹⁶ oraz państw arabskich. Dyskusje nad kompleksowymi regulacjami dotyczącymi wypracowania nowych zasad korzystania z zasobów Nilu trwały długo. Na podkreślenie zasługuje fakt, że projekty podejmowane w ramach Undugu i Hydrometu były czynnikami umożliwiającymi dalszą współpracę między już wszystkimi państwami dorzecza w innym niż dotychczas formacie. Działania te

⁹⁵ Nile Basin Socio-Economic Outlook 2050, prepared by: The Nile Secretariat (Nile-SEC) Entebbe, UGANDA listopad 2022, s. 6, źródło internet: <https://nilebasin.org/sites/default/files/2023-09/Strategic-SocioEconomic-Outlook-final-170323.pdf>, [dostęp: 15.08.2015].

⁹⁶ A. Binnatli, *Advantages and Disadvantages of the Contemporary Relationship between China and Africa*, „Historia i Polityka” 2019, nr 28 (35), s. 37–43.

były w pewnym sensie prekursorami Komisji Współpracy Technicznej na rzecz Promocji i Rozwoju Nilu i Inicjatywy Dorzecza Nilu, ale ich niepowodzenie przypomina o wyzwaniach, które w przeszłości nie były rozwiązane⁹⁷. Pomimo wielu historycznych zaszłości i narastających w regionie konfliktów wewnętrznych i międzynarodowych w 1992 roku ministrowie państw odpowiedzialni za gospodarkę wodną w krajach dorzecza Nilu postanowili zreorganizować Undugu. Kilku ministrów spotkało się w Kampali w grudniu 1992 roku i uzgodniło, że w przyszłości współpraca w zakresie zasobów wodnych powinna być kontynuowana co najmniej przez trzyletni okres przejściowy w ramach „Współpracy technicznej na rzecz wspierania rozwoju i ochrony środowiska”. Powstała wówczas Komisja Współpracy Technicznej na rzecz Promocji i Rozwoju Nilu (dalej: TEC-CONILE) składająca się z Egiptu, Rwandy, Sudanu, Tanzanii, Ugandy i Zairu (DRK) oraz innych państw występujących w roli obserwatorów⁹⁸. Projekt był wspierany przez Bank Światowy, Program Rozwoju ONZ, Międzynarodową Kanadyjską Agencję Rozwoju i FAO.

Głównym celem TECCONILE było stworzenie podstaw na rzecz współpracy technicznej między państwami w zakresie problemów środowiskowych i jakości wody dorzecza Nilu. Podpisane wówczas porozumienie miało dwa cele⁹⁹: tak zwane długoterminowe, polegające na wspieraniu krajów uczestniczących w rozwoju, ochronie i użytkowaniu zasobów wodnych dorzecza Nilu w sposób zintegrowany i zrównoważony (poprzez współpracę w całym dorzeczu z korzyścią dla wszystkich oraz pomoc krajom uczestniczącym w ustaleniu sprawiedliwego prawa każdego państwa nadbrzeżnego do korzystania z wód Nilu) oraz krótkoterminowe, które miały obejmować tak zwany okres przejściowy polegający na wspieraniu państw nadbrzeżnych w rozwijaniu ich planów narodowych dotyczących wykorzystania Nilu, aby następnie połączyć je z wypracowanym przez wszystkich całościowym planem działań na rzecz rozwoju dorzecza. Zaliczano do nich także wspieranie uczestniczących państw członkowskich w rozwijaniu infrastruktury, budowaniu potencjału i technik niezbędnych do zarządzania zasobami wodnymi dorzecza Nilu.

⁹⁷ D. Z. Mekonnen, *op. cit.*, s. 425.

⁹⁸ W. Michago Seide, *Dividends of Cooperation: The Case of Nile River*, 2014, s. 1, źródło internet: https://unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2014/WAT/05May_22-23_Geneva/case_studies/6.3.W.Seide_Nile_River_case_study.pdf, [dostęp: 10.02.2021].

⁹⁹ Y. Ghanim, *The Nile Basin Initiative and the Crisis of Collective Negotiations*, Policy Analyses, 19.02.2016, źródło internet: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/nile-basin-initiative-and-crisis-collective-negotiations>, [dostęp: 10.12.2024].

Oficjalnie aktywność TECCONILE rozpoczęto w styczniu 1993 roku. Nowa struktura zastąpiła Hydromet, który działał nieprzerwanie od 1967 roku jako mechanizm współpracy w dziedzinie gromadzenia, analizy i rozpowszechniania danych meteorologicznych i hydrologicznych. TECCONILE otrzymał trzyletni mandat przejściowy, w trakcie którego miały zostać określone ramy nowego kształtu współpracy. Cele decyzji powołującej nową inicjatywę można interpretować w wieloraki sposób. Przede wszystkim dążono wówczas do kontynuowania współpracy technicznej na rzecz promocji rozwoju i ochrony środowiska w dorzeczu Nilu (TECCONILE). Dla państw ważne było ustanowienie trwalszej struktury organizacyjnej i uzgodnienie form współpracy w ciągu trzech lat od powołania projektu. Dodatkowo chciano po raz kolejny dookreślić zakres zadań Komitetu Technicznego Hydromet i przekształcić go w komitet techniczny TECCONILE. Jednym z najważniejszych wyzwań było także uwzględnienie planowania wykorzystania zasobów wodnych w całym dorzeczu przez Komitet Techniczny.

Organami nowego projektu były Rada Ministrów ds. Wody (dalej: Nile-COM), w skład której wchodziłi ministrowie rządów państw członkowskich odpowiedzialni za gospodarkę wodną, Komitet Techniczny (KT) ds. Promocji Rozwoju i Ochrony Środowiska Dorzecza Nilu, organ techniczny w zasadzie przejęty od Hydrometu, oraz Sekretariat z siedzibą w Entebbe. Uzgodniono, że Sekretariat będzie składał się z jednego dyrektora, osoby wykwalifikowanej i doświadczonej w dziedzinie zasobów wodnych, pięciu specjalistów, personelu technicznego, administracyjnego i wspierającego. Wszyscy pracownicy Sekretariatu wyższego szczebla byli oddelegowani przez rządy państw będące członkami TECCONILE¹⁰⁰. Rada Ministrów miała spotykać się raz do roku, Komitet Techniczny zaś trzy razy w roku. Komitet Techniczny spotkał się w Entebbe w lipcu 1993 roku, w Kairze w styczniu 1994 roku oraz w Entebbe w dniach 17–18 czerwca 1994 roku.

Równolegle zaplanowano międzynarodowe konferencje, w których udział brali przedstawiciele państw członkowskich oraz inne zainteresowane strony. Spotkania miały odbywać się cyklicznie, raz do roku i nosić wspólną nazwę Nil-2002. Ważnym elementem tych konferencji była wymiana informacji pomiędzy ekspertami technicznymi pochodzącymi z każdego państwa dorzecza Nilu. Pierwsza konferencja odbyła się

¹⁰⁰ Nile river basin: draft action plan, 1.10.1994, s. 4, źródło internet: Entebbe, UGTECCONILE, AGRA Earth & Environmental -Calgary, Alta, CA, <https://www.ircwash.org/sites/default/files/824-AAF94-14893.pdf>. [dostęp: 18.08.2025].

w Asuanie w lutym 1993 roku, druga w Chartumie na przełomie stycznia i lutego 1994 roku. Kolejne konferencje miały gościć pozostałe państwa członkowskie. Te doroczne zjazdy odbywające się latach 1993–2002 pod patronatem TECCONILE były jedyną w miarę skoordynowaną platformą współpracy¹⁰¹. Konferencje Nil-2002 dotyczyły tak zwanej kompleksowej współpracy i zazwyczaj miały formę sesji poświęconych poszczególnym pilnym tematom, choć z czasem przeznaczono je również na otwartą dyskusję. Chociaż konferencje miały mieć charakter głównie techniczny, poruszane na nich kwestie często obejmowały zagadnienia prawne i normatywne. Postulaty dotyczące zatwierdzenia konkretnych wiążących dla państw rozwiązań nie zawsze były przyjmowane z zadowoleniem, na co może wskazywać zachowanie Egiptu i Sudanu w 1996 roku w Chartumie¹⁰². Sposób organizowania tych konferencji był daleki od formalizmu; podkreśla się, że uczestnicy zasiadali razem, prezentowali referaty i brali udział w dyskusji oraz w sporządzaniu wspólnych oświadczeń w imieniu uczestników zjazdu. Uważano, że brak formalności sprzyjał bezpośrednim i otwartym dyskusjom, które mogłyby nie mieć miejsca, gdyby konferencje te miały charakter oficjalnych negocjacji¹⁰³. Seria spotkań przyczyniła się do podjęcia szerokiej dyskusji na temat organizacji subregionalnych w dorzeczu Nilu. W opinii wielu delegatów ich powstanie byłoby korzystne, gdyż biorąc pod uwagę napięcia między mieszkańcami terenów nadbrzeżnych i rozległość geograficzną dorzecza, bardziej lokalne ustalenia, bliżej obywateli, mogłyby zapewnić dodatkowe fora współpracy¹⁰⁴. W prezentowanych przez uczestników dokumentach często poruszano kwestię statusu prawnego wcześniejszych porozumień dotyczących rzeki (w tym ciągłości i ważności „traktatów kolonialnych”), a w debacie publicznej przedstawiano wizje ram prawnych na kolejne lata dla przyszłego, sprawiedliwego podziału zasobów Nilu bez szkody dla wszystkich państw nadbrzeżnych. Cykl konferencji Nil-2002 finansowo i logistycznie był wspierany przez Kanadyjską Agencję Rozwoju Międzynarodowego (dalej: CIDA), a także UNDP i Światową Organizację

101 T. K. Woldetsadik, *The Nile Basin Initiative and the Cooperative Framework Agreement: Failing Institutional Enterprises*, Mizan Law Review 2017, nr 11 (1), cz. 196, s. 188.

102 J. Brunnee, S. J. Toope, *The Changing Nile Basin Regime: Does Law Matter?*, „Harvard International Law Journal”, zima 2002, nr 43, s. 135.

103 *Ibidem*, s. 136.

104 In-Depth Case Study of the Nile River Basin, publikacja przygotowana przez Global Environment Facility (GEF) w ramach International Waters Governance project, 12.04.2019, s. 8, https://amcow.ams3.cdn.digitaloceanspaces.com/resources/nile_basin_case_study.pdf, [dostęp: 10.08.2025].

Meteorologiczną. Pomimo pewnych obaw co do ich charakteru w praktyce okazało się, że w zasadzie wszystkie państwa dorzecza Nilu wysyłały uczestników na Konferencję Nil-2002.

Do najważniejszych osiągnięć TECCONILE zalicza opracowanie w lutym 1995 roku Planu Działań na Rzecz Dorzecza Nilu, przy wsparciu CIDA¹⁰⁵. Była to pierwsza próba zmierzająca w kierunku ustanowienia jednolitego systemu prawnego dla całego dorzecza Nilu. Plan zakładał podjęcie prac nad Ramami Współpracy w Dorzeczu Nilu (pierwotnie oznaczonymi jako Projekt D-3), mającymi być nową platformą służącą wspólnemu wykorzystaniu zasobów rzeki. Wdrażanie kluczowego celu planu działania, jakim było utworzenie forum dialogu prawnego i instytucjonalnego, rozpoczęło się w 1996 roku. Skupiał się on na pięciu podstawowych zagadnieniach, do których zaliczono: zintegrowane planowanie i zarządzanie zasobami wodnymi; budowanie potencjału; szkolenia; współpracę regionalną oraz ochronę i poprawę jakości środowiska. Autorzy raportu szczegółowo wyjaśnili, co kryje się pod tymi założeniami.

Pierwszy element określony mianem zintegrowanego planowania i zarządzania zasobami wodnymi miał być ukierunkowany na efektywne wykorzystanie i rozwój zasobów wodnych, poprawę jakości wody i ochronę środowiska w ramach zintegrowanego podejścia do planowania i zarządzania zasobami wodnymi. Celem tych prac miała być ocena i analiza dostępności i zapotrzebowania na zasoby wodne wzdłuż Nilu oraz przygotowanie krajowych planów zagospodarowania zasobów rzeki. Szczególna uwaga miała być poświęcona zbadaniu zmian klimatu w regionie dorzecza oraz aktualizacja bilansu wodnego Jeziora Wiktorii. Zbiornik wody, będący źródłem Nilu Białego, wykazuje się bowiem na przestrzeni lat dużą niestabilnością, co zagraża ludziom i ekosystemowi dookoła zbiornika¹⁰⁶.

Budowanie potencjału polegało na wzmocnieniu potencjału instytucjonalnego, a także zasobów ludzkich w całym dorzeczu Nilu oraz na poziomie krajowym. Jednym z bezpośrednich zadań podejmowanych w ramach tego komponentu miał być przegląd i uzgodnienie zakresu działania i struktury organizacyjnej instytucji wykonawczej (TECCONILE

105 Tekst raportu: Nile river basin: draft action plan...

106 Według badań poziomu wody Jezioro Wiktorii jest bardzo silnie uzależnione od wielkości opadów. Ostatnie lata (od 2020 r.) udowodniły tę zależność, gdyż opady na rekordowym poziomie doprowadziły do podniesienia się tafli wody o prawie trzy metry. Z kolei w 2019 r. obawiano się wyschnięcia zbiornika. J. Wang et al., *Reconstructing total water storage anomalies over the Lake Victoria Basin (1971–2022) using an enhanced RecNetmodel*, *Geophysical Research Letters* 2025, nr 52, źródło internet: <https://agupubs.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1029/2024GL114005>, [dostęp:10.08.2025].

lub jego następcy), a następnie wzmocnienie tej organizacji, aby pomóc w zarządzaniu lub wdrażaniu Planu Działania. Dodatkowo zamierzano wzmocnić regionalne i krajowe agencje do spraw zasobów wodnych i środowiska oraz zrealizować projekty polegające na opracowaniu atlasu dorzecza Nilu, udoskonaleniu metod i procedur zarządzania wodą. Zwrócono także uwagę na konieczność utworzenia systemu informacyjnego baz danych, który obejmowałby całe dorzecze oraz na konieczność wzmocnienia regionalnych ośrodków badawczych.

Szkolenia będące trzecim założeniem Planu miały być ukierunkowane na doskonalenie indywidualnych i grupowych umiejętności w określonej dziedzinie służącej dorzeczu Nilu. Krótkoterminowe cele komponentu szkoleniowego obejmowały: szkolenie osób w określonych dziedzinach; szkolenie grup specjalistów w ramach instytucji realizującej (TECCONILE) lub w organizacjach działających na terytorium państw dorzecza. Oddzielnym zadaniem było podjęcie wysiłków na rzecz wyszkolenia specjalistów, menedżerów technicznych, kierowników organizacji i decydentów. Należy pamiętać o znaczących różnicowaniach w państwach członkowskich w dziedzinach związanych z zarządzaniem zasobami wodnymi. Cele długoterminowe trzeciego założenia obejmowały ocenę potrzeb szkoleniowych w całym basenie, długoterminowy program szkoleniowy, a także opracowanie programu rozwoju zasobów ludzkich (HRD).

Współpraca regionalna miała dotyczyć opracowania akceptowalnych dla wszystkich państw ram kooperacji w całym dorzeczu. Zamierzano przyjąć regulacje prawne i powołać instytucje obejmujące swoim zasięgiem całe dorzecze Nilu. Jednym z trudniejszych wyzwań, jakie zakładał Plan, było opracowanie przejrzystego procesu określania sprawiedliwego i uzasadnionego prawa do korzystania z wody w każdym państwie nadbrzeżnym. Ponadto chciano podjąć inicjatywy ukierunkowane na ustanowienie polityk i przepisów regulujących akweny, z których korzysta kilka państw. Komponent ten miał obejmować również proces identyfikacji, wyboru, budowy i eksploatacji kilku regionalnych projektów rozwoju zasobów wodnych – tych istniejących, jak i przyszłych – w celu promowania współpracy w całym dorzeczu i poprawy dobrobytu społeczno-ekonomicznego mieszkańców.

Ostatni, piąty komponent uwzględniony w Planie, był ukierunkowany na stworzenie regulacji mających kontrolować użytkowanie gruntów rolnych, związanej z tym degradacji gleby, ewentualnego zamulania, zanieczyszczenia i rozwój chwastów wodnych w jeziorach równikowych. Zamierzano opracować odpowiednie polityki ochrony środowiska dla głównych subregionów występujących w okolicach jezior. Chciano także

objąć szczególną ochroną rzadkie gatunki zwierząt i przyczynić się do powstania ram dla zarządzania środowiskiem w połączeniu z rozwojem głównych subregionów dorzecza.

Plan obejmował także dodatkowe założenia odnoszące się przede wszystkim do kosztów związanych z jego wdrażaniem. Wskazywano, z jakich źródeł – poza państwami dorzecza – można uzyskać dodatkowe wsparcie, wymieniając głównie uniwersalne i regionalne organizacje międzynarodowe. Wyliczono także, ile osób powinno być zatrudnionych, aby czuwać nad wdrażaniem i realizacją Planu. Całościowo Plan obejmował realizację 22 projektów/programów o szacowanym koszcie około 100 milionów dolarów. Oznaczało to, że projekt ten jest bardzo wymagający, a rzeczywiste koszty ponoszone przez państwa mogą być wyższe. Zauważyć należy, że zdecydowana większość elementów Planu została poświęcona licznym projektom rozwojowym, choć nieco zbyt ambitnie zakładano przyjęcie w niedalekiej przyszłości kompleksowych regulacji prawnych i stworzenie ram instytucjonalnych dla nowej organizacji.

Należy podkreślić, że TECCONILE z założenia miał być programem przejściowym, utworzonym na okres trzech lat z nadzieją, że po upływie tego czasu zostanie powołana stała instytucja mająca wpływ na politykę rzeczną wszystkich państw członkowskich¹⁰⁷. Niestety ze względu na rozbieżności między państwami nadbrzeżnymi pełna realizacja projektu w ciągu trzech lat okazała się niemożliwa i została przedłużona, aby zakończyć się oficjalnie w 2002 roku. Inicjatywa nie obejmowała wszystkich państw nadbrzeżnych, więc nie mogła zaoferować kompleksowego otoczenia instytucjonalnego ze wspólną wizją mającą na celu dzielenie się korzyściami¹⁰⁸. Etiopia i Kenia tylko w okrojony sposób uczestniczyły w pracach TECCONILE, ponieważ formalnie jego ramy nie uwzględniały fundamentalnej kwestii sprawiedliwego z ich punktu widzenia podziału wody¹⁰⁹. Prace w tym zakresie mniej lub bardziej skutecznie starał się blokować Egipt wraz z Sudanem. Na szczególną uwagę zasługuje rola Ugandy, która formalnie oświadczyła, że nie jest związana umowami zawartymi przez Egipt i Sudan, w praktyce jednak wykonywała ich postanowienia. W programie TECCONILE przejęła inicjatywę w tworzeniu podstaw dla współpracy między państwami położonymi w górnym biegu rzeki, co stanowiło wyraźny sprzeciw wobec Egiptu, który nigdy nie chciał, aby państwa te skoncentrowały swoje wysiłki rozwojowe na

107 D. Z. Mekonnen, *op. cit.*, s. 426.

108 H. Knaepen, B. Byiers, *op. cit.*, s. 5.

109 J. Brunnee, S. J. Toope, *op. cit.*, s. 134.

Nilu i możliwościach jego wykorzystania dla własnych potrzeb¹¹⁰. Ostatecznie niewiele postanowień zostało wdrożonych z tego kompleksowego planu, częściowo z powodu ograniczeń zasobów finansowych, ale także z powodu ciągłej konkurencji między mieszkańcami terenów nadbrzeżnych czy brakiem stabilizacji w regionie. TECCONILE wniósł jednak znaczący wkład w zbieranie danych dotyczących Nilu, podniósł potencjał państw w zakresie monitoringu technicznego, a poprzez cykl konferencji Nil-2002 zachęcił do wzmocnienia współpracy między mieszkańcami terenów nadbrzeżnych.

2.2. Inicjatywa Dorzecza Nilu

Działania podejmowane przez TECCONILE przyczyniły się bezpośrednio do powstania nowej inicjatywy mającej na celu pogłębienie dalszej współpracy państw dorzecza. Realizacja tego planu była dość ambitna, gdyż dążono do objęcia wszystkich kwestii związanych z zarządzaniem dorzeczem przez jeden akt prawny. Aby to osiągnąć, państwa powołały Inicjatywę Dorzecza Nilu (dalej: NBI), której istnienie pomimo bardzo poważnych kryzysów politycznych i gospodarczych państw okazało się przełomowe. Geneza jej powstania wiąże się ze spotkaniami w ramach Nil-2002. W maju 1996 roku odbyła się czwarta konferencja, podczas której potwierdzono polityczne zaangażowanie państw dorzecza we współpracę i polityczną wolę uregulowania kwestii prawnych. Dzięki temu w tym samym roku powołano Panel Ekspertów (PoE) składający się z trzech członków mianowanych przez każde państwo nadbrzeżne, którego celem było wypracowanie przyszłego porozumienia. W ramach TECCONILE Nile-COM w 1997 roku nawiązał współpracę z CIDA, UNDP i Bankiem Światowym. Tej ostatniej organizacji powierzono zadanie „kierowania i koordynowania” działań darczyńców w celu wsparcia ustanowienia mechanizmu konsultacyjnego obejmującego całe dorzecze, który przyspieszy realizację projektu, jakim było stworzenie ram prawnych i instytucyjnych dla tworzącej się inicjatywy. W tym czasie na drugim spotkaniu Nile-TAC (Komitet Techniczno-Doradczy ds. Nilu – organ powstały w celu realizacji programu z 1995 roku) zwołanym w marcu 1998 roku zatwierdzono propozycje dotyczące „Wytycznych Politycznych

¹¹⁰ A. Bosco, *Hydro-Politics and Regional Security: Assessment of Uganda's Contribution to Peace Stabilisation of the Nile River Basin*, Centre for Multi Lateral Affairs, s. 8, źródło internet: <https://thecfma.org/report/hydro-politics-and-regional-security-assessment-of-ugandas-contribution-to-peace-stabilisation-of-the-nile-river-basin/>, [dostęp: 12.08.2025].

Inicjatywy Dorzecza Nilu” oraz „Planu Działań Ustanawiających Inicjatywę Dorzecza Nilu (NBI)”. W lutym 1999 roku rozwinęła się ogólna platforma dialogu, a cały proces został włączony w ramy nowej Inicjatywy na rzecz Przejściowego Mechanizmu Instytucjonalnego Dorzecza Nilu. Usprawniło to proces negocjacji i doprowadziło do uzgodnienia bardziej kompleksowego porozumienia.

Inicjatywa Dorzecza Nilu została powołana 22 lutego 1999 roku w Dar es Salaam w Tanzanii przez ministrów odpowiedzialnych za „sprawy wodne” każdego z dziewięciu państw członkowskich¹¹¹. Przyjęte wówczas uzgodnienia miały dość specyficzny charakter, gdyż potwierdzano wcześniej przyjęte decyzje. Na podpisanie Inicjatywy zdecydowała się Burundi, Demokratyczna Republika Konga, Egipt, Etiopia, Kenia, Rwanda, Sudan, Tanzania i Uganda. Republika Sudanu Południowego została przyjęta do NBI przez Radę Ministrów podczas jej 20. posiedzenia, które odbyło się 5 lipca 2012 roku w Kigali w Rwandzie, a zatem wkrótce po uzyskaniu niepodległości¹¹². Powszechnie uważa się, że NBI stanowi kamień węgielny w ogólnych relacjach między państwami dorzecza Nilu, gdyż po raz pierwszy podjęto wspólne wysiłki, aby „osiągnąć zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy poprzez sprawiedliwe wykorzystanie i czerpanie korzyści ze wspólnych zasobów dorzecza Nilu”. Nowa inicjatywa wprowadziła się do siedziby TECCONILE w Entebbe w Ugandzie, gdzie przez kilka kolejnych lat obie instytucje ją współdzieliły. Na początku NBI korzystała także z tych samych instytucji co TECCONILE, które działały pod starymi nazwami. Należy podkreślić, że proces negocjacyjny obejmował faktycznie wszystkie kraje dorzecza Nilu, co odróżniało go jakościowo i politycznie od poprzednich projektów.

Najważniejszym organem NBI stała się Rada Ministrów ds. Wody (Nile-COM) składającą się z ministrów do spraw gospodarki wodnej ze wszystkich państw nadbrzeżnych. Był to najwyższy organ decyzyjny całej struktury. Już na początku swego istnienia w nowej formie Nile-COM wydał oświadczenie, w którym stwierdził: „[j]esteśmy wszyscy przekonani, że działając wspólnie na rzecz wspólnego rozwoju, możemy oczekiwać

111 Nile Basin Initiative Act, 22.02.1999, An Act to confer legal status in Uganda on the Nile Basin Initiative, and otherwise give the force of law in Uganda to the signed Agreed Minute No.7 of the 9th Annual Meeting of the Nile Basin States held in Cairo, Egypt, on 14th February, 2002; and to provide for other connected or incidental matters. Tekst zaczerpnięty z oficjalnej strony NBI: <https://nilebasin.org/sites/default/files/2023-09/1.2%2520NBI%2520Act.pdf>, [dostęp: 12.09.2023].

112 Sudan Południowy już dwa miesiące po uzyskaniu niepodległości wyraził chęć przystąpienia do NBI. Informacje za oficjalną stroną NBI: <https://nelsap.nilebasin.org/index.php/en/south-sudan>, [dostęp: 12.12.2024].

pokoju i dobrobytu, a nie cofać się do sporów i konfliktów”¹¹³. NBI to przykład próby zarządzania zasobami Nilu przez państwa dorzecza, których celem było dążenie do równego dostępu do zasobów wodnych, a także promowanie współpracy gospodarczej¹¹⁴. Do najważniejszych zadań nowej inicjatywy należało opracowanie jednolitej konwencji mającej w sprawiedliwy sposób określać uprawnienia państw i zasady korzystania z rzeki. Egipt i Sudan także przyłączyły się do NBI, choć konsekwentnie uznawały Inicjatywę i jej troskę o sprawiedliwe wykorzystanie wód Nilu jedynie w kontekście zabezpieczenia swoich już istniejących praw. Od samego początku wzbudzało to poważne wątpliwości co do ich rzeczywistego zaangażowania w projekt¹¹⁵.

Współpraca w ramach NBI od samego początku była trudna. Przez dziesięć lat, pomimo licznym pomysłom dotyczącym możliwych zmian w sposobie zarządzania dorzeczem, między państwami utrzymywało się napięcie wywoływane polityką państw i dużą nieufnością. Negocjacje prowadzone w ramach NBI nigdy nie były łatwe, zwłaszcza w obliczu nieprzejednanego stanowiska Sudanu i Egiptu, które dążyły do utrzymania status quo. Odnosząc się do stale podnoszonych roszczeń 12 lutego 2002 roku, podczas jednej z kolejnych dyskusji, minister energii Kenii złożył stanowczą deklarację i odrzucił wiążącą moc poprzednich porozumień, oświadczając: „trzy kraje (Kenia, Uganda i Tanzania) nie były niepodległe i znajdowały się pod rządami kolonialnymi. To właśnie czyni te umowy niesprawiedliwymi. Dlaczego mielibyśmy być pozbawieni prawa do korzystania z naszej wody w imię jej oszczędzania dla innych w dole rzeki?”¹¹⁶. Kenia na dalszym etapie odmówiła ubiegania się o pozwolenie ze strony Egiptu na planowane projekty hydroelektryczne i irygacyjne na Jeziorze Wiktorii w 2003 roku (wymagała tego umowa z 1929 i 1959 roku), gdyż nie była stroną wcześniejszych porozumień. Egipt odebrał to jako swoiste wypowiedzenie „wojny”, co zwiększyło napięcie w regionie¹¹⁷. Uganda, jak już wspomniano, nie podejmowała żadnych radykalnych kroków mogących doprowadzić do konfliktu z Egiptem i Sudanem. Faktycznie respektowała ona wcześniejsze porozumienia, choć podważała

¹¹³ L. A. Laudicina, *International Water Disputes: How to Prevent a War over the Nile River*, Loyola University Chicago International Law Review 2007, nr 4, cz. 3, s. 243.

¹¹⁴ D. R. Olanya, *Land-Water-Security Nexus: Changing Geopolitics in the Nile Basin Cooperative Framework Agreement*, Middle East Law and Governance 2017, nr 9 (1), s. 86.

¹¹⁵ T. K. Woldetsadik, *op. cit.*, s. 203.

¹¹⁶ Z. Mengesha, *op. cit.*, s. 306.

¹¹⁷ L. Pottinger, *Can the Nile States Dam Their Way to Cooperation?*, IRN Backgrounder on the Nile Basin Initiative 2004, s. 2.

przy tym ich status prawny¹¹⁸. Można zauważyć, że państwa położone w górnym biegu Nilu Białego w zasadzie w tym czasie działały zgodnie: nie szkodziły państwu dolnego biegu rzeki, wykorzystywały „przydzieloną” im wodę zgodnie z istniejącymi zwyczajami i unikały zabudowy wzdłuż rzeki, która mogłaby ograniczyć przepustowość Nilu. Jednak niezależnie od prowadzonej dość ograniczonej aktywności wszystkie państwa górnego biegu wyrażały niezadowolone z dostępu do wód rzeki¹¹⁹.

Negocjacje w sprawie nowego porozumienia trwały wiele lat. Największym wyzwaniem okazała się próba unieważnienia wszystkich dotychczasowych regulacji prawnych. Najbardziej kontrowersyjne były traktaty zawarte jeszcze w okresie epoki kolonialnej, które ograniczały wykorzystanie wód w górnym biegu Nilu. Dla niemal wszystkich było jasne, że negocjatorzy będą mogli opracować nową umowę, gdy odrzucone zostaną wcześniejsze porozumienia. Chciano, aby nowe instytucje zostały wyposażone w kompleksowy instrument prawny zapewniający równy dostęp i sprawiedliwe użytkowanie całego dorzecza przez wszystkie państwa. W istocie podczas negocjacji próba pogodzenia w ramach nowej inicjatywy wcześniejszych istniejących ustaleń zabezpieczających Egipt i Sudan z aktualnymi prawami do użytkowania pozostała największym wyzwaniem i w kolejnych latach utrudniała cały proces dyplomatyczny. Opór Egiptu i Sudanu był na tyle duży, że nawet gdy negocjatorzy uzgodnili już niemal cały tekst umowy, to nie byli w stanie osiągnąć konsensusu w sprawie niektórych sformułowań Artykułu 14 b. Przyczyną nieporozumień stało się sformułowanie: „nie wpływać znacząco na bezpieczeństwo wodne jakiegokolwiek państwa dorzecza Nilu”. Przedstawiciele Egiptu i Sudanu chcieli je zmienić tak, aby później można było interpretować je z korzyścią dla nich. Miało ono brzmieć: „nie wpływać negatywnie na bezpieczeństwo wodne oraz obecne użytkowanie i prawa jakiegokolwiek innego państwa dorzecza Nilu”. Wyraźnie widać, że chodziło o zachowanie w mocy starych porozumień dających Egiptowi i Sudanowi uprzywilejowaną pozycję. Ostatecznie artykuł ten pozostał otwarty do dalszych negocjacji w punkcie 14 b, co zostało wyjaśnione już w samym tekście porozumienia, gdzie stwierdzono, że propozycje jego dotyczące zostaną dołączone do umowy, a decyzja co do jego ostatecznego kształtu zostanie podjęta przez Komisję Dorzecza Nilu w ciągu sześciu miesięcy od jej powołania (zgodnie z decyzją Nadzwyczajnego Posiedzenia Komisji

¹¹⁸ V. Knobelsdorf, *The Nile Waters Agreements: Imposition and Impacts of a Transboundary Legal System*, Columbia Journal of Transnational Law 2006, nr 44 (2), s. 634.

¹¹⁹ L. A. Laudicina, *op. cit.*, s. 242.

Dorzecza Nilu, które odbyło się w maju 2009 roku w Kinszasie). W tej sprawie jednak nie udało się osiągnąć porozumienia.

Na pewnym etapie rokowań państwa górnego Nilu, będąc już zmęczone stanowiskiem Egiptu i Sudanu, postanowiły przyjąć uzgodniony dokument i jednocześnie ustanowić nowy stan prawny. Po wielu rundach negocjacji, 14 maja 2010 roku, państwa położone nad górnym brzegiem rzeki złożyły podpisy pod Ramową Umową o Współpracy w Dorzeczu Nilu¹²⁰. Delegacja sudańska, kwestionując legalność tej decyzji, demonstracyjnie opuściła spotkanie, domagając się przekazania sprawy głowom państw i rządów państw położonych nad górnym brzegiem Nilu¹²¹. Egipt również zaprotestował przeciwko tej decyzji. Projekt Ramowej Umowy o Współpracy w Dorzeczu Nilu został zaakceptowany przez pozostałych delegatów.

2.3. Ramowa Umowa o Współpracy w Dorzeczu Nilu

Ramowa Umowa o Współpracy w Dorzeczu Nilu (dalej: CFA) przyjęta w 2010 roku jest dość nowoczesną umową międzynarodową i kładzie kres przeszłym rozwiązaniom dającym uprzywilejowaną pozycję Egiptowi i Sudanowi. Dokument ten koncentruje się na aktualnych wyzwaniach dorzecza Nilu. Państwa wyraźnie potwierdziły w nim swoje prawa do korzystania z wód rzeki w celach gospodarczych, w tym do wykorzystania jej w rolnictwie, a także do budowy infrastruktury i elektrowni wodnych. CFA w swej treści nawiązuje także do innych umów międzynarodowych, w tym do konwencji z 1997 roku, zwłaszcza w artykule 4 dotyczącym sprawiedliwego i rozsądnego wykorzystania wody oraz w artykule 5 zakazującym powodowanie znacznych szkód¹²².

Całe porozumienie składa się z sześciu części. Część pierwsza w dużej mierze odnosi się do ugruntowanych, zwyczajowych zasad międzynarodowego prawa wodnego, takich jak: zasada sprawiedliwego i racjonalnego użytkowania, obowiązek niepowodowania znacznych szkód oraz zasada ochrony i zachowania ekosystemu rzeki. Część druga określa szczegółowe

¹²⁰ Agreement on the Nile River Basin Cooperative Framework, Entebbe 14.05.2010. Tekst za stroną oficjalną NBI: <https://nilebasin.org/sites/default/files/attachments/CFA%20-%20English%20FrenchVersion.pdf>, [dostęp 14.03.2024].

¹²¹ W. Menya, *Sudan walks out of Nile River talks*, „Daily Nation”, 25.05.2009.

¹²² T. Tipton, *Denile on the Nile: Balancing Ethiopia's Equitable and Reasonable Utilization of the Nile and Egypt's Desire to Maintain the Status Quo*, „Case Western Reserve Journal of International Law” 2025, nr 57, s. 604.

prawa i obowiązki państw–stron, w tym obowiązek regularnej wymiany danych i informacji, powiadamiania o planowanych działaniach oraz przestrzegania zasady pomocniczości w rozwoju i ochronie Nilu. Planując swoje działania, państwa–strony będą również zobowiązane do podjęcia środków niezbędnych do ochrony środowiska Nilu. Utworzenie Komisji Dorzecza Nilu (NRBC) przewidziane jest w części trzeciej. Komisja, na podstawie artykułu 19, ma być organizacją międzynarodową, składającą się z następujących organów: Konferencji Szeów Państw i Rządów, Rady Ministrów, Komitetu Doradczego ds. Technicznych, Sektorowych Komitetów Doradczych i Sekretariatu. Część czwarta wprowadza możliwość tworzenia instytucji pomocniczych. Część piąta zaś określa procedury rozstrzygania sporów między stronami i umożliwia zawieranie umów między partnerami w sprawie wspólnych inicjatyw subregionalnych wzdłuż dorzecza Nilu. Część szósta koncentruje się na technicznych aspektach traktatu w momencie jego wejścia w życie. Utworzenie Komisji Dorzecza Nilu jest niezbędne dla ustanowienia jednolitego systemu prawnego niezbędnego do zarządzania Nilem.

Celem Komisji Dorzecza Nilu jest koordynacja współpracy w zakresie użytkowania wód rzeki i ochrony obszaru zlewni. Są to w szczególności: promowanie i ułatwianie wdrażania zasad, praw i obowiązków przewidzianych w CFA i wspieranie bliższej współpracy między państwami i narodami dorzecza Nilu w dziedzinie społecznej, gospodarczej i kulturalnej. Komisja ma mieć status organizacji międzynarodowej (artykuł 19) i być wyposażona w międzynarodową osobowość prawną „z taką zdolnością prawną, jaka może być niezbędna do wykonywania jej funkcji, w szczególności zdolnością do zawierania umów, zaciągania zobowiązań, przyjmowania darowizn oraz pozywania i bycia pozywanym we własnym imieniu”. Komisja i jej personel mają otrzymać także przywileje i immunitety na terytorium każdego państwa członkowskiego. Nowa organizacja ma być sukcesorem wszelkich zobowiązań, środków i praw NBI.

Jednym z najważniejszych organów NRBC ma być Konferencja Szeów Państw i Rządów pełniąca funkcję najwyższego organu decyzyjnego Komisji. W jej skład mają wchodzić szefowie państw i rządów krajów dorzecza Nilu. Należy zauważyć, że decyzje dotyczące zasad CFA, w tym stosowania zasady sprawiedliwego i równego użytkowania wód Nilu będą podejmowane w drodze konsensusu¹²³. Na razie trudno określić sposób

123 A. Chelkaba, *The Influence of the UN Watercourses Convention on the Development of the Nile River Basin Cooperative Framework Agreement (CFA)*, *Mizan Law Review* 2018, nr 12 (1), s. 179.

pracy tego organu, gdyż ma on samodzielnie przyjąć swój regulamin. Traktat nie określa także częstotliwości spotkań ani ich miejsca, choć można przypuszczać, że będą one odbywać się w miejscu siedziby organizacji.

Organem, który posiada najwięcej zadań, jest Rada Ministrów złożona z ministrów odpowiedzialnych za gospodarkę wodną państw dorzecza Nilu oraz innych ministrów w zależności od programu prac Komisji (artykuł 22). Rada raz w roku będzie się zbierać na sesję zwyczajną oraz na sesję nadzwyczajną na wniosek któregośkolwiek z Państw Dorzecza Nilu. Spotkania, o ile Rada nie postanowi inaczej, mają się odbywać rotacyjnie w poszczególnych państwach członkowskich w kolejności alfabetycznej (w języku angielskim). Miejsce sesji nadzwyczajnej będzie takie samo, jak miejsce poprzedniej sesji zwyczajnej. Podczas sesji przewodnictwo ma sprawować państwo, na którego terytorium spotkanie będzie się odbywało. Sesji nadzwyczajnej ma przewodniczyć państwo, które przewodniczyło poprzedniej sesji zwyczajnej. Decyzje Rady będą podejmowane w drodze konsensusu i wiążące dla wszystkich członków. Rada będzie organem zarządzającym Komisji. Może ona kierować sprawy do Konferencji Szefów Państw w celu podjęcia decyzji.

W założeniu CFA Rada służy jako forum dyskusyjne w sprawach wchodzących w zakres jej funkcji, nadzoruje także skuteczność wdrażanych założeń. Rada może powoływać i przydzielać obowiązki wszelkim komitetom ad hoc, których powołanie uzna za niezbędne do prawidłowego wykonywania swoich priorytetów. Do najważniejszych jej zadań zalicza się przyjmowanie, poddawanie przeglądowi oraz w razie potrzeby rewidowanie planów dotyczących skoordynowanego, zintegrowanego i zrównoważonego zarządzania oraz rozwoju dorzecza. Rada ma także zatwierdzać roczne programy prac Komisji. Zapewnia stabilność finansową Komisji poprzez określenie jej budżetu (składki państw i dotacje). Rada zatwierdza regulamin i procedury regulujące działalność Komitetu Doradczego Technicznego, Sektorowych Komitetów Doradczych oraz Sekretariatu, a także jego program prac oraz regulaminy finansowe i pracownicze. Do jej kompetencji należy również mianowanie Sekretarza Wykonawczego i innych starszych pracowników Komisji, co wskazuje, że państwa będą dbały o parytet i swoje interesy przy obsadzaniu wyższych stanowisk w organizacji. Uprawnienia Rady względem Sekretariatu idą nawet dalej, gdyż ma ona podejmować decyzje dotyczące struktury kadrowej i organizacyjnej tego organu. Chyba najistotniejsze postanowienia dotyczące funkcji Rady kryją się w artykule 24 ustęp 12. Na jego mocy Rada analizuje i podejmuje decyzje dotyczące ustalenia sprawiedliwego

i rozsądnego korzystania z wody w każdym państwie nadbrzeżnym, biorąc pod uwagę czynniki określone w artykule 4 ustęp 2. Rada pełni także funkcję rozjemczą między stronami umowy, gdyż na ich wniosek rozpatruje kwestie i różnice, które mogą się między nimi pojawić, a które dotyczą interpretacji lub stosowania CFA. W takim przypadku do stron sporu kierowane są zalecenia. Rada ustala sposób podziału kosztów i korzyści między członków Komisji w odniesieniu do konkretnych wspólnych projektów w dorzeczu Nilu. Należy mieć na uwadze, że współczesna zasada międzynarodowego prawa wodnego dotycząca sprawiedliwego i równego użytkowania oznacza, że każde państwo nadbrzeżne dorzecza Nilu ma prawo do użytkowania – na swoim terytorium – wód dorzecza w sposób sprawiedliwy i uczciwy, bez powodowania znaczących szkód dla innych.

Komitet Doradczy ds. Technicznych (dalej: TAC) ma się składać z dwóch członków z każdego państwa członkowskiego, którzy będą mieć status wyższych urzędników (artykuł 25). Członkowie Komitetu mogą w razie potrzeby zapraszać na posiedzenia TAC innych ekspertów w celu omówienia szczególnych kwestii. Organ ten będzie mógł powoływać wyspecjalizowane grupy robocze do zajmowania się sprawami należącymi do jego kompetencji. Komitet Doradczy ds. Technicznych ma spotykać się dwa razy w roku na sesję zwyczajną oraz na sesję nadzwyczajną na wniosek Rady za pośrednictwem jej Przewodniczącego. O ile nie postanowiono inaczej, miejscem posiedzeń jest siedziba Komisji. Funkcje TAC zostały wskazane w artykule 26 i należą do nich między innymi: przygotowanie propozycji programów do rozpatrzenia przez Radę dotyczących współpracy na rzecz zintegrowanego i zrównoważonego zarządzania oraz rozwoju dorzecza Nilu; przedstawienie Radzie zaleceń dotyczących rocznych programów i budżetu Komisji na podstawie sprawozdań Sekretariatu; kierowanie do Rady zaleceń dotyczących wdrażania postanowień CFA. Komitet Doradczy ds. Technicznych może zarekomendować Radzie podjęcie decyzji w kwestii ustalenia sprawiedliwego i rozsądnego wykorzystania wody w każdym państwie nadbrzeżnym. Zadaniem TAC będzie doradzanie Radzie w kwestiach technicznych związanych z użytkowaniem, rozwojem, ochroną, zachowaniem i zarządzaniem dorzeczem Nilu i systemem rzeki Nilu, w tym ochroną przed suszą i powodzią. Zadaniem TAC będzie wydanie opinii o kandydacie na Sekretarza Wykonawczego i starszego personelu technicznego Sekretariatu. Będzie on również nadzorował Sekretariat. Rola tego organu wydaje się dość istotna, tym bardziej że jego członkami mają być eksperci w zakresie szeroko rozumianych spraw Nilu.

Na podstawie artykułu 27 Rada może powoływać Sektorowe Komitety Doradcze (dalej: SAC) w celu zajmowania się określonymi sprawami

sektorowymi w ramach kompetencji Komisji. O ile Rada nie postanowi inaczej, w skład SAC ma wejść jeden członek z każdego państwa dorzecza Nilu będący ekspertem w dziedzinie działalności danego SAC. Organy te mają podlegać zasadom i procedurom mającym zastosowanie do TAC. Rada może także powołać SAC, których zadaniem jest ustanowienie powiązań między organizacjami poddorzecza a Komisją. Ich funkcje są określone bardzo ogólnie, gdyż jak stwierdza artykuł 28, SAC mają realizować zadania powierzone im przez Radę – są więc specjalnymi jednostkami pomocniczymi.

Sekretariatem na mocy artykułu 29 kieruje Sekretarz Wykonawczy, który jest mianowany przez Radę na trzyletnią kadencję. Ma on odpowiadać przed Radą za pośrednictwem TAC. Sekretarz Wykonawczy i urzędnicy Sekretariatu w państwach członkowskich mają korzystać z przywilejów i immunitetów niezbędnych do wykonywania swoich funkcji. Personel i strukturę Sekretariatu ma ustalić Rada na podstawie rekomendacji TAC, z uwzględnieniem zasady parytetu geograficznego. Biuro Sekretariatu ma znajdować się w siedzibie Komisji. Wśród funkcji powierzonych Sekretarzowi Wykonawczemu wymienia się przede wszystkim reprezentowanie Komisji w sprawach określonych w regulaminie i procedurach regulujących jej działalność, a w szczególności w jej stosunkach z międzynarodowymi i dwustronnymi instytucjami pomocowymi oraz z wszelkimi instytucjami dorzecza Nilu. Odpowiada on także za administrację i finanse Komisji. Zadaniem Sekretarza Wykonawczego będzie przygotowywanie sprawozdań dotyczących rocznych programów prac Komisji z uwzględnieniem wszelkich informacji przekazanych przez Krajowe Instytucje Punktów Kontaktowych ds. Nilu, a następnie przedłożenie ich TAC. Sekretarz Wykonawczy ma przygotowywać projekt budżetu Komisji i przedkładać go TAC. Organ ten ma odpowiadać za przeprowadzanie badań i realizację innych działań proponowanych przez TAC i zatwierdzonych przez Radę oraz – o ile zajdzie taka potrzeba – może zaangażować konsultantów za zgodą TAC w celu pomocy w wykonywaniu wskazanych w CEFA funkcji.

Sam Sekretariat ma pełnić funkcję administracyjną dla posiedzeń wszystkich organów Komisji, co jednak nie zmienia faktu, iż jest najbliższym związanym z TAC. Ma za zadanie wspierać go w przygotowaniu planu skoordynowanego, zintegrowanego i zrównoważonego zarządzania i rozwoju dorzecza Nilu. Na wniosek innych organów organizacji ma udzielać wsparcia wszystkim organom Komisji w sprawach związanych z wykonywaniem ich zadań. Sekretariat ma gromadzić dostępne dane i informacje oraz koordynować monitorowanie informacji dotyczących

dorzecza Nilu, w tym tych, które dotyczą zasobów wodnych, środowiska i kwestii społeczno-ekonomicznych, a także dokonywać przeglądu i syntezy informacji w celu ich integracji z bazami danych obejmującymi całe dorzecze. W razie potrzeby ma opracować mechanizmy regularnej wymiany informacji i określać ich standardy. Sekretariat ma otrzymywać raporty od organizacji działających w dorzeczu i przekazywać je do rozpatrzenia przez TAC.

Śledząc postanowienia instytucjonalne, można dojść do wniosku, że kompetencje poszczególnych organów nie są za bardzo rozbudowane, a większość z nich odnosi się do koordynacji działań i wymiany informacji. Nie wspomina się wśród nich o funkcjach prawotwórczych, ale o wspólnych programach. Istotne jest, że organizacja uzyskuje zdolność do wglądu i przeglądu wszystkich działających inicjatyw subregionalnych czy narodowych dotyczących korzystania z całego dorzecza Nilu. Dopuszcza także powstawanie nowych, o ile będą one konsultowane z organami Komisji i nie będą stanowiły zagrożenia dla innych państw dorzecza. Dla właściwej koordynacji działań nowej organizacji ważne będzie ustanowienie Krajowych Punktów Kontaktowych ds. Nilu, a ich zadaniem ma być współdziałanie z Komisją w zakresie spraw leżących w kompetencjach Komisji.

Przyjęty w tym kształcie CFA legitymuje prawo państw położonych nad górnym biegiem Nilu do korzystania z jego wód, co było ignorowane w wielu poprzednich porozumieniach¹²⁴. Odnosi się także do systemu Nilu jako całości, z którego na równych prawach mogą korzystać wszyscy. Zgodnie z traktatem można wyróżnić dwa ciekę wodne Nilu: Dorzecze Nilu (artykuł 2 a) i System Nilu (artykuł 2 b). Traktat definiuje Dorzecze Nilu jako „obszar geograficzny wyznaczony przez granice zlewni Systemu Nilu; termin ten jest używany w odniesieniu do ochrony środowiska, jego zachowania lub rozwoju”. System Nilu charakteryzuje jako „rzekę Nil oraz wody powierzchniowe i podziemne związane z Nilem; termin ten jest używany w odniesieniu do korzystania z wody”. Należy przyznać, że definicje te nie zadowolają wszystkich państw regionu¹²⁵. Egipt konsekwentnie promuje szerszą koncepcję „terytorialną” obejmującą wszystkie zasoby wodne w dorzeczu Nilu, w tym dopływy, strumienie zasilające, jeziora, a nawet opady w obrębie dorzecza¹²⁶. Na

¹²⁴ E. Udobong, *The rising conflict on the Nile waters: Understanding its legal, environmental, and public health consequences*, Liberty University Law Review 2016, nr 10 (3), s. 495.

¹²⁵ A. Chelkaba, *op. cit.*, s. 176.

¹²⁶ T. K. Woldetsadik, *op. cit.*, s. 213.

podstawie postanowień CFA państwa–strony zdecydowały się na odejście od tradycyjnego definiowania rzeki, gdyż Nil nie jest rzeką żeglowną na całym odcinku. Transport w zasadzie odbywa się tylko na kilku jego odcinkach i dopływach (na rzece Kagera, na Jeziorze Wiktorii, częściowo w Sudanie i w dolnym biegu rzeki w Egipcie) i nie jest możliwy wzdłuż całego biegu rzeki z różnorodnych powodów, do których zalicza się naturalne, jak i sztuczne przeszkody (wodospady, bagna, tamy czy wreszcie niski stan wód w porach suchych). Największym skarbem Nilu jest woda, która może być wykorzystana do celów konsumpcyjnych czy przemysłu, a zwłaszcza hydroelektrowni i rolnictwa, przede wszystkim do nawadniania pól.

Strony porozumienia uznały, że niekorzystne dla większości z nich wcześniejsze rozwiązania są sprzeczne z normami prawa międzynarodowego, gdyż naruszają zasadę równości. CFA stanowi podstawę dla rozwoju współpracy i koordynacji działań, które nie będą ograniczać dostępu do zasobów Nilu innym państwom, w tym Sudanowi i Egiptowi. Porozumienie ocenia się jako nowoczesne, oparte na współczesnych zasadach dotyczących użytkowania zlewni rzecznych. Traktat może być pierwszym krokiem do zapobiegania hegemonicznym działaniom Egiptu w regionie, co może przynieść także uspokojenie napięć przez niego podsycanych¹²⁷. Przewiduje się, że choć samo porozumienie raczej nie doprowadzi do natychmiastowego obalenia dominacji Egiptu, który jest jednak znaczącą siłą polityczną i militarną w regionie, to może ono odwrócić bieg wydarzeń¹²⁸. Obawy Egiptu i Sudanu wynikają z lęku przed ograniczeniem dostępu do wody, co wiąże się z przekonaniem, że tylko państwa położone w górnym biegu rzeki mogą szkodzić państwom położonym w dolnym jej biegu poprzez wpływ na ilość lub jakość wody do nich płynącej. Trudno jednak oczekiwać, że państwa górnego biegu będą rezygnować ze swojej szansy na rozwój i podporządkują się roszczeniom państw dolnego biegu tylko dlatego, że te ostatnie roszczą sobie wyłączne prawo do wody¹²⁹. Jeśli te dwa państwa nie zmienią swojego podejścia, to mogą znaleźć się w położeniu niekorzystnym dla siebie, gdyż żywiąc iluzję co do posiadanego „monopolu” na wodę, w rzeczywistości nie sprawowałyby żadnej kontroli. Poza tym prędzej czy później zostaną zmuszone do podjęcia współpracy z państwami górnego biegu, od których otrzymują całą wodę

¹²⁷ Y. G. Chekol, E. Z. Workneh, *Ethio-Egyptian Hydropolitical Relations on Nile River: Changes and Continuities Since 1999*, „The International Journal of Humanities and Social Studies”, maj 2018, nr 6, cz. 5, s. 344–349.

¹²⁸ E. Udobong, *op. cit.*, s. 499.

¹²⁹ Z. Mengesha, *op. cit.*, s. 286.

przeplwającą przez ich terytoria. Racjonalniejsze więc wydaje się przystąpienie do CFA, tym bardziej że Sudan po podziale nie ma już takiego szerokiego dostępu do wód Nilu Białego w rejonie Al-Sudd.

Podsumowanie

Los CFA mimo wszystkich racjonalnych uzasadnień jest niepewny ze względu na brak współpracy między państwami górnego i dolnego Nilu¹³⁰. Egipt, jak wspomniano wcześniej, nie przystąpił do porozumienia, grożąc nawet interwencją militarną w państwach, które rozpoczęły działania mogące przyczynić się do ograniczenia mu dostaw wody¹³¹. Co więcej, pozycja Egiptu była uważana za archaiczną i niemożliwą do utrzymania w dłuższej perspektywie, ale nadal stanowi realne zagrożenie dla innych¹³². Działanie państw regionu i reakcja Egiptu polegającą głównie na groźbach czy nawet próby wciągnięcia w spór USA nie przyniosły rzeczywistych rezultatów. CFA obecnie wchodzi w życie, gdyż Sudan Południowy jednogłośnie ratyfikował tekst porozumienia. Łącznie uczyniło to już sześć państw (Etiopia, Uganda, Tanzania, Burundi i Rwanda, Sudan Południowy; pomimo podpisania, Kenia nie ratyfikowała umowy), co spełnia formalne wymagania zawarte w traktacie. Na razie współpraca jest kontynuowana w ramach wcześniejszych ustaleń, ale odbywa się nieco w zawieszeniu i skupia na głównych kierunkach dotyczących koordynacji działań w zakresie ochrony środowiska, korzystania z wody czy zagrożenia powodziowego. Na wrzesień 2025 roku zaplanowano rozpoczęcie rozmów dotyczących powołania wspólnych organów¹³³.

130 S. Ndyabawe, *The Nile Basin – is there any hope of cooperation?*, 2015, źródło internet: <https://fivas.org/en/frontsak-en/the-nile-basin-is-there-any-hope-of-cooperation/>, [dostęp: 10.10.2021].

131 S. O. McKenzie, *op. cit.*, s. 594.

132 R. Reid, *The Trans-Mereb Experience: Perceptions of the Historical Relationship between Eritrea and Ethiopia*, „Journal of Eastern African Studies” 2007, s. 249–251.

133 S. Abate, *Highly Anticipated Nile River Basin Commission to Be Formed in September*, „The Reporter”, 21.06.2025, źródło internet: <https://www.thereporterethiopia.com/45726/>, [dostęp: 12.09.2025].

Rozdział III. Współpraca w regionie po przyjęciu umowy ramowej

Wprowadzenie

Po przyjęciu CFA w 2010 roku przed państwami–stronami pojawiły się nowe wyzwania odnoszące się do współpracy w regionie, gdyż działania zgodnie z umową zostały wstrzymane aż do jej ratyfikacji. Stąd też do czasu wejścia w życie CFA NBI pozostaje najważniejszym podmiotem zrzeszającym wszystkie państwa dorzecza. Definiuje się go jako regionalny podmiot koordynujący działania państw dolnego i górnego biegu rzeki, którego celem jest zapewnienie pokojowej współpracy między jego członkami¹³⁴. Brak jednolitego systemu prawnego i specyficzne uwarunkowania geopolityczne regionu mogą jednak negatywnie wpływać na możliwości zintegrowanego planowania i użytkowania dorzecza, na co często zwraca się uwagę w doktrynie¹³⁵. Stwarza to poważne problemy w wymiarze regionalnym i globalnym. Należy pamiętać, że w dorzeczu rzeki żyje obecnie ponad 160 milionów ludzi, a do 2050 roku populacja ma się potroić¹³⁶. Prawie wszystkie państwa regionu są zaliczane do państw rozwijających się, a ich dochód na mieszkańca w statystykach ONZ plasuje się dość nisko (na przykład według danych ONZ Etiopia

134 H. Knaepen, B. Byiers, *op. cit.*, s. 8.

135 Z. Mengesha, *op. cit.*, s. 287.

136 C. Richards, *International Water Rights: A Tale of Two Rivers*, „Journal of Animal and Natural Resource Law” 2016, nr 1, s. 17.

zajmuje jedno z ostatnich miejsc pod względem rozwoju¹³⁷). Ludność cierpi z powodu ubóstwa, niestabilności politycznej, degradacji środowiska i częstych klęsk żywiołowych¹³⁸. Koniecznością dla państw staje się podjęcie stosownych działań i to już w najbliższej przyszłości, ponieważ obecna polityka może doprowadzić do niedoboru dostępu do wody pitnej i ograniczyć możliwości jej wykorzystania przez przemysł i rolnictwo. Produkcja żywności w regionie również nie jest prowadzona optymalnie, ponieważ eksperci wskazują na potrzebę zastąpienia tradycyjnych zbóż innymi, niewymagającymi tak dużego zużycia wody. Ta nieefektywność przejawia się między innymi w tym, że większość krajów dorzecza już od lat importuje żywność z zagranicy¹³⁹ lub korzysta z programów pomocowych Banku Światowego czy ONZ. Do rozwoju państw potrzebny jest także dostęp do energii elektrycznej, która dość tanio może być produkowana przez właściwe wykorzystanie wód Nilu.

CFA nie jest oczywiście jedynym antidotum na problemy państw dorzecza, może jednak stać się ważną platformą wymiany informacji i zarządzania rzeką. Problemy związane z wejściem w życie CFA w dalszym ciągu zmuszają państwa do podejmowania działań jednostronnych oraz opartych na porozumieniach zawartych w mniejszym gronie. Państwa rozwijają własne projekty energetyczne, nie koordynując ani nie uzgadniając zasad ich wykorzystywania z innymi, co jest szczególnie widoczne w działaniach podejmowanych przez Ugandę, Kenię i Etiopię, które są zainteresowane zwiększeniem produkcji energii. Pewne jest, że dysponują one mocą produkcyjną energii wodnej przewyższającą ich zapotrzebowanie, a jednak na razie nie były w stanie odpowiednio tego spożytkować. Dla właściwego wykorzystania wody oczywistymi wydają się starania mające na celu wytwarzanie energii wodnej poprzez budowę zbiorników retencyjnych, które wykorzystywane byłyby do magazynowania wody na obszarach o niewielkim parowaniu, co mogłoby służyć rozwojowi wszystkich krajów¹⁴⁰.

137 Według aktualnego Wskaźnika Rozwoju Społecznego (HDI) Etiopia zajmuje 180. miejsce na 193 kraje. Dane za: Federal Ministry Economic Cooperation and Development, źródło internet: <https://www.bmz.de/en/countries/ethiopia>, [dostęp: 10.09.2025].

138 L. A. Laudicina, *op. cit.*, s. 230.

139 J. Omiti et al., *Exploration of food security situation in the Nile basin region*, „African Journal of Agricultural Marketing” 2019, nr 7 (1), s. 001–012, źródło internet: <https://www.internationalscholarsjournals.com/articles/exploration-of-food-security-situation-in-the-nile-basin-region.pdf>, [dostęp: 10.09.2025].

140 C. M. Carroll, *op. cit.*, s. 301.

3.1. Aktywność Inicjatywy Dorzecza Nilu

Z powodu ciągłego oczekiwania na wejście w życie CFA NBI działa dzięki aktywności Sekretariatu (Nile-SEC) oraz dwóch regionalnych inicjatyw. Pierwsza z nich została podjęta przez państwa wschodniego Nilu i jest to Plan Działań Pomocniczych dla Wschodniego Nilu (ENSAP), druga to Program Działań na rzecz Jezior Równikowych Nilu (NELSAP). Choć współpraca nie zawsze układa się dobrze, a państwa oskarżają się nawzajem o łamanie prawa i działania jednostronne, to jednak inicjatywy te odnosiły i odnoszą pewne sukcesy w zakresie współpracy dotyczącej Nilu. Na razie nie wiadomo, jak zostanie to zmienione po wejściu w życie CFA (co powinno nastąpić niebawem). Być może wszystkie te instytucje będą działać nadal jako projekty specjalne w ramach nowej struktury. Wspólne instytucje jako fora wielostronnych negocjacji, mogą zażegnać niektóre konflikty. Na pierwszym miejscu w hierarchii organów NBI obecnie wymieniany jest Sekretariat znany pod nazwą Nile-SEC, choć nie można też zapominać o politycznej roli nadal odgrywanej przez Nile-COM.

Nile-SEC określane jest mianem organu wykonawczego i technicznego NBI, co podkreśla się na oficjalnej stronie NBI; stanowi on niejako własność wszystkich państw członkowskich. Jego siedziba niezmiennie znajduje się w Entebbe w Ugandzie. Odpowiada on za ogólne kierunki współpracy, ponieważ w ramach Nile-SEC współpracują wszystkie państwa członkowskie. Jest także głównym ośrodkiem dla czterech programów realizowanych w ramach NBI. Należą do nich: program transgranicznej współpracy wodnej w dorzeczu Nilu, program ochrony różnorodności biologicznej i wykorzystania ekosystemów terenów podmokłych dorzecza Nilu, program wód podziemnych oraz projekt współpracy nad Nilem na rzecz odporności klimatycznej.

Najciekawiej wśród powyższych programów wyglądają te dotyczące współpracy na obszarach podmokłych oraz na rzecz odporności na zmiany klimatu, gdyż na tej płaszczyźnie zazwyczaj uwidaczniają się różne interesy państw, zwłaszcza gdy weźmiemy pod uwagę ich cele rozwojowe. Pierwszy z nich (Biodiversity Conservation and Utilisation of Ecosystems in the Nile Basin Wetlands) dostrzega znaczące różnice w ekosystemie Nilu, gdyż główna rzeka, jak i jej najważniejsze dopływy przepływają przez kilka rozległych podmokłych obszarów (*wetlands*) mających kluczowe znaczenie dla bioróżnorodności i ekosystemów na poziomie lokalnym i regionalnym. Należy zwrócić uwagę, że obszary te położone są w różnych strefach klimatycznych. Oddziałują na regulację poziomu wody oraz na

jej jakość, gdyż mogą pełnić funkcję naturalnych oczyszczalni. Oprócz zapewniania środków do życia lokalnej ludności są siedliskiem dla różnych gatunków zwierząt i roślin, często zagrożonych wyginięciem w obliczu zmian klimatycznych i działalności człowieka. Ich istnienie w ogromny sposób wpływa na przepływ wody w Nilu. W całym dorzeczu wdrażane są projekty mające na celu rozwój wiedzy i integrację zielonej infrastruktury z procesami planowania i zagospodarowania tych obszarów. Nieprzewidywalny wzrost i spadek poziomu wody na niniejszych terenach może mieć bowiem katastrofalne skutki dla wszystkich bądź tylko niektórych państw nadbrzeżnych. Dlatego na niektórych terenach podmokłych, głównie w Tanzanii, Kenii, Ugandzie, Demokratycznej Republice Konga i Sudanie Południowym prowadzone są działania pilotażowe mające na celu zbadanie ekosystemu, poprawę jakości życia ludności je zamieszkującej oraz zbadanie i polepszenie jakości wody.

Projekt współpracy nad Nilem na rzecz odporności klimatycznej (Nile Cooperation for Climate Resilience Project) skupiony jest wokół usprawnienia mechanizmów współpracy w zakresie zarządzania zasobami wodnymi i ich rozwoju w dorzeczu Nilu. Na potrzeby tego projektu opracowano kilka definicji, tak aby łatwiej można było zrozumieć, do jakich konkretnych działań odnosi się jego realizacja. I tak mechanizmy współpracy to narzędzia, dane, analizy lub procesy ułatwiające i usprawniające kooperację regionalną w zakresie zarządzania zasobami wodnymi i ich rozwoju. Dotyczą one głównie aktywności związanej z usługami hydrometrycznymi, gromadzeniem danych o jakości wody, planowaniem odporności na zmiany klimatu oraz monitorowaniem powodzi i suszy. Dodatkowo mają one na celu zbadanie rozmieszczenia inwestycji zajmujących się jakością wody oraz jej alokacji, modernizacji systemów nawadniających i bezpieczeństwa zapór. Obejmują także usługi informacyjne. Zarządzanie zasobami wodnymi i ich rozwijanie są procesami planowania, rozwoju i zarządzania zasobami wodnymi, zarówno pod względem ilości, jak i jakości wody we wszystkich możliwych jej zastosowaniach. Celem właściwego zarządzania ma być wspieranie instytucji i dbanie o infrastrukturę oraz systemy informacyjne, które wspierają i ukierunkowują korzystanie z zasobów wodnych, czyniąc je odpornymi na zmiany klimatu.

NELSAP-CU została utworzona w grudniu 1999 roku przez Radę Ministrów ds. Gospodarki Wodnej w Dorzeczu Nilu i jest bezpośrednio związana z powstaniem NBI. W ramach swojego mandatu NELSAP-CU wspiera wspólnie uzgodnione projekty transformacyjne o znaczeniu regionalnym i transgraniczne projekty inwestycyjne związane ze wspólnym korzystaniem z zasobów wodnych dorzecza Nilu. Buduje również

potencjał regionalny krajów i zapewnia platformę do koordynacji wdrażania transgranicznych projektów inwestycyjnych. Do głównych zadań programu należy eliminacja ubóstwa, promowanie wzrostu gospodarczego i odwrócenie degradacji środowiska w regionie jezior równikowych Nilu zgodnie ze wspólną wizją NBI dotyczącą zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego oraz sprawiedliwego wykorzystania zasobów wodnych dorzecza Nilu i czerpania z nich korzyści¹⁴¹. Biuro NELSAP-CU początkowo działało w Ugandzie (w grudniu 2001 roku), a następnie w 2004 roku zostało przeniesione do Rwandy¹⁴². Obecną siedzibą inicjatywy jest Kigali. NELSAP-CU operuje głównie na obszarze jezior równikowych jako organ koordynujący z ramienia NBI, ale wspiera również inicjatywy krajowe, koncentrując się na dwóch płaszczyznach: rozwoju handlu energią oraz zarządzaniu i rozwoju zasobów naturalnych.

NELSAP-CU jest na tyle dobrze zorganizowaną strukturą, że pomimo podpisania CFA nie zlikwidowano go, ani nie ograniczono jej kompetencji. Po kryzysie związanym z wycofaniem się Egiptu z NBI program ten był zagrożony, jednak od 2014 roku, dzięki pozyskaniu nowych środków, zdobył znaczące doświadczenie regionalne i wzmocnił swój potencjał, dzięki czemu stał się wiarygodną instytucją regionalną wspierającą kluczowe krajowe i regionalne projekty inwestycyjne w regionie Nilu i poza nim. Najważniejsze w jego działalności jest opracowywanie studiów wykonalności poszczególnych projektów, wspieranie koordynacji projektów regionalnych, opracowywanie aspektów środowiskowych inwestycji, zarządzanie finansami i zamówieniami, a także monitorowanie i ewaluacja oparta na wynikach. Aktywność NELSAP-CU jest dość intensywna w porównaniu z Regionalnym Biurem Technicznym Wschodniego Nilu, co jest skutkiem wcześniejszych inicjatyw i współpracy między państwami regionu. Według danych NBI NELSAP-CU zmobilizował środki finansowe na realizację swoich projektów w wysokości ponad jednego miliarda dolarów pochodzących z różnych źródeł, między innymi Banku Światowego, Unii Europejskiej i innych programów kierowanych przez państwa wysokorozwinięte.

Jednym z projektów, którego podstawy przygotował NELSAP-CU, jest budowa od 2020 roku hydroelektrowni Rusumo Falls. Projekt ten ma charakter regionalny i jest wspólnie realizowany przez rządy Republiki

¹⁴¹ Strona oficjalna NELSAP UE, źródło internet: https://nelsap.nilebasin.org/images/docs/NELSAP%20Program%20Brief_March%2014,%202016.pdf, [dostęp: 20.08.2025].

¹⁴² Informacja za: Nile Basin Initiative Nile Equatorial Lakes Subsidiary Action Program (NELSAP), źródło internet: https://nelsap.nilebasin.org/images/docs/NELSAP%20Program%20Brief_March%2014,%202016.pdf, [dostęp: 10.09.2025].

Burundi, Republiki Rwandy i Zjednoczonej Republiki Tanzanii za pośrednictwem spółki Rusumo Power Company (RPCL), będącej ich wspólną własnością. Trzeba podkreślić, że nie jest to zupełnie nowa inicjatywa, gdyż planowano ją już w latach osiemdziesiątych w ramach KBO, ale z powodu braku środków i trudnej sytuacji politycznej nie udało się jej zrealizować. Założenia dotyczące wspólnej inwestycji i decyzja o realizacji zostały podpisane przez trzy rządy na mocy Porozumienia Trójstronnego 16 lutego 2012 roku¹⁴³. Projekt jest zlokalizowany w pobliżu wodospadów Rusumo, na wspólnej granicy Rwandy i Tanzanii, nad rzeką Kagera i składa się z kilku komponentów. Elektrownia znajduje się w całości po południowej stronie rzeki Kagera w Tanzanii, a podstacja po północnej stronie rzeki w Rwandzie. Dokładna lokalizacja nowej elektrowni wodnej znajduje się około dwóch kilometrów w dół rzeki od ujścia rzek Ruwubu i Kagera, na granicy Rwandy i Tanzanii¹⁴⁴. W ramach Regionalnego Projektu Hydroelektrycznego Rusumo NELSAP-CU na wniosek spółki Rusumo Power Company Limited wykonał szereg zadań w jej imieniu. Obejmowały one głównie zarządzanie finansami projektu oraz oferowanie usług zaopatrzeniowych. Budowa elektrowni i niezbędnych sieci przesyłowych planowo miała być ukończona w 2019 roku, ale pojawiły się opóźnienia, w tym z powodu pandemii COVID-19. Ostatecznie hydroelektrownia została oficjalnie otwarta w 2025 roku.

NELSAP koordynuje także inicjatywy dotyczące zaopatrzenia w wodę państw obszaru jezior równikowych. Często przypomina się, że początkowo to właśnie dbałość o zaopatrzenie w wodę było jego głównym zadaniem¹⁴⁵. Trzeba pamiętać, iż woda na tym obszarze jest bardzo zanieczyszczona, co jest spowodowane głównie działaniami człowieka. Właściwie już od lat sześćdziesiątych alarmowano o pogarszającym się stanie wód Jeziora Wiktorii związanym z budową elektrowni Owen Falls i podniesieniem się ich poziomu¹⁴⁶. Obecnie jakość wody i zdrowie ekosystemu w jeziorze nadal są zagrożone, gdyż wpływają tam szkodliwe dla środowiska substancje pochodzące ze wszystkich krajów z nim graniczących. Dopływy z samej tylko Ugandy doprowadzają do zbiornika znaczne

143 I. Dombrowsky et al, *International and local benefit sharing in hydropower projects on shared rivers: the Ruzizi III and Rusumo Falls cases*, Water Policy 2014, nr 16, s.1092.

144 Hydronews No. 31/2017, źródło internet: <https://www.andritz.com/resource/blob/242294/7a5c119938a0b2d98518a536c6444dc0/07-fusumo-falls-burundi-rwanda-tanzania-data.pdf>, [dostęp: 10.08.2025].

145 H. Knaepen, B. Byiers, *op. cit.*, s. 9.

146 K. J. Sene, D. T. Plinstone, *A review and update of the hydrology of Lake Victoria in East Africa*, „Hydrological Sciences Journal” 1994, nr 39, s. 47.

ilości surowych lub niewłaściwie oczyszczonych odpadów z gospodarstw domowych, przemysłu i farmacji, szczególnie z miast Kampali, Entebbe i Jinja¹⁴⁷. Ponadto do jeziora spływają ścieki rolnicze, takie jak pestycydy stosowane na farmach kwiatowych, plantacjach trzciny cukrowej i herbaty. Mokrada dookoła jeziora także są zdegradowane, gdyż stopniowo zamieniano je w obszary osadnicze, wybudowano drogi, rozwinięto rolnictwo i zakłady przemysłowe, co uniemożliwiło pełnienie przez nie naturalnej funkcji oczyszczania wody trafiającej do jeziora. Co więcej, obszar ten dotknęły zmiany klimatyczne – wydłużyły się pory suche, a nieprzewidywalne opady deszczu w państwach położonych nad jeziorem zwiększyły spływ szkodliwych substancji ze źródeł zasilających zbiornik oraz podniosły poziom wód jeziora. Wzrosła także temperatura samej wody, co przyczyniło się do spadku poziomu tlenu rozpuszczonego w jeziorze. Pomimo tego, że jezioro jest jednym z największych rezerwuarów słodkiej wody na świecie¹⁴⁸, to ludziom zamieszkującym w tej okolicy brakuje wody pitnej zdanej do spożycia.

Innym programem energetycznym rozwijanym przez NELSAP-CU jest Projekt Połączenia Energetycznego Sudanu Południowego i Ugandy (SUPIP). Jest on współfinansowany przez wiele międzynarodowych instytucji i ma na celu przyłączenie Sudanu Południowego do Wspólnoty Energetycznej Afryki Wschodniej (EAPP). W ramach tej inicjatywy Sudan Południowy będzie mógł importować niedrogą energię elektryczną z Ugandy, co pomoże rozwiązać problem poważnego deficytu energii w Sudanie Południowym, zmniejszy uzależnienie społeczności lokalnych od generatorów diesla oraz wypromuje regionalny handel energią. Jest to o tyle ważne, że wskaźnik dostępu do energii elektrycznej w Sudanie w 2022 roku wyniósł 8,4% dla 11,09 miliona mieszkańców i jest najniższy na świecie. W Ugandzie, według Banku Światowego, dostęp do energii elektrycznej w 2022 roku wyniósł 47,1% dla 48,5 miliona mieszkańców¹⁴⁹, a będzie zwiększony po otwarciu elektrowni Rusumo Falls. Projekt SUPIP polega na budowie sieci przesyłowych między Ugandą

147 B. Nalumenya et al., *Assessing the Potential Impacts of Contaminants on the Water Quality of Lake Victoria: Two Case Studies in Uganda*, „Sustainability” 2024, nr 16 (20), s. 2.

148 M. T. Nakkazi et al., *Linking land use and precipitation changes to water quality changes in Lake Victoria using earth observation data*, „Environmental Monitoring and Assessment” 2024, s. 1104.

149 Y. Kemp, 17.02.2025, *Uganda-South Sudan energy project to increase electricity supply*, ESI – Africa, źródło internet: <https://www.esi-africa.com/industry-sectors/transmission-and-distribution/uganda-south-sudan-energy-project-to-increase-electricity-supply/>, [dostęp: 28.08.2025].

a Sudanem Południowym oraz magazynów energii. Na razie jeszcze nie określono, jak długo będzie trwała jego realizacja, choć szacuje się, że inwestycja powinna się zakończyć w 2029 roku.

NELSAP-CU w ramach Programu Inwestycyjnego na Rzecz Jezior Równikowych Nilu (NELIP) koordynuje działania państw członkowskich dorzecza Nilu w zakresie prowadzenia różnych inwestycji. NELSAP-CU współpracuje z Komisją Dorzecza Jeziora Wiktorii¹⁵⁰ przy realizacji programów i planów krajowych obejmujących między innymi ochronę środowiska. Zamierza także wspomóc państwa regionu w zakresie produkcji rybnej, rozbudowy systemów nawadniających oraz wdrażać projekty poprawy warunków życia na obszarach wiejskich. Należy przyznać, że choć oficjalnie znane są założenia programów przygotowywanych przez NELSAP-CU, to nadal daleko jest do realizacji wielu z nich. Do zwiększenia wysiłków na rzecz ochrony środowiska w regionie jezior równikowych wzywa także Bank Światowy, gdyż stan wody zaczyna zagrażać zdrowiu ludzi i zwierząt tam zamieszkujących¹⁵¹.

Dorzecze wschodniego Nilu obejmuje około 2 695 300 kilometrów kwadratowych, z czego główny Nil zajmuje 44%, a Abbay, Baro-Akobo-Sobat i Tekeze-Atbara łącznie pokrywają pozostałą część powierzchni. Regionalne Biuro Techniczne Wschodniego Nilu (ENTRO) zostało utworzone przez Radę Ministrów Wschodniego Nilu (dalej: ENCOM) w 2002 roku w celu wspierania współpracy w zakresie rozwoju zasobów wodnych w kontekście Planu Działań Pomocniczych dla Wschodniego Nilu (dalej: ENSAP). ENSAP to program inwestycyjny, który współfinansuje działania mające na celu zwalczanie ubóstwa, wzrost gospodarczy i odwrócenie degradacji środowiska. Jego zarządzaniem zajmuje się ENCOM. Fundusze na przygotowanie projektu pochodzą zazwyczaj z grantów Banku Światowego, Afrykańskiego Banku Rozwoju oraz rządów Kanady, Francji, Norwegii, Holandii i Japonii.

Rada Ministrów Wschodniego Nilu jest inicjatywą podjętą w okresie tworzenia NBI (1999). Do jej zadań należy przede wszystkim promowanie współpracy i podejmowanie wspólnych projektów na rzecz wykorzystania Nilu Błękitnego. Inicjatywa ta, pomimo wielu trudności,

150 Komisję ustanowiono na mocy art. 114 (2) (b) (vi) Traktatu EAC, art. 33 Protokołu w sprawie zrównoważonego rozwoju dorzecza Jeziora Wiktorii (2003) i sekcji 3 Ustawy o Komisji dorzecza Jeziora Wiktorii (2022). Informacje za: źródło internet: <https://www.lvbcom.org/about-us/#overview>, [dostęp: 28.08.2025].

151 Improving Water Quality in Victoria Lake Basin, CIWA Learning Group Notes, The World Bank, czerwiec 2022.

kontynuuje swoją działalność. Wspomnieć należy, że jej spotkania zostały zawieszono po 2011 roku, gdy państwa górnego Nilu – wbrew stanowisku Egiptu i Sudanu – podpisały CFA, a zaraz potem Etiopia ogłosiła budowę GERD. Egipt i Sudan zamroziły na pewien czas członkostwo w NBI i ENTRO, traktując to jako taktykę przeciwdziałania podjętym inicjatywom; Etiopia przez pewien czas pozostawała jedynym aktywnym członkiem ENTRO. Chociaż Sudan szybko powrócił do współpracy¹⁵², to jednak przyszłość programu i realizacja projektów stała pod znakiem zapytania¹⁵³. Spotkanie, które odbyło się po trzech latach od zawieszenia współpracy, 30 stycznia 2014 roku w Debrezeit w Etiopii, zgromadziło przedstawicieli Etiopii, Sudanu i Republiki Sudanu Południowego. Egipt ponownie pojawił się dopiero gdy postanowiono podpisać trójstronną deklarację w 2015 roku.

Regionalne Biuro Techniczne Wschodniego Nilu ma siedzibę w Addis Abebie w Etiopii i obecnie zrzesza: Egipt, Etiopię, Sudan Południowy i Sudan. Jest ono formalnym organem ENCOM i zapewnia mu wsparcie Sekretariatu, a od 2013 roku realizuje także założenia polityki ENSAP¹⁵⁴. Formalnie ENTRO jest regionalną organizacją techniczną wspierająca wspólne zarządzanie i rozwój zasobów wodnych Wschodniego Nilu. Zakres jego działań obejmuje kilka obszarów, takich jak: planowanie i zarządzanie zasobami wodnymi (w tym modelowanie); nawadnianie i melioracja; przygotowanie na wypadek powodzi i suszy; prognozowanie i systemy wczesnego ostrzegania; rozwój i zarządzanie zlewniami; połączenia energetyczne i handel energią; bezpieczeństwo zapór; skoordynowane działanie kaskady zapór; rozwój społeczny, media i komunikacja. Aktualne obszary zainteresowania to: promocja zasobów wodnych; promocja zarządzania zasobami wodnymi i planowania; przeciwdziałanie zmianom klimatu; odporność i ułatwianie współpracy poprzez promowanie dialogu, konsultacji i budowania konsensusu. Jak dotąd ENTRO przygotowało i wdrożyło trzy plany strategiczne: projekt IDEN (2006–2011) odnoszący się do zintegrowanego rozwoju Wschodniego Nilu, projekt NCORE

¹⁵² R. Tawfik, *Beyond the River: Elite Perceptions and Regional Cooperation in the Eastern Nile Basin*, *Water Alternatives* 2022, nr 12 (2), s. 666.

¹⁵³ G. Ayferam Endaylalu, *Counter Hydro Hegemony Mechanisms and Their Roles in the Eastern Nile Basin*, *International Affairs and Global Strategy* 2019, nr 69, s. 23.

¹⁵⁴ NBI Environmental and Social Policy, czerwiec 2013, s. ii, źródło internet: https://nilebasin.org/sites/default/files/2024-04/Environmental%20and%20Social%20Policy_0.pdf [dostęp 12.07.2025].

+ GIZ/UE (2012–2016) wspierający dostęp do energii elektrycznej¹⁵⁵ i jego kontynuację NCORE + GIZ/UE/NCRP (2017–2022). Aktualny plan strategiczny na lata 2022–2027 obejmuje cele polegające na poprawie zarządzania zasobami wodnymi, zwiększenie bezpieczeństwa wodnego oraz energetycznego i żywnościowego w dorzeczu Wschodniego Nilu. W tym ogólnym stwierdzeniu zawiera się usprawnienie skoordynowanego działania zapór kaskadowych, zwiększenie produkcji energii wodnej i rozbudowa sieci przesyłowych, wsparcie rolnictwa nawadnianego i rewitalizacji zlewni, poprawa jakości wody i zarządzania nią, a także wzmocnienie zrównoważonego rozwoju środowiska i adaptacji do zmian klimatu w regionie¹⁵⁶. ENTRO posiada własny budżet operacyjny finansowany przez rządy państw członkowskich oraz za pośrednictwem różnych programów pomocowych.

Pomimo wielu kłopotów ENTRO udało się osiągnąć dość znaczące sukcesy. Pierwszym z nich jest Projekt Tana-Beles zlokalizowany w regionie Amhara w Etiopii. Jego realizacja rozpoczęła się w 2011 roku, a jego celem było przeprowadzenie pilotażowego projektu rekultywacji zdegradowanych terenów poprzez ochronę wody i gleby. Znaczną ilość czasu poświęcono na przygotowanie projektu, szkolenia, warsztaty i wizyty studyjne zarówno w regionie, jak i w państwach mierzących się z podobnymi wyzwaniami. Projekt obejmuje także element wsparcia źródeł utrzymania, w tym świadczenie usług socjalnych (na przykład usług zdrowotnych i dostępu do czystej wody pitnej, co znacznie zmniejsza występowanie chorób przenoszonych przez wodę w społeczności) oraz wprowadzenie działań generujących dochód. W projekt bardzo energicznie włączyli się młodzi ludzie, powołując stowarzyszenie, które stało się platformą do pozyskiwania kredytów na działalność gospodarczą. Cała lokalna społeczność została zaangażowana w procesy monitorowania i oceny, co wzmocniło jej poczucie odpowiedzialności za jakość środowiska. Na obszarach objętych programem dość szybko zauważono korzystne zmiany, takie jak zmniejszenie erozji gleby oraz wzrost jej żyzności, zwiększenie plonów, rekultywacja gruntów i zmniejszenie sedymentacji. Bardzo korzystne okazało się wprowadzenie zakazu wypasu bydła na gruntach rolnych, ponieważ zwierzęta często niszczą plony i żyzność gleby. W 2014 roku władze prowincji wprowadziły Ustawę o Zlewniach Społecznościowych, a także

155 The Nile Story 15 Years of Nile Cooperation: Making an Impact, Dokument wydany przez NBI, s. 63, źródło internet, https://www.ciwaprogram.org/wp-content/uploads/The_Nile_story_making_an_impact_v2.pdf [dostęp: 12.07.2025].

156 Źródło internet: <https://nilebasin.org/sites/default/files/2024-07/ENTRO%20introduction.pdf> [dostęp: 15.08.2025].

rozszerzyły zasięg działania programu pilotażowego na inne prowincje, co przyniosło korzyści tysiącom rolników¹⁵⁷.

Drugim projektem przyczyniającym się do poprawy bezpieczeństwa w regionie jest EN-FFEW. Praca w ramach tego projektu jest prowadzona bez przerwy od 2010 roku w każdym sezonie powodziowym (czerwiec–wrzesień). Poprzez szybkie przekazywanie informacji pogodowych FFEW pomógł krajom wschodniego Nilu w zmniejszeniu liczby ofiar śmiertelnych i strat materialnych w rejonie jeziora Tana (Nil Błękitny–Etiopia), Nilu Błękitnego–Nilu Głównego (Sudan), Baro-Akobo-Sobat (BAS) oraz innych zlewni narażonych na powódzie. Działalność FFEW wzmocniła biura krajowe i znacząco zmniejszyła ryzyko powodzi dla 2,2 miliona mieszkańców regionu. Podczas wdrażania i stosowania systemu FFEW ujawniły się nowe problemy, co przyczyniło się do wprowadzenia pewnych usprawnień, do których należy przede wszystkim rozszerzenie zasięgu obszarów zagrożonych powodzią, na przykład części Sudanu Południowego z dorzeczem BAS oraz dorzecza Tekeze-Setit-Atbara (TSA) w Etiopii i Sudanie¹⁵⁸.

3.2. Kryzys wywołany budową Wielkiej Zapory Odrodzenia Etiopii

W 2011 roku Etiopia ogłosiła budowę Wielkiej Zapory Odrodzenia Etiopii (GERD). Projekt zakładał generowanie sześciu tysięcy megawatów energii wodnej, przez co tama miała się stać największą elektrownią wodną w Afryce. Naturalnie zapowiedź Etiopii natychmiast wywołała napięcie i spory dyplomatyczne z Egiptem oraz do pewnego stopnia z Sudanem¹⁵⁹. Biorąc pod uwagę ogromne korzyści, jakie niosła ze sobą GERD, Sudan stopniowo zmieniał swoje stanowisko i w ograniczonym zakresie zaczął wspierać budowę¹⁶⁰. Niektóre groźby wyrażane przez Egipt zaraz po deklaracji Etiopii wywarły trwały wpływ na stosunki między oboma państwami, zwłaszcza że rząd w Kairze obawiał się ograniczenia ilości wody wpływającej do jeziora Namera z Nilu Błękitnego. „(S)trach, że ci, którzy

157 The Nile Story 15..., s. 49.

158 G. Kelem, *WRF-UEMS Model installation and configuration. Step by Step Guide in Eastern Nile Technical Regional Office (ENTRO) cloud server*, Addis Abeba, sierpień 2020, s. 1.

159 A. Almesafri et al., *Waters of Contention: The GERD and Its Impact on Nile Basin Cooperation and Conflict*, „Water” 2024, s. 7.

160 F. Caruso, *Ethiopia's Grand Renaissance Dam. The Law, History, Politics and Geopolitics behind Africa's Largest Hydropower Project*, Istituto Affari Internazionali 2022, s. 2.

żyją w górze rzeki, mogą decydować o życiu tych, którzy żyją w dole rzeki”¹⁶¹ zdaje się dominować wszelkie próby negocjacji. Stopniowo, po zmudnych rokowaniach, Egipt zdawał się zmieniać swoje nastawienie i nawet do pewnego stopnia zaakceptował budowę zapory. 23 marca 2015 roku Egipt, Sudan i Etiopia podpisały Porozumienie w sprawie deklaracji zasad (DoP)¹⁶² dotyczące GERD. Brak jednoznacznego zdefiniowania korzyści wynikających z budowy zapory i elektrowni okazały się jednak dość szybko przeszkodą trudną do przezwyciężenia, tym bardziej że strony porozumienia nie chciały uelastyczyć swoich stanowisk. Założenia DoP ostatecznie nie zostały zrealizowane, gdyż strony nawzajem oskarżały się o działanie w złej wierze i naruszanie zasad deklaracji.

Etiopia ze względu na swoje położenie – w przeciwieństwie do północnych sąsiadów – ma korzystniejszą sytuację hydrologiczną. Rzeki przez nią płynące są teoretycznie w stanie zaopatrywać prowincje etiopskie w wodę, brakuje jednak instalacji umożliwiających jej magazynowanie. Przez lata, pomimo wielu badań prowadzonych zarówno przez rząd, jak i organizacje międzynarodowe nie wykorzystano także potencjału rzeczno-geograficznego i ukształtowania terenu sprzyjającego budowaniu hydroelektrowni. Według różnych ocen z powodu słabej infrastruktury Etiopia zużywa nie więcej 1% wody z Nilu Błękitnego¹⁶³, a do niedawna ponad 80% ludności nie miała stałego dostępu do elektryczności. Poziom Nilu i system rzek go zasilających na terytorium Sudanu i Egiptu jest ściśle uzależniony od okresowych opadów na terytorium Etiopii¹⁶⁴, co prowadzi do nieustannego zagrożenia suszą i powodzią. Projekt Etiopskiej Wielkiej Tamy Odrodzenia, którego realizacja rozpoczęła się w 2011 roku, ma za zadanie w znaczącym stopniu polepszyć sytuację kraju, rozwiązując nie tylko problemy samego państwa, ale także uczynić z niego jednego z największych producentów energii elektrycznej w Afryce¹⁶⁵.

Pomimo zapowiedzi ujawnienie szczegółów dotyczących budowy GERD było sporym wstrząsem dla Sudanu i Egiptu. Zapora zgodnie

161 D. Z. Mekonnen, *op. cit.*, s. 423.

162 Agreement on Declaration of Principles between The Arab Republic of Egypt, The Federal Democratic Republic of Ethiopia and The Republic of the Sudan on The Grand Ethiopian Renaissance Dam Project (GERDP), Chartum 23.03.2015, źródło internet: chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglcfindmkaj/https://www.internationalwaterlaw.org/documents/regionaldocs/Final_Nile_Agreement_23_March_2015.pdf. [dostęp: 10.06.2025].

163 L. A. Laudicina, *op. cit.*, s. 242.

164 Opady mają miejsce dwa razy do roku. Podczas marca i kwietnia występuje tzw. krótka pora deszczowa, a bardziej obfita trwa zazwyczaj od maja do października.

165 B. G. Habteyes et al., *Mutually beneficial and sustainable management of Ethiopian and Egyptian dams in the Nile Basin*, „Journal of Hydrology” 2015, nr 529, s. 1236.

z planami miała powstać około 400 kilometrów od stolicy Addis Abeba w dolnym odcinku Nilu Błękitnego, nie więcej niż 20 kilometrów od granicy z Sudanem. Zapora miała mieć wysokość 150 metrów i dzięki tej przegrodzie o długości niemal dwóch kilometrów miał powstać zbiornik o pojemności 63 kilometrów sześciennych wody. Elektrownia będąca częścią projektu ma wytwarzać prąd o mocy pięciu tysięcy megawatów, co czyniłoby ją największą w Afryce hydroelektrownią, a bodajże czwartą na świecie pod względem produkcji energii¹⁶⁶. Korzystać z jej możliwości miałyby sama Etiopia oraz Sudan, Kenia, Somalia i Dżibuti.

Realizacja tego projektu była bezpośrednim skutkiem lekceważenia stanowiska rządu odnośnie do wcześniejszych porozumień. Rząd Etiopii konsekwentnie deklarował, iż kwestia korzystania z Nilu jest otwarta, a umowa z 1959 roku nie wiąże go i w związku z tym, mając na celu polepszenie swojego dobrobytu, ma prawo podejmować prace hydrologiczne na Nilu Błękitnym. Jednocześnie zapewniano, że nie naruszy to dostępu do wody państwom położonym w dolnym biegu rzeki. Z powodów politycznych prace nad planem budowy GERD zostały utajnione w początkowej fazie projektu, a dopiero później poinformowano społeczność międzynarodową i rozpoczęto akcję informacyjną skierowaną do własnych obywateli. Przyczynić się to miało do traktowania GERD jako wielkiej sprawy narodowej, mającej służyć polepszeniu warunków życia wszystkich. Przeprowadzono także powszechną zbiórkę funduszy, która zakończyła się wielkim sukcesem¹⁶⁷. Łącznie koszt zapory i infrastruktury wynosi około pięciu miliardów dolarów pochodzących od obywateli, pozostałe środki to dopłaty rządowe oraz pożyczka udzielona przez Chiny. Za realizację projektu odpowiedzialne są firmy europejskie i chińskie.

Informacja o rozpoczęciu planu została upubliczniona w 2011 roku, co nie było przypadkowe, gdyż rząd Etiopii pomimo niekorzystnej sytuacji wewnętrznej dostrzegł szansę na realizację projektu w dokonującym się podziale Sudanu i osłabieniu Egiptu w wyniku arabskiej wiosny. Pierwsze międzynarodowe oceny założeń podjęto dopiero w 2013 roku i to w szerszym gronie w ramach NBI, ale do ich wyniku właściwie żadna ze stron – z wyjątkiem Etiopii – nie odnosiła się poważnie¹⁶⁸, licząc na

¹⁶⁶ J. Kalpakian, *op. cit.*, s. 50.

¹⁶⁷ Informacje za oficjalną stroną ONZ: K. Ighobor, B. Bafana, *Financing Africa's massive projects*, 5.12.2014, United Nations, Africa Renewal, źródło internet: <https://www.un.org/africarenewal/magazine/december-2014/financing-africa%E2%80%99s-massive-projects> [dostęp: 10.05.2021].

¹⁶⁸ International Panel of Experts (IPOE) on Grand Ethiopian Renaissance Dam Project, Final Report, Addis Ababa Ethiopia, 31.05.2013, źródło internet: <https://www.scidev.net/>

zaistnienie zewnętrznych przeszkód uniemożliwiających realizację celu. Dysponując ekspertyzami przedstawionymi przez Etiopię, specjaliści z dziesięciu państw doliny Nilu wykazali, że budowa GERD w przyszłości nie będzie miała wyraźnie niekorzystnych skutków dla państw dolnego biegu rzeki¹⁶⁹.

Reakcja Sudanu i Egiptu była jednak negatywna, choć oba państwa nie prezentowały jednolitego frontu. Początkowo Sudan reagował w sposób dość umiarkowany, wyrażając swoje obawy¹⁷⁰, tym bardziej że Etiopia zapewniała, że nowa zaporą i elektrownia będą dla niego korzystne, a ilość wody przepływającej przez tamę będzie co najmniej wystarczająca dla sudańskich tam (zwłaszcza Roseires Dam położonej około 115 kilometrów od GERD) i nie wpłynie na ilość produkowanej przez nie energii elektrycznej. Dodatkowym atutem miało być ograniczenie zagrożenia powodziowego oraz korzystny kontrakt na energię elektryczną. Sudan, choć poparł rezolucję potępiającą działania Etiopii przyjętą na forum Ligi Państw Arabskich i zaproponowaną przez Egipt, to nie był aż tak stanowczy jak Kair w swoich wystąpieniach¹⁷¹. Rząd w Chartumie zauważył zmianę sytuacji w regionie, choć stosunki z Egiptem i popieranie jego stanowiska w sprawie Nilu nie zawsze były dla niego korzystne¹⁷². Był to sukces etiopskiej dyplomacji, która mocno zaangażowała się w negocjacje dotyczące ustanowienia jasnych zasad współpracy w dorzeczu Nilu w ramach NBI, co doprowadziło do swoistej izolacji Egiptu¹⁷³.

Egipt zareagował w sposób dla siebie charakterystyczny w odniesieniu do spraw dotyczących Nilu, czyli zarzucił Etiopii łamanie prawa międzynarodowego i umowy z 1959 roku oraz naruszenie historycznych praw Egiptu¹⁷⁴. Kraj ten budowę GERD traktował jako akt wrogi i bezprawny¹⁷⁵. Mówiono wprost o możliwości podjęcia działań zbrojnych przeciwko Etiopii, a nawet stworzono specjalne oddziały, które przygotowywano

wp-content/uploads/site_assets/docs/international_panel_of_experts_for_ethiopian_renaissance_dam_final_report.pdf, [dostęp: 10.05.2020].

169 D. R. Olanya, *op. cit.*, s. 42.

170 M. E. Tekuya, *op. cit.*, s. 332.

171 Arab League adopts resolution supporting Egypt, Sudan in GERD talks, Daily News, źródło internet: <https://dailynewsegypt.com/2020/06/24/arab-league-adopts-resolution-supporting-egypt-sudan-in-gerd-talks/> [dostęp: 30.05.2021].

172 J. Kalpakian, *op. cit.*, s. 42.

173 *Ibidem*, s. 46.

174 Z. Mengesha, *op. cit.*, s. 300.

175 W 2013 r. wręcz namawiano do podjęcia wszelkich możliwych nieprzyjaznych kroków: ekonomicznych i politycznych, aby zniwelować zagrożenie wynikające z budowy ogromnej tamy i zbiornika wodnego. C. Richards, *op. cit.*, s. 16.

do walk w dżungli¹⁷⁶. W 2015 roku pojawiła się nadzieja, że impas zostanie rozwiązany. Strony miały rzetelnie informować o postępach projektu, unikać sytuacji, w których mogłyby zaistnieć szkody po stronie jednego z państw sygnatariuszy, a spory miano rozstrzygać pokojowo. Partnerzy zakładali także, że wspólnie będą monitorować napelnianie tamy.

Pomimo tych uzgodnień w wyniku zabiegów Egiptu do mediacji włączyły się USA i Bank Światowy, ale ich zaangażowanie nie przyniosło skutku¹⁷⁷. Żądania Egiptu były trudne do przyjęcia: domagał się, aby Etiopia ograniczyła swój projekt tylko do budowy elektrowni, a zrezygnowała z poboru wody w celach irygacyjnych, co spotkało się z natychmiastowym sprzeciwem¹⁷⁸. W spory wokół GERD zaangażowane były też Liga Państw Arabskich ONZ i Unia Afrykańska, co nie powstrzymało realizacji projektu. Rozwojem sytuacji w regionie bezpośrednio zainteresowana jest także Unia Europejska, gdyż jej programy pomocowe obejmują region państw będących w sporze¹⁷⁹. Jednak nie zajmuje ona określonego stanowiska, a jedynie stara się pomóc stronom w osiągnięciu kompromisu. Opinia międzynarodowa także angażuje się w spór, a USA za pierwszej prezydentury Donalda Trumpa wyraźnie popierały Egipt, czemu sam prezydent dał wyraz w 2020 roku¹⁸⁰. Wywołało to konsternację i przyczyniło się do wzmocnienia ochrony wojskowej budowy GERD, zwłaszcza przestrzeni powietrznej w tym regionie¹⁸¹. W maju 2021 roku w Afryce Wschodniej przebywał wysłannik USA, który namawiał strony do ponownego podjęcia dialogu w ramach Unii Afrykańskiej i spotkał się z przedstawicielami wszystkich stron konfliktu¹⁸². W lipcu 2025 roku prezydent Trump ponownie zachęcał do szybkiego rozwiązania sporu,

¹⁷⁶ J. D. Azarva, *op. cit.*, s. 497.

¹⁷⁷ Opis zaangażowania USA można znaleźć m.in.: marzec 2020, źródło internet: <https://www.dw.com/en/trouble-as-trump-dives-into-the-dispute-over-ethiopia-nile-mega-dam/a-52663126>, [dostęp: 1.05.2021].

¹⁷⁸ Guterres encourages Member States to reach agreement over Ethiopian Nile dam project, źródło internet: <https://news.un.org/en/story/2020/05/1064452>, [dostęp: 4.05.2021].

¹⁷⁹ Są to tzw. Partnerstwo Południowe i Róg Afryki.

¹⁸⁰ S. Mohyeldeen, *The Dam That Broke Open an Ethiopia-Egypt Dispute*, Carnegie Middle East Center, luty 2021, s. 1.

¹⁸¹ Ethiopia Blasts Trump Remark That Egypt Will “Blow Up” Dam, VOA 25.10.2020., źródło internet: https://www.voanews.com/a/africa_ethiopia-blasts-trump-remark-egypt-will-blow-dam/6197560.html, [dostęp: 15.08.2025].

¹⁸² S. El-Sheikh, *Washington calls for resumption of GERD talks*, Politico 16.05.2021, źródło internet: <https://dailynewsegypt.com/2021/05/16/washington-calls-for-resumption-of-gerd-talks/>, [dostęp: 30.05.2021].

ale brak jest danych potwierdzających, aby podjęto jakiegokolwiek działania¹⁸³. Nie zmieniło to w żaden sposób harmonogramu prac i zgodnie z zapowiedzią od 2021 roku Etiopia rozpoczęła napełnianie zbiornika, co – jak należy zauważyć – nie doprowadziło do dramatycznego zmniejszenia ilości wody dopływającej do Sudanu i do Jeziora Nasera. Szacuje się jednak, że działania Etiopii (intensywne napełnianie tamy przez planowanych pięć lat) mogą w dalszej perspektywie doprowadzić do zmniejszenia dostaw wody do Egiptu i Sudanu nawet o 25% rocznie¹⁸⁴. Sudan obawiał się w związku z tym o pełną sprawność swoich instalacji energetycznych, to samo dotyczyło Egiptu i Zapory Asuańskiej¹⁸⁵. Nic takiego jednak się nie stało.

Etiopia, chcąc nieco uspokoić nastroje wśród sąsiadów, zaprosiła ich przedstawicieli do obserwowania procesu napełniania zbiornika i umożliwiła im dostęp do danych hydrologicznych. Inicjatywa odniosła skutek odwrotny od zamierzonego, gdyż Kair i Chartum zdecydowanie odmówiły współpracy w jakiegokolwiek formie. Rozpoczęły nawet wspólne szkolenia wojskowe i zagroziły interwencją wojskową¹⁸⁶. Działań tych nie można uznać za w pełni odpowiedzialne, gdyż już na ówczesnym etapie napełniania zbiornika zniszczenie zapory doprowadziłoby do katastrofalnych strat w Sudanie i Etiopii¹⁸⁷. Zlecono jednak ekspertyzy dotyczące ewentualnych skutków zniszczenia zapory, podkreślając w nich negatywne skutki dla Sudanu (Zapora Asuańska miała wytrzymać napór wody przy założeniu, że sudańskie tamy spełnią swoją funkcję¹⁸⁸). Dodatkowym zagrożeniem dla Etiopii jest podpisanie przez Egipt i Somalię w sierpniu 2024 roku paktu obronnego mającego na celu wzmocnienie współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa między oboma państwami, co

183 Is Trump taking sides in Nile dam dispute?, 18.07.2025., źródło internet: <https://ap-news.net/nile-dam-politics-heats-up-as-trump-involved/>, [dostęp: 22.08.2025].

184 Niebezpieczeństwo ograniczenia dostaw wody podczas napełniania tamy stanowiło główny przedmiot sporu, Y. Chen et al., *Reservoir-Induced Land Deformation: Case Study from the Grand Ethiopian Renaissance Dam*, *Remote Sens*, 2021, 13 (5), s. 2, źródło internet: <https://www.mdpi.com/2072-4292/13/5/874>, [dostęp: 12.04.2021].

185 Patrz szerzej: N. Abdelazim, H. Bekhit, M. Nasr Allam, *Operation of the Grand Ethiopian Renaissance Dam: Potential Risks and Mitigation Measures*, *Journal of Water Management Modeling* 2020, s. 1–8, źródło internet: <https://www.chijournal.org/C469>, [dostęp: 4.06.2021].

186 A. Kalabalik, *Egypt, Sudan hold 'Nile Eagles 2' joint air exercise. Troops conduct joint sorties to attack hostile targets, says statement*, 1.04.2021, źródło internet: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/egypt-sudan-hold-nile-eagles-2-joint-air-exercise/2194661>, [dostęp: 20.05.2021].

187 S. Mohyeldeen, *op. cit.*, s. 1.

188 M. Rami Mahmoud, H. Fahmy, L. A. Garcia, *Potential impacts of failure of the Grand Ethiopian Renaissance Dam on downstream countries*, „*Journal of Flood Risk Management*” 2022, s. 10.

określa się mianem „historycznego porozumienia”¹⁸⁹. Egipt wyraźnie dąży do osłabienia pozycji Etiopii w regionie¹⁹⁰, angażując się bezpośrednio w konflikt w niestabilnym politycznie państwie¹⁹¹.

Otwarcie GERD nastąpiło 9 września 2025 roku¹⁹². Jest to największa elektrownia wodna w Afryce i siódma co do wielkości na świecie. Ma długość blisko dwóch kilometrów, wysokość sięgającą nawet 170 metrów i głębokość ponad 100 metrów. Zapora może zgromadzić 74 miliardy metrów sześciennych wody, która po przekształceniu w energię elektryczną w dużej mierze jest w stanie pokryć potrzeby Etiopii i krajów sąsiednich. Powstałe jezioro jest już większe od Londynu i sięga niemal 250 kilometrów (155 mil) w górę rzeki¹⁹³.

Etiopia ostatecznie zdecydowała się na strategię rozbudowy „energii wodnej” na Nilu Błękitnym, a nie na „strategię nawadniania”, co było dobrą wiadomością dla Egiptu i Sudanu, ponieważ energia wodna oznacza niewielki pobór wody, choć wiąże się jednocześnie z potencjalnymi negatywnymi skutkami dla Egiptu, jeśli nie będzie ostrożnie zarządzana. Egipt nadal żywi obawy dotyczące dostępu do wody w okresach przedłużającej się suszy, tym bardziej że już teraz zmagają się z niedoborami,

189 M. Dhaysane, *Somalia, Egypt sign defense pact to bolster security cooperation* 14.08.2024. Na mocy tego paktu Egipt planuje wysłać do Somalii do 10 tysięcy żołnierzy w ramach nowej misji pokojowej pod dowództwem Unii Afrykańskiej, co oznacza pierwsze znaczące zaangażowanie wojskowe Egiptu w regionie od początku lat 60. XX wieku. Obawy, że pakt ten zostanie wykorzystany przeciwko Etiopii są znaczące, tym bardziej że może doprowadzić do próby destabilizacji w regionie i prób ingerencji w jej sprawy wewnętrzne, a nawet dążenie do zniszczenia GERD z łądu, źródło internet: <https://www.aa.com.tr/en/africa/somalia-egypt-sign-defense-pact-to-bolster-security-cooperation/3303837>, [dostęp: 15.09.2025].

190 Etiopia podpisała umowę z Somalilandem dotyczącą korzystania z portów w styczniu 2024, jednak częściowo się z niej wycofała pod wpływem Turcji i innych państw. Los tego porozumienia na razie nie jest jeszcze ostatecznie rozstrzygnięty, gdyż Etiopia potrzebuje dostępu do morza., T. A. Chani, *Understanding Ethiopia's Maritime Deal with Somaliland. Trough Abiy Ahmed's Foreign Policy*, „International Journal of Geopolitics and Governance” 2024, nr 3, cz. 1, s. 110–124.

191 T. Abera, *Recent Developments in the Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD) and Its Effects on Ethiopia-Egypt Relations: Somalia as the Epicenter of Conflict*, „The Thinker” 2025, nr 103, cz. 2, s. 20, źródło internet: https://www.researchgate.net/publication/394516750_Recent_Developments_in_the_Grand_Ethiopian_Renaissance_Dam_GERD_and_Its_Effects_on_Ethiopia-Egypt_Relations_Somalia_as_the_Epicenter_of_Conflict, [dostęp: 15.09.2025].

192 D. Endshaw, *Ethiopia opens Africa's largest hydroelectric dam to Egyptian protest*, 9.09.2025, źródło internet: <https://www.reuters.com/sustainability/boards-policy-regulation/ethiopia-opens-africas-largest-hydroelectric-dam-egyptian-protest-2025-09-09/>, [dostęp: 10.09.2025].

193 D. Kahsay, *Ethiopia: GERD to See Completion by 2023 – Minister*, „The Ethiopian Herald”, 16.02.2023, źródło internet: <https://allafrica.com/stories/202102170241.html>, [dostęp: 15.07.2025].

co doprowadziło do ustanowienia w 2015 roku w Górnym Egipcie oraz w regionach środkowej i południowej delty zakazu uprawy ryżu, który wymaga dużych ilości wody¹⁹⁴. Niewielkim pocieszeniem dla Egiptu jest fakt, że GERD, położona w korzystniejszych warunkach geograficznych, ma ograniczyć utratę wody z Nilu, przez co zbiornik Nasera będzie mógł być efektywniej wykorzystany¹⁹⁵. Dla Kairu woda stała się krytycznym elementem bezpieczeństwa narodowego, definiowanym jako obejmujący nie tylko konwencjonalny komponent wojskowy, ale także fundamentalny niekonwencjonalny element tego, co Europejska Komisja Gospodarcza Narodów Zjednoczonych (EKG ONZ) określa jako powiązanie bezpieczeństwa ekosystemu „woda–żywność–energia”. Niestety obawy Egiptu związane z otwarciem zapory mogą okazać się uzasadnione, choć nie powinny być aż tak tragiczne, jak niektórzy przewidują¹⁹⁶.

Egipt wobec nieco zmodyfikowanego stanowiska Sudanu może czuć się odosobniony. Podejście Sudanu do projektu GERD ulegało zmianom, gdyż nieoficjalnie zdecydował się na korzystanie z energii pochodzącej z GERD¹⁹⁷, choć oficjalnie wspiera Egipt i apeluje o zawarcie umowy

194 Update to Egypt's Rice Production, Consumption, and Trade Figures, GAIN Report Number: EG18012, 4.05.2018, jest to kontynuacja działań podejmowanych już od lat 90. ubiegłego wieku, źródło internet: https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/Report/DownloadReportByFileName?fileName=Update+to+Egypt%E2%80%99s+Rice+Production+Consumption+and+Trade+Figures_Cairo_Egypt_4-5-2018.pdf [dostęp 14.08.2025]. Zgodnie z dekretem ministerialnym nr 26 opublikowanym w Dzienniku Urzędowym Egiptu 19.01.2025 r. uprawa ryżu jest dozwolona tylko w dziewięciu regionach, a rolnicy mogą zostać ukarani za uprawę ryżu lub innych roślin o wysokim zapotrzebowaniu na wodę na obszarach innych niż określone. Pomimo kar rolnicy chętnie podejmują ryzyko i zwiększają arealy poza wyznaczone minima ze względu na łatwość uprawy i przechowywania ryżu w formie niełuskanej oraz opłacalność produkcji. W dniu 2 lutego 2025 r. Egipski Urząd Celny wydał kolejny już Okólnik Eksportowy nr (3) z 2025 r. dotyczący dalszego zawieszenia eksportu ryżu zgodnie z decyzją Ministerstwa Handlu Egiptu z 2016 r. w sprawie zawieszenia eksportu wszystkich rodzajów ryżu, w tym ryżu łamanego. Zakaz ten był wielokrotnie odnawiany w ciągu ośmiu lat w celu zachowania zapasów na rynku lokalnym. Grain and Feed Annual, March 27, 2025, Report Number: EG2025-0009, s. 16–17, źródło internet: https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/Report/DownloadReportByFileName?fileName=Grain%20and%20Feed%20Annual_Cairo_Egypt_EG2025-0009.pdf, [dostęp: 14.08.2025].

195 E. Udobong, *op. cit.*, s. 473.

196 K. Wheeler et al., *Comment on “Egypt’s water budget deficit and suggested mitigation policies for the Grand Ethiopian Renaissance Dam filling scenarios”*, Environmental Research Letters 2022, nr 17, źródło internet: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/ac7e5e/pdf> [dostęp: 14.08.2025].

197 E. Ibrahim, *The Nile water “war” is over. Ethiopia won. If Egypt’s hands are tied, Sudan’s are broken*, „The Arab Weekly”, 17.09.2025, źródło internet: <https://theArabweekly.com/nile-water-war-over-ethiopia-won>, [dostęp 17.09.2025]. Tajny dokument ujawniony przez Al Jazeera dowodzi, że w październiku 2022 roku, przed wojną domową, ale gdy państwo było już rozdrobnione po rewolucji z 2019 roku, Chartum podpisał umowę techniczną z Etiopią w sprawie

o sprawiedliwym i rozsądnym wykorzystaniu zasobów transgranicznych, tak aby nie została wyrządzona żadna szkoda państwom położonym w dolnym biegu rzeki. Biorąc pod uwagę to stanowisko, główne obawy Sudanu skupiają się na bezpieczeństwie zapory i regulacji przepływu wody przez własne instalacje i stacje wodne. GERD może pomóc w regulacji przepływu Nilu Błękitnego i z pewnością zmniejszyć podatność Sudanu na powodzie, ale ograniczenie przepływu wody w dłuższym czasie będzie miało tragiczne skutki dla Sudanu i Egiptu¹⁹⁸. Zwraca się jednak uwagę, że w trakcie analizy wyników pomiarów wód w okresie napełniania zbiornika nie doszło do radykalnego obniżenia poziomu wody w Nilu w odniesieniu do jej rocznego średniego przepływu. Nie wolno jednak zapominać, że przyczyniły się do tego także szczególne warunki pogodowe w Sudanie i obfite opady deszczu w regionie.

Otwarcie zapory na Nilu Błękitnym może doprowadzić do zmiany układu sił w regionie, czyniąc z Etiopii ważnego producenta energii elektrycznej. Jeśli Egipt i Sudan nadal będą się upierać przy poszanowaniu swoich historycznych praw, to państwa górnego biegu Nilu po prostu zaczną je ignorować. Dotychczasowe doświadczenia ze współpracy jasno wskazują na realność takiego scenariusza. Stanowisko Etiopii i budowa GERD mogą spowodować efekt domina i stać się wzorem do naśladowania przez inne państwa realizujące swoje suwerenne prawo do dbania o własnych obywateli i o konieczność zapewnienia im dostępu do wody. Nie do końca zbadany jest środowiskowy skutek GERD na dorzecze Nilu, ale już teraz zwraca się uwagę na brak instalacji mających służyć polepszeniu jakości wody w rzece. Sytuacja Etiopii zdaje się umacniać, o czym świadczy chociażby liczba najwyższych przedstawicieli państw afrykańskich na otwarciu zapory¹⁹⁹. Obecnie, jeśli Egipt doprowadziłby

napelniania i eksploatacji reaktora GERD. Sudan, którego granica znajduje się zaledwie dziewięć mil od zapory GERD, po cichu uznał, że ukończenie projektu jest przesądzone i że potrzebuje współpracy z Addis Abebą, aby zarządzać przepływami wody dla własnych tam i zabezpieczyć dostawę energii elektrycznej. Nie wiadomo, jaki ostatecznie będzie status tego porozumienia po zakończeniu walk w Sudanie. Na pewno dużo będzie zależeć od Etiopii.

198 N. Abdelazim, H. Bekhit, M. Nasr Allam, *op. cit.*, s. 1–8. Gdy latem 2020 r. Etiopia jednostronnie zdecydowała się na przeprowadzenie pierwszego etapu napełniania tamy (4,9 mld m³), zamykając trzy z czterech ujść wody z zapory, doprowadziło to do obniżenia poziomu wody w dolnym biegu rzeki i zakłóciło działanie stacji pomp w Sudanie wykorzystywanych do nawadniania i zaopatrywania w wodę komunalną. W lipcu 2021 r. sytuacja się powtórzyła, a drugi etap napełniania wpłynął na dostawy wody do Chartumu na trzy dni. W maju 2022 r. kierownik projektu pracujący nad GERD po raz pierwszy przyznał, że napełnianie zapory mogło wpłynąć na Egipt i Sudan.

199 W otwarciu uczestniczyło wielu dygnitarzy z państw ościennych, w tym z Kenii, Dżibuti i Somalii, a także Przewodniczący Unii Afrykańskiej.

do fizycznego zniszczenia budowli, to dającym się przewidzieć skutkiem byłyby po pierwsze katastrofalna powódź w Sudanie, po drugie pogorszenie relacji Egiptu z państwami górnego biegu i wykształcenie się silnej koalicji działającej na jego niekorzyść. Nie ma bowiem powodu, aby obywatele państw górnego biegu cierpieli z powodu niedostatecznej ilości wody tylko po to, aby zaspokoić potrzeby Egiptu.

Podsumowanie

Pomimo niepewności co do przyszłości większość państw zdecydowała się na prowadzenie dalszej współpracy w ramach NBI. Działanie organów NBI w ramach Nile-SEC, NELSAP i ENTRO stanowić może dowód na to, że państwa chcą ze sobą koordynować dalsze działania, gdyż jest to dla nich korzystne. Niemożliwe jest korzystanie z rzeki tylko od granicy do granicy czy też podzielenie jej na pół środkiem koryta. Wyzwania stojące przed państwami dotyczą także przyspieszenia ich rozwoju ekonomicznego, co związane jest z koniecznością przekształcenia się ze społeczeństw skupionych wyłącznie na rolnictwie w społeczeństwa przemysłowe. Ich dochód narodowy musi być kształtowany inaczej niż dotychczas, tym bardziej że w związku ze wzrostem liczby mieszkańców problemy związane z wyżywieniem mogą się tylko pogłębić.

Programy dorzecza dotyczą sposobu wykorzystania ziemi rolnej, nawadniania tych arealów, a także poprawy warunków życia, także poprzez dbanie o środowisko na poziomie najbliższej obywateli. Bardzo wyraźnie pojawia się problem oczyszczania wody, tak aby wszystkie państwa mogły z niej korzystać. Innym ważnym nurtem prac jest budowanie nowej struktury hydroenergetycznej w dorzeczu. NBI wspiera wspólne inwestycje w tym zakresie, budując powiązania między państwami. Nil, dzięki naturalnemu ukształtowaniu jego dorzecza, umożliwia pozyskiwanie energii elektrycznej. Problemem może być jej dostępność z powodu braku sieci przesyłowych, ale jak widać z przedstawionych przykładów i ten problem można rozwiązać.

Wobec dość trudnej sytuacji politycznej w regionie i sporów dotyczących prawa do wody część państw zdecydowała się na podejmowanie jednostronnych działań. Projekt GERD i wcześniejsza budowa mniejszych elektrowni w Kenii zostały zrealizowane jako projekty krajowe, gdyż z powodu działań Egiptu i częściowo Sudanu nie mogły liczyć na wsparcie ze strony wszystkich państw dorzecza. Po ratyfikacji CFA sytuacja może ulec pewnej zmianie, ale trzeba mieć na uwadze, że porozumienie

to będzie wiązać tylko państwa górnego biegu rzeki (z wyjątkiem Kenii, która podpisała, ale nie ratyfikowała CFA), a Sudan wraz z Egiptem pozostaną poza jej ramami. Dużym wsparciem dla wszystkich może być korzystny rozwój sytuacji dzięki wzmocnieniu Etiopii jako największego producenta energii elektrycznej w całym regionie.

Zakończenie

Gdy w 1988 roku Bhutros Bhutros Ghali, minister spraw zagranicznych Egiptu i późniejszy Sekretarz Generalny ONZ, oświadczył, że następna wojna na Bliskim Wschodzie będzie toczyć się o wody Nilu, a nie o politykę²⁰⁰, miał na myśli rysujące się niebezpieczeństwo dla Egiptu wywołane wzrastającymi roszczeniami państw górnego biegu Nilu. Państwa regionu, choć jeszcze dość słabe i mające ogromne trudności gospodarcze coraz częściej zaczynały wiązać swoją szansę na rozwój z Nilem. Egipt, obawiając się utraty wody, od momentu odzyskania niepodległości – podobnie jak było w przeszłości – skupił się na Nilu, gdyż dla niego było to jedyne źródło wody. Utrata praw do Nilu w opinii właściwie całej tamtejszej elity politycznej oznaczała zagrożenie dla żywotnych interesów państwa. Pomimo swej agresywnej polityki Egipt nie był jednak w stanie zahamować dążeń państw dorzecza, gdyż jego żądania coraz bardziej były nie do pogodzenia ze zmieniającą się sytuacją międzynarodową.

Wszystkie państwa dorzecza nie były zadowolone z zastanego stanu prawnego, którego respektowania domagał się Egipt. Sudan, choć był i nadal jest z nim sprzymierzony, także dostrzegał dysproporcje we wzajemnych relacjach. Odrzucenie dwustronnej umowy z 1959 roku nakładającej obowiązki na inne państwa bez ich zgody było od początku postulowane przez Etiopię oraz państwa dorzecza Nilu Białego, które stopniowo uzyskiwały niepodległość. Obawy Egiptu związane z upadkiem władztwa Wielkiej Brytanii i umiędzynarodowienia dorzecza stały się rzeczywistością. Początki współpracy były trudne, co widać na podstawie analizy wcześniejszych inicjatyw, gdy wszystkie strony unikały tworzenia

200 E. C. Peguita, *The Nile Water Dispute – International Legal Aspects*, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research* 2020, nr 498, s. 292.

jakichkolwiek trwałych ram prawnych w dorzeczu. Egipt i Sudan stały na stanowisku, że kwestia ta była już rozwiązana w 1959 roku. Pozostałe państwa obawiały się z kolei wykorzystania ich słabości przez państwa dolnego biegu Nilu. Egipt starał się uczestniczyć we wszystkich inicjatywach regionalnych, takich Hydromet czy Undugu, a nawet subregionalnych dotyczących jeziora Wiktorii czy rzeki Kagera. Czynił to jednak nie z chęci promowania rozwoju relacji między państwami, ale aby zabezpieczyć swoje prawa. Ponadto ingerował politycznie i nie tylko w różnych sporach międzynarodowych i kryzysach wewnętrznych państw dorzecza, chcąc je osłabić. Hegemonia Egiptu dzięki wysiłkom dyplomacji i nieoficjalnemu wspieraniu konfliktów była w miarę ugruntowana do lat dziewięćdziesiątych.

Powołanie TECCONILE stało się czynnikiem zmieniającym atmosferę dokoła Nilu. Pomimo licznych nieporozumień podsycanych przez napięcia międzynarodowe związane z nową sytuacją geopolityczną oraz piętrzące się konflikty wewnętrzne spowodowane często zaszłościami historycznymi na gruncie etnicznym państwa regionu – dzięki częstym spotkaniom – rozumiały, że Nil i jego dopływy mogą stać się dla nich szansą na rozwój. Dążenie do stworzenia jednolitego systemu prawnego dla rzeki stało się ważnym elementem ich polityki międzynarodowej. Ogłaszając tak zwany Projekt D3 oraz spotykając się na konferencjach NIL-2002, otwarcie lub w bardziej zawaolowany sposób zmierzały w kierunku całkowitego nowego porządku dla Nilu.

Zwieńczeniem tych starań było powstanie NBI oraz prace nad nową umową. Jednak wśród państw dorzecza coraz częściej ujawniały się sprzeczne interesy i konflikty państw górnego biegu rzeki z Egiptem i Sudanem żądającymi dalszego respektowania tak zwanych historycznych praw do Nilu. Koncepcja ta, z wyjątkiem nauki egipskiej, nigdy nie była uznawana przez państwa dorzecza. Nie wynikała ona ani z traktatów, ani z prawa zwyczajowego. W tym ostatnim przypadku brakowało elementu powszechnej praktyki uznanej za prawo wobec nieprzerwanego sprzeciwu ze strony państw górnego biegu. Spotkania często przekształcały się w kłótnie i groźby, w tym też takie, które zakładały użycie siły zbrojnej. Ostrzeżenia ze strony Egiptu przestały być postrzegane jako możliwe do spełnienia wobec odległości między państwami, a przede wszystkim nikłej gotowości ze strony państw dorzecza, aby bronić roszczeń egipskich kosztem możliwości własnego rozwoju. Opinia mówiąca, że trudno oczekiwać, iż państwa górnego biegu będą głodować, aby tylko Egipt był syty, jak najbardziej odzwierciedlała nastroje panujące od początku XXI wieku.

Uzgodnienia dotyczące CFA i podpisanie umowy w tej sprawie w 2010 roku, a także coraz bardziej realne jej wejście w życie mogą doprowadzić do zupełnie nowej sytuacji w dorzeczu. Od chwili wynegocjowania CFA państwa (z wyjątkiem Sudanu i Egiptu) pracowały na rzecz koordynacji działań w dorzeczu, co zresztą umożliwiały inicjatywy podjęte przez NBI, których mandat – choć początkowo wydawał się ograniczony czasowo w obliczu braku postępów – co do CFA okazał się niezwykle trwałym elementem skupiających państwa wokół wspólnych celów. Dodatkowo w regionie pojawiło się nowe państwo, jakim jest Sudan Południowy. Do jego powstania doszło poprzez podział Sudanu na Sudan i Sudan Południowy. Jednak w samej umowie określającej przyszłe granice nowo powstałego państwa nie wspomniano w ogóle o współpracy na Nilu, co zwłaszcza z punktu widzenia Sudanu wydaje się dość dużym zaniedbaniem. Sudan Południowy z powodu swojego położenia może w przyszłości odgrywać kluczową rolę w zakresie wykorzystania Nilu Białego, tym bardziej że jego terytorium obejmuje ogromne tereny podmokłe, jakimi są bagna Al-Sudd, na których wykształcił się bardzo bogaty ekosystem przez niektórych zwany „kolebką życia”. Rząd młodego państwa, pomimo konfliktów wewnętrznych i trwającej prawie bez przerwy wojny domowej, przystąpił do CFA i ratyfikował umowę, co było dość znaczącym ciosem dla Egiptu. Sudan Południowy nie uznał więc sukcesji porozumienia z 1959 roku, ani nie podjął żadnych decyzji o kontynuacji budowy kanału Jongelei przez chronione obszary Al-Sudd, co najprawdopodobniej przyczyniłoby się do degradacji tego unikalnego ekosystemu.

Państwa takie jak Kenia czy Uganda graniczące z jeziorem Wiktorii mają uzasadniony interes w korzystaniu z jego wód, a to przekłada się na projekty energetyczne rozwijane w dopływach rzecznych mających swoje ujście w jeziorze. Omawiany wcześniej przypadek Etiopii, przez którą płynie Nil Błękitny będący źródłem największej ilości wody w Nilu dla Sudanu i Egiptu, radykalnie wpłynął na sytuację w regionie. Etiopia, choć uboga, udowodniła, że stać ją na zrealizowanie wielkiego projektu energetycznego i stanie się największym producentem prądu w Afryce. Pomimo zakrojonej na szeroką skalę akcji dyplomatycznej Egiptowi nie udało się ani zablokować inwestycji, ani uzyskać zapewnienia, że Etiopia nie wykorzysta wody dla celów innych niż zasilanie hydroelektrowni. Konieczność zawarcia porozumienia w sprawie korzystania z GERD jest bezdyskusyjna, ale nie może ona służyć zabezpieczeniu praw tylko Egiptowi i zagwarantowania bezpieczeństwa w Sudanie.

Zmiany w państwach dorzecza są bardzo istotnym czynnikiem wpływającym na determinację w zakresie uregulowania statusu Nilu. Szacuje

się, że we wszystkich państwach dorzecza znacząco wzrośnie liczba mieszkańców, którzy będą potrzebować żywności i elektryczności. Rozwój tych społeczeństw określanych jako młode, dynamicznie będzie wpływał na sam Nil i wykorzystanie jego wód. A to rodzi jeszcze jedno pytanie o ochronę środowiska w dorzeczu. Od wielu lat różne instytucje alarmują, że wzrasta zasolenie Nilu, zmienia się jego fauna i flora, w wodzie rozwijają się bakterie i inne organizmy bardzo negatywnie odbijające się na ludzkim zdrowiu. Niestety jednym z czynników pogarszających stan wody w dole rzeki jest Zapora Asuańska i przestarzały system wodny Egiptu, tylko w niewielkim stopniu pozwalający na odzyskiwanie wody. Sytuację dramatycznie pogarsza brak oczyszczalni ścieków we wszystkich państwach regionu. Podobnie jak trudno jest przewidzieć skutek zmian klimatycznych w dolinie Nilu, tak samo wiele problemów mogą przysporzyć zjawiska, z którymi od dawna mierzą się państwa. Ostatnie lata zdają się wskazywać na zwiększenie się opadów w tym regionie, ale nie wiadomo, czy ta tendencja się utrzyma, gdyż po tym okresie – jak to bywało w przeszłości – może nadejść kilkuletnia susza.

Rolą CFA jest pogłębienie współpracy między państwami. Umowa ta po wejściu w życie może stać się elementem wspierającym wszystkie państwa dorzecza, w tym Egipt i Sudan. Promowanie koordynacji działań może wpłynąć korzystnie na stan rzeki i ochronę jej źródeł. Egipt i w mniejszym stopniu Sudan mogą wykorzystać powstałe ramy do ochrony swych praw, zwracając uwagę innych państw na specyfikę swego położenia. Otwarty konflikt z państwami górnego dorzecza może być bardzo szkodliwy dla każdego kraju, zwłaszcza dla Egiptu. Jeśli wszystkie państwa podejmą współpracę, mogą osiągnąć sukces. Inny scenariusz mający u swych podstaw konfrontację wydaje się niezwykle trudny do zrealizowania. Gotowość Egiptu do podejmowania kroków zbrojnych w obronie wody zgodnie ze słynnym stwierdzeniem z 1979 roku A. Sadata, że „(j)edynym powodem, który mógłby ponownie doprowadzić Egipt do wojny, jest woda”, wydaje się ograniczona, tym bardziej że nie graniczy on z żadnym z państw górnego Nilu, przez co musiałby atakować przeciwników z terytorium innych państw dorzecza.

Obserwacja Winstona Churchilla uczestniczącego u schyłku XIX wieku w wojnie w dorzeczu Nilu odnośnie do tendencji do budowania zapór wydaje się nadal aktualna. Churchill zauważył, że działania wtedy podejmowane mogą z kolei okazać się jedynie wstępem do jeszcze potężniejszych planów, aż w końcu, niemal każda kropla wody, która spłynie do całej doliny Nilu, zabezpieczona przed parowaniem lub wyciekami, zostanie równo i polubownie podzielona między mieszkańców

rzeki – a sam Nil, płynący przez trzy tysiące mil przez uśmiechnięte kraje, zginie chwalebnie i nigdy nie dotrze do morza²⁰¹. Obawy dotyczące Nilu i gospodarki państw tam działających występowały w przeszłości. Dlatego dość oczywistym wydaje się konieczność pogłębienia współpracy i wykorzystania szansy, jaką daje CFA dla rozwoju całego dorzecza. Realizacja partykularnych interesów państw może doprowadzić jedynie do pogłębienia konfliktów i pogorszenia warunków życia w całym dorzeczu.

201 Cyt. za: H. Smyt, *Making water security A morphological account of Nile River development*, Delft University of Technology. CRC Press / Balkema – Taylor and Francis Group 2019, s. 6, https://pure.tudelft.nl/ws/portalfiles/portal/67176929/2019_IHE_PHD_THESIS_SMIT_Making_Water_Security.pdf, [dostęp: 15.08.2025].

Bibliografia

- Abate, S., *Highly Anticipated Nile River Basin Commission to Be Formed in September*, „The Reporter”, 21.06.2025, źródło internet: <https://www.thereporterethiopia.com/45726/>.
- Abdelazim, N., Bekhit, H., Nasr Allam, N., *Operation of the Grand Ethiopian Renaissance Dam: Potential Risks and Mitigation Measures*, „Journal of Water Management Modeling” 2020, źródło internet: <https://www.chijournal.org/C469>.
- Abera, T., *Recent Developments in the Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD) and Its Effects on Ethiopia-Egypt Relations: Somalia as the Epicenter of Conflict*, „The Thinker” 2025, nr 103, cz. 2, źródło internet: https://www.researchgate.net/publication/394516750_Recent_Developments_in_the_Grand_Ethiopian_Renaissance_Dam_GERD_and_Its_Effects_on_Ethiopia-Egypt_Relations_Somalia_as_the_Epicenter_of_Conflict.
- Almesafri, A., Abdulsattar, S., Alblooshi, A., Al-Juboori, R. A., Jephson, N., Hilal, N., *Waters of Contention: The GERD and Its Impact on Nile Basin Cooperation and Conflict*, zima 2024.
- Alshebir, E., *The Politics of the Nile Basin*, Johannesburg 2009, źródło internet: <https://core.ac.uk/download/pdf/39666211.pdf>.
- Arsano, Y., *Ethiopia and the Nile Dilemmas of National and Regional Hydropolitics*, ETH Zurich 2007, źródło internet: https://www.files.ethz.ch/isn/31559/Ethiopia_and_the_Nil_compl.pdf.
- Azarva, J. D., *Conflict on the Nile: International Watercourse Law and the Elusive Effort to Create a Transboundary Water Regime in the Nile Basin*, „Temple International and Comparative Law Journal” 2011, nr 25.
- Batisha, A. F., *Water Desalination Industry in Egypt*, Eleventh International Water Technology Conference, IWTC11 2007 Sharm El-Sheikh, Egypt, źródło internet: https://www.researchgate.net/publication/237255021_WATER_DESALINATION_INDUSTRY_IN_EGYPT.
- Binnatli, A., *Advantages and Disadvantages of the Contemporary Relationship between China and Africa*, „Historia i Polityka” 2019, nr 28 (35).
- Bosco, A., *Hydro-Politics and Regional Security: Assessment of Uganda's Contribution to Peace Stabilisation of the Nile River Basin*, Centre for Multi Lateral Affairs, źródło internet: <https://thecfma.org/report/hydro-politics-and-regional-security-assessment-of-ugandas-contribution-to-peace-stabilisation-of-the-nile-river-basin/>.
- Brunnee, J., Toope, S. J., *The Changing Nile Basin Regime: Does Law Matter?*, „Harvard International Law Journal” zima 2002, nr 43.

- Caponera, D. A., *The Law of International Water Resources*, FAO Rome 1980.
- Caponera, D. A., *Conflicts Over International River Basins in Africa, the Middle East and Asia*, Review of European Community and International Environmental Law 1996, nr 5.
- Carroll, C. M., *Past and Future Legal Framework of the Nile River Basin*, Georgetown Environmental Law Review 1999, nr 12.
- Caruso, F., *Ethiopia's Grand Renaissance Dam. The Law, History, Politics and Geopolitics behind Africa's Largest Hydropower Project*, Insituto Affari Internazionali 2022.
- Chani, T. A., *Understanding Ethiopia's Maritime Deal with Somaliland. Trough Abyi Ab-med's Foreign Policy*, „International Journal of Geopolitics and Governance” 2024, nr 3, cz. 1.
- Chekol, Y.G., Workneh, E.Z., *Ethio-Egyptian Hydropolitical Relations on Nile River: Changes and Continuities Since 1999*, „The International Journal of Humanities and Social Studies”, maj 2018, nr 6, cz. 5.
- Chelkaba, A., *The Influence of the UN Watercourses Convention on the Development of the Nile River Basin Cooperative Framework Agreement (CFA)*, Mizan Law Review 2018, nr 12 (1).
- Chelkeba Worku, A., *State Succession in International Transboundary Water Obligations: South Sudan and the Nile Water Agreements*, Mizan Law Review, nr 10.
- Chen, Y., Ahmed, M., Tangdamrongsub, N., Murgulet, D., *Reservoir-Induced Land Deformation: Case Study from the Grand Ethiopian Renaissance Dam*, *Remote Sens.* 2021, nr 13 (5), źródło internet: <https://www.mdpi.com/2072-4292/13/5/874>.
- Cooksey, B., *Tanzania and the East African Community: A comparative political economy*, Discussion Paper, maj 2016, nr 186, źródło internet: <https://ecdpm.org/application/files/5416/5546/8853/ECDDPM-Discussion-Paper-186-Tanzania-East-African-Community-Comparative-Political-Economy-2016.pdf>.
- Darwisheh, H., *Egyptian – Sudanese relations amidst changing geopolitics*, Jetro-IDE -me-Review (2019–2020), nr 7, źródło internet: https://www.jstage.jst.go.jp/article/me-rev/7/0/7_Vol.7_E-Art02/_pdf/-char/en.
- Development of a Kagera River Basin transboundary cooperative framework and Management strategy in the four riparian countries of Burundi, Rwanda, Tanzania and Uganda, Final Report, vol. 1, February 2009, źródło internet: https://nilebasin.org/sites/default/files/2023-09/Volm1_Cooperative%2520Framework%2520FINAL%2520REPORT.pdf.
- Dhaysane, M., *Somalia, Egypt sign defense pact to bolster security cooperation*, 14.08.2024, źródło internet: <https://www.aa.com.tr/en/africa/somalia-egypt-sign-defense-pact-to-bolster-security-cooperation/3303837>.
- Dombrowsky, I., Bastian, J., Daeschle, D., Heisig, S., *International and local benefit sharing in hydropower projects on shared rivers: the Ruzizi III and Rusumo Falls cases*, Water Policy 2014, nr 16.
- El-Sheikh, S., *Washington calls for resumption of GERD talks*, „Politico” 16.05.2021, źródło internet: <https://dailynewsegypt.com/2021/05/16/washington-calls-for-resumption-of-gerd-talks/>.
- Endaylalu, G. A., *Counter Hydro Hegemony Mechanisms and Their Roles in the Eastern Nile Basin*, International Affairs and Global Strategy 2019, nr 69.
- Endshaw, D., *Ethiopia opens Africa's largest hydroelectric dam to Egyptian protest*, 9.09.2025, źródło internet: <https://www.reuters.com/sustainability/boards-policy-regulation/ethiopia-opens-africas-largest-hydroelectric-dam-egyptian-protest-2025-09-09/>.
- Garretson, A. H., *The Nile River System*, „Proceedings of the American Society of International Law at its annual meeting (1921–1969)” 1960, nr 54.
- Ghanim, Y., *The Nile Basin Initiative and the Crisis of Collective Negotiations*, Policy Analyses, 19.02.2016, źródło internet: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/nile-basin-initiative-and-crisis-collective-negotiations>.

- Grain and Feed Annual, March 27, 2025, Report Number: EG2025-0009, źródło internet: https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/Report/DownloadReportByFileName?fileName=Grain%20and%20Feed%20Annual_Cairo_Egypt_EG2025-0009.pdf.
- Habteyes, B. G., Hasseen El-bardisy, H. A. E., Amer, S. A., Schneider, V. R., Ward, F. A., *Mutually beneficial and sustainable management of Ethiopian and Egyptian dams in the Nile Basin*, „Journal of Hydrology” 2015, nr 529.
- Helal, M. S., *Inheriting International Rivers: State Succession to Territorial Obligations, South Sudan and the 1959 Nile Waters Agreement*, Emory Law Review 2013, nr 27.
- Hodges, R. C., *The Egypt – Sudan Permanent Joint Technical Commission for Nile Water*, „Canadian Water Resources Journal” 1979, nr 4.
- Howell, P. P., *The Impact of the Jonglei Canal in the Sudan*, „The Geographical Journal”, listopad 1983, nr 149, cz. 3.
- Ibrahim, E., *The Nile water ‘war’ is over. Ethiopia won. If Egypt’s hands are tied, Sudan’s are broken*, „The Arab Weekly”, 17.09.2025, źródło internet: <https://the arabweekly.com/nile-water-war-over-ethiopia-won>.
- Ighobor, K., Bafana, B., *Financing Africa’s massive projects*, 5.12.2014, United Nations, Africa Renewal , źródło internet: <https://www.un.org/africarenewal/magazine/december-2014/financing-africa%E2%80%99s-massive-projects>.
- Improving Water Quality in Victoria Lake Basin, CIWA Learning Group Notes, The World Bank, czerwiec 2022.
- In-Depth Case Study of the Nile River Basin, publikacja przygotowana przez Global Environment Facility (GEF) w ramach International Waters Governance project, 12.04.2019, źródło internet: https://amcow.ams3.cdn.digitaloceanspaces.com/resources/nile_basin_case_study.pdf.
- International Panel of Experts (IPE) on Grand Ethiopian Renaissance Dam Project, Final Report, Addis Ababa Ethiopia, 31.05.2013, źródło internet: https://www.scidev.net/wp-content/uploads/site_assets/docs/international_panel_of_experts_for_ethiopian_renaissance_dam_final_report.pdf.
- Kagwanja, P., *Calming the Waters: The East African Community and Conflict over the Nile Resources*, „Journal of Eastern African Studies”, listopad 2007, nr 1, cz. 3.
- Kahsay, D., *Ethiopia: GERD to See Completion by 2023 – Minister*, „The Ethiopian Herald”, 16.02.2023, źródło internet: <https://allafrica.com/stories/202102170241.html>.
- Kalabalik, A., *Egypt, Sudan hold ‘Nile Eagles 2’ joint air exercise. Troops conduct joint sorties to attack hostile targets, says statement*, 1.04.2021, źródło internet: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/egypt-sudan-hold-nile-eagles-2-joint-air-exercise/2194661>.
- Kalpikian, J., *Ethiopia and the Blue Nile Development Plans and Their Implications Downstream*, „Air and Space Power Journal-Africa and Francophonie”, druga połowa 2015.
- Kameri-Mbote, P., *From Conflict to Cooperation in the Management of Transboundary Waters, The Nile Experience*, International Environmental Law Research Centre 2005, źródło internet: <https://www.ielrc.org/content/a0509.pdf>.
- Kazickas, A., *Competition and cooperation on the Nile River: A Contemporary Analysis of Ethiopian-Egyptian relation*, University of Cape Town 2016, źródło internet: <https://open.uct.ac.za/server/api/core/bitstreams/d0f1b432-cf1a-4bf2-8092-286098e60bd5/content>.
- Kelem, G., *WRF-UEMS Model installation and configuration. Step by Step Guide In Eastern Nile Technical Regional Office (ENTRO) cloud server*, Addis Abeba, sierpień 2020.
- Kemp, Y., 17/02.2025, *Uganda-South Sudan energy project to increase electricity supply*, ESI – Africa, źródło internet: <https://www.esi-africa.com/industry-sectors/transmission-and-distribution/uganda-south-sudan-energy-project-to-increase-electricity-supply/>.
- Kendie, D., *Egypt and the Hydro-Politics of the Blue Nile River*, Northeast African Studies 1999, nr 6, cz. 1–2, (New Series).

- Khedr, A.I., Ghannam, H.E., Talab, A.S., *Water Scarcity Review; Challenges and Future Prospects, A Case Study in Egypt*, „Egyptian Journal of Aquatic Biology and Fisheries” 2025, nr 29 (5).
- Kieyah, J., Kang’ethe, D., *The Nile Agreement of 1929: Legal and Economic Analysis*, KIP-PRA Working Paper 2012, nr 19, źródło internet: <https://repository.kippira.or.ke/server/api/core/bitstreams/bf97de9e-5491-4deb-9bed-632716051e36/content>.
- Knaepen, H., Byiers, B., *Understanding the Nile Basin Initiative Balancing historical rights, national needs and regional interests*, By European Centre for Development Policy Management, grudzień 2017, źródło internet: <https://ecdpm.org/wp-content/uploads/NBI-Background-Paper-PEDRO-Political-Economy-Dynamics-Regional-Organisations-Africa-ECDPM-2017.pdf>.
- Knobelsdorf, V., *The Nile Waters Agreements: Imposition and Impacts of a Transboundary Legal System*, Columbia Journal of Transnational Law 2006, nr 44 (2).
- Laudicina, L. A., *International Water Disputes: How to Prevent a War over the Nile River*, Loyola University Chicago International Law Review 2007, nr 4, cz. 3.
- Lumumba, P.L.O., *The Interpretation of the 1929 Treaty and its Legal Relevance and Implications for the Stability of the Region*, African Sociological Review 2007, nr 11, cz. 1.
- Mbaziira, R., Senfuma, N., McDonnell, R., *Institutional development in the Nile equatorial lakes sub-basin: learning from the experience of the Kagera Basin Organization*, Conference Papers 2005, International Water Management Institute, źródło internet: <https://nru.uncst.go.ug/server/api/core/bitstreams/2f58afd7-952b-48c7-8263-73a2ba5f25a1/content>.
- McKenzie, S. O., *Egypt’s Choice: From the Nile Basin Treaty to the Cooperative Framework Agreement, an International Legal Analysis*, Transnational Law and Contemporary Problems 2012–2013, nr 27.
- Mekonnen, D. Z., *The Nile Basin Cooperative Framework Agreement Negotiations and the Adoption of a ‘Water Security’ Paradigm: Flight into Obscurity or a Logical Cul-de-sac?*, „The European Journal of International Law”, nr 21, cz. 2.
- Mekonnen, T., *The Blue Nile Issue: a History of Hydropolitics 1884-1974*, marzec 2004, źródło internet: <http://etd.aau.edu.et/handle/123456789/782>.
- Mengesha, Z., *Application of the Duty Not to Cause Significant Harm in the Context of the Nile River Basin*, „Bahir Dar University Journal of Law” 2014, nr 4.
- Menya, W., *Sudan walks out of Nile River talks*, „Daily Nation”, 25.05.2009.
- Michago Seide, W., *Dividends of Cooperation: The Case of Nile River*, 2014, źródło internet: https://unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2014/WAT/05May_22-23_Geneva/case_studies/6.3.W.Seide_Nile_River_case_study.pdf.
- MoEF 2022, A rapid environmental assessment of Sudd wetland ecosystem in South Sudan, Ministry of Environment and Forestry, Government of South Sudan.
- Mohamad, Y., *Sudan’s Jebel Aulia Dam faces rising risks amid war and climate extremes*, 9.12.2024, źródło internet: <https://waterpeacesecurity.org/info/blog-09-12-2024-sudans-jebel-aulia-dam-risks-amid-war-and-climate-extremes>.
- Mohyeldeen, S., *The Dam That Broke Open an Ethiopia-Egypt Dispute*, Carnegie Middle East Center, luty 2021.
- Nakkazi, M. T., Nkwasa, A., Baltodano Martínez, A., van Griensven, A., *Linking land use and precipitation changes to water quality changes in Lake Victoria using earth observation data*, „Environmental Monitoring and Assessment” 2024.
- Nalumenya, B., Rubinato, M., Catterson, J., Kennedy, M., Bakamwesiga, H., Wabwire, D., *Assessing the Potential Impacts of Contaminants on the Water Quality of Lake Victoria: Two Case Studies in Uganda*, „Sustainability” 2024, nr 16 (20).
- NBI Environmental and Social Policy, czerwiec 2013, źródło internet: https://nilebasin.org/sites/default/files/2024-04/Environmental%20and%20Social%20Policy_0.pdf.

- Ndyabawe, S., *The Nile Basin – is there any hope of cooperation?*, 2015, źródło internet: <https://fivas.org/en/frontsak-en/the-nile-basin-is-there-any-hope-of-cooperation/>.
- Okoth-Owiro, A., *The Nile Treaty, State Succession and International Treaty Commitments: A Case Study of The Nile Water Treaties*, Nairobi 2004.
- Olanya, D. R., *Land-Water-Security Nexus: Changing Geopolitics in the Nile Basin Cooperative Framework Agreement*, Middle East Law and Governance 2017, nr 9 (1).
- Omiti, J., Ommeh-Natu, H., Ndirangu, L., Laibuni, N., Waiyaki, N., *Exploration of food security situation in the Nile basin region*, „African Journal of Agricultural Marketing” 2019, nr 7 (1), źródło internet: <https://www.internationalscholarsjournals.com/articles/exploration-of-food-security-situation-in-the-nile-basin-region.pdf>.
- Pankhurst, R., *An Introduction to the Economic History of Ethiopia*, London 1961.
- Peguita, E. C., *The Nile Water Dispute – International Legal Aspects*, Advances in Social Science, Education and Humanities Research 2020, nr 498.
- Pottinger, L., *Can the Nile States Dam Their Way to Cooperation?*, IRN Backgrounder on the Nile Basin Initiative, IRIN Background Paper on the Nile Basin Initiative 2004.
- Rami Mahmoud, M., Fahmy, H., Garcia, L.A., *Potential impacts of failure of the Grand Ethiopian Renaissance Dam on downstream countries*, „Journal of Flood Risk Management” 2022.
- Reid, R., *The Trans-Mereb Experience: Perceptions of the Historical Relationship between Eritrea and Ethiopia*, „Journal of Eastern African Studies” 2007.
- Richards, C., *International Water Rights: A Tale of Two Rivers*, „Journal of Animal and Natural Resource Law” 2016, nr 1.
- Sene, K. J., Plinstone, D. T., *A review and update of the hydrology of Lake Victoria in East Africa*, „Hydrological Sciences Journal” 1994, nr 39.
- Shared Water Resources in Sudan. Nile River, 31.08.2021, źródło internet: <https://water.fanack.com/sudan/shared-water-resources-in-sudan/>.
- Smyt, H., *Making water security A morphological account of Nile River development*, Delft University of Technology]. CRC Press / Balkema – Taylor and Francis Group 2019, źródło internet: https://pure.tudelft.nl/ws/portalfiles/portal/67176929/2019_IHE_PHD_THESIS_SMIT_Making_Water_Security.pdf.
- Swain, A., *Challenges for water sharing in the Nile basin: changing geo-politics and changing climate*, „Hydrological Sciences Journal” 2011, nr 56 (4).
- Tawfik, R., *Beyond the River: Elite Perceptions and Regional Cooperation in the Eastern Nile Basin*, Water Alternatives 2022, nr 12 (2).
- Tayie, M. S., *Impact of the International Context on the Political and Legal Dimensions of the Aswan High Dam (1952–1960)*, Springer International Publishing AG 2018, 27.04.2018, źródło internet: https://www.researchgate.net/publication/324777344_Impact_of_the_International_Context_on_the_Political_and_Legal_Dimensions_of_the_Aswan_High_Dam_1952-1960.
- Tekuya, M.E., *Governing the Nile under Climatic Uncertainty: The Need for Climate-Proof Basin-Wide Treaty*, „Natural Resources Journal” 2019, nr 51.
- The Nile Story 15 Years of Nile Cooperation: Making an Impact, Dokument wydany przez NBI, źródło internet: https://www.ciwaprogram.org/wp-content/uploads/The_Nile_story_making_an_impact_v2.pdf.
- Timmerman, J. G., *Tansboundary River Basin Management: The Nile Basin Case Study*, Report of the New Water Project, 2005, źródło internet: http://www.citg.tudelft.nl/fileadmin/Faculteit/CiTG/Over_de_faculteit/Afdelingen/Afdeling_watermanagement/Secties/waterhuishouding/Leerstoelen/Waterbeheer/People/old/Raadgever,_G.T./doc/D131_Nile_Final.pdf.
- Tipton, T., *Denile on the Nile: Balancing Ethiopia's Equitable and Reasonable Utilization of the Nile and Egypt's Desire to Maintain the Status Quo*, „Case Western Reserve Journal of International Law” 2025, nr 57.

- Trouble as Trump dives into dispute over Ethiopia's mega-dam, źródło internet: <https://www.dw.com/en/trouble-as-trump-dives-into-the-dispute-over-ethiopia's-nile-mega-dam/a-52663126>.
- Udobong, E., *The rising conflict on the Nile waters: Understanding its legal, environmental, and public health consequences*, Liberty University Law Review 2016, nr 10 (3).
- Update to Egypt's Rice Production, Consumption, and Trade Figures, GAIN Report Number: EG18012, 4.5.2018, źródło internet: https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/Report/DownloadReportByFileName?fileName=Update+to+Egypt%E2%80%99s+Rice+Production+Consumption+and+Trade+Figures_Cairo_Egypt_4-5-2018.pdf.
- Wang, J., Shen, Y., Awange, J., Song, Y., Yang, L., Chen, Q., Kasedde, A., *Reconstructing total water storage anomalies over the Lake Victoria Basin (1971–2022) using an enhanced RecNet model*, Geophysical Research Letters 2025, nr 52, źródło internet: <https://agupubs.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1029/2024GL114005>.
- Wawa, Y., Thabo Nyibong, D., *The Jonglei Canal Project: South Sudan Students' Protest*, „Somaliland Peace and Development Journal” październik 2022, nr 6.
- Wendl, A.K., *International Water Rights on the White Nile of the New State of South Sudan*, Boston College International and Comparative Law Review 2016, nr 39.
- Wheeler, K., Jeuland, M., Strzepek, K., Hall, J., Zagona, E., Abdo, G., Basson, T., Blackmore, D., Block, P., Whittington, D., *Comment on “Egypt's water budget deficit and suggested mitigation policies for the Grand Ethiopian Renaissance Dam filling scenarios”*, Environmental Research Letters 2022, nr 17, źródło internet: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/ac7e5e/pdf>.
- Wiebe, K., *The Nile River: Potential for Conflict and Cooperation in the Face of Water Degradation*, „Natural Resources Journal” 2001, nr 41.
- Woldetsadik, T. K., *The Nile Basin Initiative and the Cooperative Framework Agreement: Failing Institutional Enterprises*, Mizan Law Review 2017, nr 11 (1), cz. 196.

Uniwersytet
Wrocławski

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego
ul. F. Joliot-Curie 12
50-383 Wrocław
wydawnictwo@uwr.edu.pl

Nil jest niezwykle rzeką, kojarzoną głównie z Egiptem i starożytnością. Tymczasem jego zasięg jest o wiele większy. Biały Nil ma swe źródła w rzece Kagera i Jeziorze Wiktorii i przepływa przez Afrykę Północno-Wschodnią przemierzając różne strefy klimatyczne. Nil Błękitny wypływa z jeziora Tana w Etiopii i to jemu Sudan i Egipt zawdzięczają urodzajność swych pól uprawnych. Rzeka jest źródłem życia niepowtarzalnych ekosystemów i ludzi zamieszkujących jej dorzecze. Obecnie Nil przepływa przez 11 państw będąc dla większości z nich ważnym źródłem zaopatrzenia w wodę pitną i energię elektryczną.

Dążenie państw do podporządkowania sobie rzeki i wykorzystania jej zasobów do celów rolnych i przemysłowych rośnie wraz ze zmianami demograficznymi w regionie i nowymi wyzwaniami rozwojowymi społeczności, co niestety skutkuje zwiększeniem jej zanieczyszczenia. Dodatkowy wpływ na stan rzeki mają także zmiany klimatyczne oraz powstające na niej zapory, służące w znacznej mierze do produkcji energii elektrycznej. Dlatego państwa dorzecza podejmują działania mające na celu ustanowienie jednolitego porządku prawnego w dorzeczu Nilu, co powinno przyczynić się do wprowadzenia zasad gwarantujących wszystkim sprawiedliwe wykorzystanie zasobów rzeki. W tej krótkiej publikacji dotyczącej Nilu znajduje się syntetyczne przedstawienie historii współpracy między państwami oraz inicjatyw zmierzających do przyjęcia jednolitego reżimu prawnego dla całego dorzecza.

Barbara Mielnik — dr hab., profesor Uniwersytetu Wrocławskiego, uzyskała doktorat z prawa międzynarodowego i europejskiego na Uniwersytecie Wrocławskim w roku 1999, od roku 1999 adiunkt na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii UW w Katedrze Prawa Międzynarodowego i Europejskiego. W roku 2001 otrzymała nagrodę Ministra Nauki za publikację pt. *Obywatelstwo Unii Europejskiej*. Habilitację uzyskała w roku 2010 za pracę zatytułowaną *Kształtowanie się pozapaństwowej podmiotowości w prawie międzynarodowym*. Jest stypendystką Fundacji im. Konrada Adenauera i Fundacji im. Stefana Batorego. Uczestniczka wielu staży zagranicznych, brała czynny udział w konferencjach międzynarodowych i krajowych. Autorka prac badawczych poświęconych prawu międzynarodowemu, a obecnie jedna z dziedzin jej zainteresowań dotyczy statusu rzek w prawie międzynarodowym.

Uniwersytet
Wrocławski